

UNIVERSITAT^{DE}
BARCELONA

El subsidi universal garantit: estratègies de fonamentació

Daniel Raventós Pañella

Aquesta tesi doctoral està subjecta a la llicència **Reconeixement 4.0. Espanya de Creative Commons.**

Esta tesis doctoral está sujeta a la licencia **Reconocimiento 4.0. España de Creative Commons.**

This doctoral thesis is licensed under the **Creative Commons Attribution 4.0. Spain License.**

HM
100
. R.38
1992

El Subsidi Universal Garantit: estratègies de fonamentació

**DEPARTAMENT DE TEORIA SOCIOLOGICA,
FILOSOFIA DEL DRET I METODOLOGIA DE LES CIÈNCIES SOCIALS**
Divisió II. Universitat de Barcelona

Doctorat: Filosofia Jurídica, Moral i Política. Bienni 1991-93

**EL SUBSIDI UNIVERSAL GARANTIT:
ESTRATÈGIES DE FONAMENTACIÓ**

Per optar al títol de doctor en Econòmiques per la UB

Director de la tesi: Félix Ovejero Lucas

Autor: Daniel Raventós Pañella

Barcelona, setembre 1998

BIBLIOTECA DE LA UNIVERSITAT DE BARCELONA

0700845520

x

A la Montserrat Cervera

Índex

Agraïments

Introducció 8

Primera part

Capítol 1: Definició i aclariments 14

Capítol 2: Teories de la justícia justificatives
del SUG 27

2.1 Quatre teories de la justícia i SUG 29

2.1.1 La justificació llibertariana 33

2.1.2 La justificació de John Baker 38

2.1.3 La justificació rawlsiana 42

2.1.4 La justificació de la
llibertat real 56

2.1.4.1 Sobre les preferències 64

2.1.4.2 El Sug i la llibertat
real 69

2.1.4.3 El problema de les
dotacions internes i externes 73

2.2 Republicanisme i SUG 78

Capítol 3: Explotació i SUG 91

3.1 Els tres components de l'explotació 94

3.2 El principi de distribució de l'ingrés
"d'acord amb l'esforç del treball
realitzat" 104

Segona part

Capítol 4: L'atur de llarga durada, estratègies contra l'atur i SUG	115
4.1 La flexibilització del mercat de treball	119
4.2 El creixement econòmic	127
4.3 El progrés tècnic i l'atur	142
4.4 La reducció de jornada	147
4.5 El segon xec	155
Capítol 5: Treball i SUG	159
5.1 Tipologia del treball	162
5.1.1 Treball amb remuneració	163
5.1.2 Treball domèstic	164
5.1.3 Treball voluntari	174
5.2 SUG i mercat laboral	176
5.3 SUG i dret al treball	189
Capítol 6: Diferències del SUG amb els subsidis condicionats	198
6.1 Criteris bàsics de l'Estat de benestar amb especial incidència en la protecció social	199
6.2 Els 2 grans models de subsidis condicionats: l'estat de benestar bismarckià i el de Beveridge	208
6.3 Les trampes de la pobresa i de l'atur, i el SUG	214
Capítol 7: La pobresa	224
7.1 Explicacions i enfocaments	225
7.2 Transferències socials i pobresa	240
Capítol 8: El finançament	243
8.1 La proposta de Tobin	268
Capítol 9: Conclusions	273
Textos Citats	296

Agraïments

Fa aproximadament sis anys que vaig començar a interessar-me pel Subsidi Universal Garantit. No pensava llavors que acabaria fent una tesi doctoral sobre el tema. Fa quatre anys, vaig començar a veure-ho com una possibilitat. Poc després ja quasi era una obsessió.

Des dels inicis del meu interès pel tema fins ara he tingut discussions amb un bon nombre de persones i he fet moltes lectures. Les lectures han estat diverses, com era inevitable, però, seguint el consell que oferia Plini el Jove als qui no volien caure en la imbecilitat tot buscant la saviesa (multum legendum esse, non multa), algunes lectures han estat repetides, molt repetides. Les lectures ja estan recollides al llarg del text i ressenyades al final. No totes les persones, en canvi, a les quals dec molt d'aquesta tesi estan mencionades. Ja que fer-ne una relació exhaustiva seria impossible, especialment per defecte de memòria, he de fer una selecció força minsa. I aquest és el moment.

El Félix Ovejero, el meu director de tesi, és qui ha tingut més paciència a l'hora de llegir diversos esborranys i, a més, fent-ho amb un interès i una rapidesa que només puc agrair. A més d'ell, l'Antoni Domènech i el Salvador Giner són els qui s'han llegit diversos fragments de la tesi i m'han donat bons consells. El

Félix i el Toni són mestres meus des de fa un bon grapat d'anys i, per tant, els meus deutes van més enllà del seu interès per aquesta tesi. El Salvador és un mestre més nou per a mi. Als tres, sincerament gràcies.

Rafael Gisbert, Carles Alonso "Litus", José Luis López Bulla, Núria Casals, Pedro González, Jordi Gutiérrez, Judith Cobacho i dos dels meus germans, el Jaume i el Sergi, han estat persones amb les quals he tingut ocasió de discutir molt llargament durant aquests darrers anys (i amb els dos darrers, fins i tot, durant els nostres atacs normalment exitosos als 3.000 dels Pirineus). Totes aquestes persones, les favorables, les neutres i les contràries al SUG, m'han estat francament beneficioses.

El Paco Ramos, a més de compartir bona part de les meves preocupacions respecte al SUG, m'ha ajudat deixant-me emportar tot el que m'ha interessat de la seva ben nodrida biblioteca. Els llibres del José Iglesias també han estat objecte de la meva expoliació, això sí, només durant alguns temps.

La tesi, el que d'interessant pugui tenir, és deutora de totes les persones citades.

INTRODUCCIÓ

Aquesta tesi tracta de la proposta del Subsidi Universal Garantit. Tot i que alguns aspectes relacionats amb la definició seran tractats en el primer capítol, cal avançar que s'entendrà en aquesta tesi per Subsidi Universal Garantit: un ingrés pagat pel govern a cada membre de ple dret de la societat *a)* fins i tot si no vol treballar remuneradament, *b)* sense tenir en compte si és ric o pobre, *c)* sense importar amb qui viu, i *d)* amb independència de la part del país on visqui.

Aquesta tesi pretén una valoració global del Subsidi Universal Garantit (SUG, a partir d'ara) des de diverses vessants. Més concretament, la tesi tractarà d'estudiar la proposta del SUG segons el següent detall:

- 1) El tractament d'algunes de les teories de la justícia que poden aportar-ne una justificació.
- 2) L'estudi sobre si el SUG suporta bé algunes crítiques basades en la idea segons la qual el SUG seria d'alguna manera "explotador". El que està explotat o explota depèn del criteri d'explotació del qual partim. Es tracta de veure com la proposta del SUG acara algunes concepcions d'explotació.

- 3) El SUG en relació amb cinc grans estratègies de reducció de l'atur: la flexibilització, seria millor dir, en plural, flexibilitzacions del mercat de treball, el creixement econòmic, la reducció de jornada, el progrés tècnic i el segon xec o segona nòmina.
- 4) Les repercussions del SUG sobre el treball (a tres menes de treball: remunerat, domèstic i voluntari).
- 5) Les diferències del SUG amb els subsidis condicionats i els beneficis al seu favor que se'n deriven.
- 6) El SUG com a mesura social directament lligada a l'eradicació de la pobresa.
- 7) Algunes propostes, provinents de diferents àrees geogràfiques, de finançament.

La primera part de la tesi comprèn els tres primers capítols, declaradament normatius. Aquests capítols tracten el SUG a partir de quatre teories de la justícia que el poden justificar (capítol 2) i una discussió del SUG tenint en compte alguns coneguts criteris d'explotació (capítol 3). El primer capítol es dedica a definir el SUG i a fer algun aclariment conceptual. La segona part està composta pels cinc darrers capítols, del 4 al 8. És una part no tan directament normativa. El capítol quart està dedicat a presentar cinc grans estratègies contra l'atur, i a fer veure les seves insuficiències o inferioritats respecte al SUG. El capítol

cinquè estableix una tipologia del treball (remunerat, domèstic i voluntari) amb un tractament específic de l'impacte del SUG en el mercat laboral. El sisè capítol compara els subsidis condicionats amb el SUG, amb una especial referència a les trapes de la pobresa i de l'atur. El setè presenta el SUG en relació directa amb la pobresa. Finalment, el vuitè capítol explica les diferents propostes de finançament del SUG que hi ha hagut a diverses àrees geogràfiques. Concretament, tres propostes: per Argentina, per Espanya i per Irlanda.

El capítol darrer és de conclusions. A diferència d'aquesta introducció, aquell capítol és llarg.

Fins on m'arriba la informació, és el primer intent de valoració global a partir de les set vessants esmentades. L'estudi de la proposta del SUG ha conegut importants desenvolupaments en els darrers 15 anys. La tendència actual és, lluny de minvar o frenar-se, a seguir creixent. Fins i tot de manera francament espectacular. Addicionalment, la proposta del SUG ha anat sortint dels àmbits acadèmics per anar impregnant, molt lentament, parts del teixit social, amb evidents desigualtats segons els països. El camí ha estat clarament de l'acadèmia a la resta de la societat. No sempre és així. Aquesta tesi és un treball acadèmic i, per tant, només es faran algunes breus i imprescindibles referències al fet esmentat de la presa en consideració del SUG per part del teixit social; però valia la pena escriure-ho en aquesta breu introducció.

Una de les característiques, segurament la principal, que ha de tenir un treball acadèmic és l'honestedat intel·lectual, una de les derivacions de la qual és confessar el moment en què les investigacions porten a un camí diferent d'aquell a què es pretenia arribar. I una altra, no menys important, és reconèixer les dificultats (siguin les pròpies o les del coneixement en aquella porció de la investigació) per poder fer afirmacions massa categòriques. Això en el cas d'aquesta tesi vol dir el següent. 1) Hi ha algunes de les aquí anomenades vessants del SUG que m'han portat a alguna conclusió diferent de la que en començar tenia en el cap, independentment de les meves idees inicials. 2) Hi ha altres vessants de les quals o no dispo del coneixement adequat o les investigacions fins ara existents no són concloents; les afirmacions en aquests punts han de ser força prudents, i així s'ha intentat fer durant tota la tesi i en les conclusions de forma més resumida.

Aquesta tesi ha estat realitzada al llarg d'aproximadament cinc anys, tot i que el període de redacció final ha estat relativament breu, de 7 o 8 mesos amb diferents intensitats. La major part del temps, com no podria ser d'una altra manera en una tesi d'aquestes característiques, ha estat invertit en lectures. Poder realitzar una tesi d'un tema al qual dedico la gran part de la meva segurament escassa activitat pública, ha estat un plaer. Que aquest treball pugui contribuir, i aquí és probable que hi hagi una mica de supèrbia, a fer que el SUG sigui tingut en compte com una

possibilitat real és segurament un dels estímuls més grans d'aquesta tesi.

PRIMERA PART

1. DEFINICIÓ I ACLARIMENTS

Un Subsidi Universal Garantit (SUG, a partir d'ara) és un ingrés pagat pel govern a cada membre de ple dret de la societat *a)* fins i tot si no vol treballar remuneradament, *b)* sense tenir en compte si és ric o pobre, *c)* sense importar amb qui viu, i *d)* amb independència de la part del país on visqui¹. SUG no és una denominació completament acceptada pels autors que han recolzat, criticat o discutit el concepte. En la literatura sobre el tema, hi ha diverses maneres de referir-se a l'esmentada proposta, per exemple: dividend social, ingrés social, salari ciutadà, renda bàsica, renda de ciutadania... Si no s'indica res en contra, es considerarà que són equivalents, tot i que no s'ha d'ignorar que hi ha força confusió terminològica². Aquesta idea tan a contracorrent en l'època de la crisi de l'Estat de benestar és molt senzilla. Gran part de la fascinació que provoca en les persones que s'aproximen per primer

---

¹ (Van Parijs, 1996b: 56).

² El terme *salari social* o *renda bàsica*, per exemple, abasta concepcions molt diferents. Per exemple, en la Proposta Legislativa Popular, admesa a tràmit en el Parlament de la Comunitat Autònoma Basca a finals del 97, apareix la noció de *renda bàsica*, però es tractaria de quelcom diferent a un sinònim de SUG definit com s'ha fet més amunt. Constatant aquestes confusions terminològiques, la denominació preferida aquí és, tal com queda escrit, Subsidi Universal Garantit, pel fet que així fins i tot s'ha popularitzat en alguns sectors socials.

cop a l'estudi rau en la seva aparent simplicitat. La justificació d'aquesta senzilla idea no és, però, immediata.

El substrat que hi ha al darrere del SUG podria ser resumit així. Vivim en unes societats que generen molta riquesa, però també molta pobresa. La pobresa està causada principalment (almenys en els espais econòmics més desenvolupats) per l'atur de llarga durada ("Allà on no augmenten els llocs de treball, és probable que es desenvolupi una classe d'individus marginals; allà on augmenta aquest número, hi haurà una classe relacionada amb la pobresa i en treballs miserables"³). L'atur massiu és una dada permanent de les nostres societats. En l'espai econòmic de la Unió Europea, que és bàsicament al que ens referirem, l'atur de grans proporcions és un fet permanent⁴. L'atur de llarga durada és el

---

³ (Esping-Andersen, 1996: 9).

⁴ Durant el novembre de 1997 els caps de govern dels quinze membres de la UE van fer una cimera específicament dedicada a combatre l'atur. Les proporcions d'atur, un 11% de mitjana, són molt importants i estan instal·lades des de fa quasi una dècada. En el cas de l'Estat espanyol les xifres relatives, en les mateixes dates, eren de quasi el doble, el 21% d'atur. Potser sigui útil fer un recordatori: des de 1976 l'atur s'ha multiplicat per quasi 6, des de 1982 no ha baixat quasi mai de 2 milions de persones aturades i, finalment, les dades de l'EPA del primer trimestre de 1996 situen la taxa d'atur en el 22,91%, és a dir, 3.617.590 persones. Amb dades d'agost de 1998, les darreres disponibles en aquests moments, l'atur va ser d'1.777.000 persones. Amb una quantitat tan gran de persones oficialment aturades, resultava ser que era la més baixa dels darrers 18 anys. Cal

principal causant de la pobresa⁵. Però, a diferència d'altres èpoques anteriors, actualment és possible permetre que tothom disposi d'un Subsidi Universal Garantit definit tal com s'ha fet més amunt.

La proposta del Subsidi Universal Garantit intenta donar una resposta a la pobresa provocada principalment per l'atur de llarga durada. Hi ha qui, però, ha volgut donar a la proposta del SUG una perspectiva molt més global. Per tant, una primera diferenciació que cal tenir present per tal d'ajudar a aclarir conceptes és la que denominaré "SUG instrumental" i la que batejaré amb el nom de "SUG substancial". El primer està inclòs clarament en el segon, però no al contrari. El SUG instrumental pretén ser una mesura de resposta a la pobresa. Seria, per tant, una mesura de política social comparable a una política selectiva de subsidis socials o una política de foment de l'ocupació. Partiria de la constatació d'un problema social molt greu, la pobresa, i seria una mesura per fer-hi front. Es tractaria d'aportar raons d'ordre tècnic per justificar que la mesura del SUG és millor que qualsevol altra de les esmentades o de similars. Política social, cal recordar,

---

recordar, a més, que la taxa d'activitat femenina en l'espai econòmic espanyol està per sota de la mitjana de la UE; per tant, no és agosarat intuir un possible increment de l'atur a partir d'una equiparació progressiva de les taxes d'activitat femenina de l'espai econòmic espanyol amb el de la UE.

⁵ (Alonso, 1984).

s'acostuma a definir com la política de l'administració pública dirigida a l'assistència com ara: serveis socials, pobresa, atur, etcètera. O, més precisament, "la política dels governs encaminada a tenir un impacte directe en el benestar dels ciutadans, mitjançant l'oferiment de serveis o ingressos⁶." El SUG que aquí s'ha qualificat de substancial s'entendrà com una proposta que no solament és una mesura contra la pobresa (com seria el cas del SUG instrumental), sinó que intenta anar més enllà de la proposta de política immediata. Aquest "anar més enllà" vol dir que pretén atribuir al SUG algunes virtuts addicionals a la de l'estricta lluita contra la pobresa, amb el benentès que el SUG instrumental demana també una justificació, però completament cenyida al problema que intenta atacar, la pobresa. En canvi, el SUG substancial necessita fonamentacions més àmplies perquè també són més amplis els camps que pretén abastar. Aquesta tesi tractarà fonamentalment del SUG que s'ha batejat com a substancial. Fonamentant aquest SUG es fonamenta el primer, el SUG instrumental.

També poden fer-se altres diferenciacions o subdivisions de SUG segons, per exemple, tres criteris principals: les seves característiques centrals, la seva forma de portar-se a la pràctica i els seus propòsits. Per exemple:

---

⁶ (Marshall, 1965: 6). El que creiem que és bastant estèril, i per tant no seguirem aquest camí, és tractar d'identificar els "interessos a què obeeixen les polítiques socials".

- 1) Un **SUG complet**, que seria una renda donada incondicionalment per l'estat a cada ciutadà i suficient per viure.
- 2) Un **SUG parcial**, que seria definit com una renda donada incondicionalment per l'estat a cada ciutadà, però insuficient per viure .
- 3) Un **SUG de la llar**, segons les composicions familiars.
- 4) El **SUG contractual**, que seria a canvi d'un compromís per treballar a la indústria o en els serveis socials⁷.

Aquí, amb la distinció entre **SUG instrumental** i **SUG substancial** queden subsumides les altres distincions, excepte la darrera (el **SUG contractual**) la qual s'aparta notablement de la idea general d'un Subsidi Universal Garantit.

---

⁷ (Roebroek/ Hogenboom, 1990). Els autors empen el terme *Basic Income*.

El SUG és d'aplicació en el capitalisme, tal com aquest s'ha desenvolupat en les societats contemporànies, o és un projecte per al socialisme? O més encara, es tracta d'un projecte per al comunisme?⁸ El SUG instrumental és un projecte, ja resta dit, de política social per fer front a la pobresa (i, per suposat, per fer front també de forma indirecta a alguns efectes correlacionats amb la pobresa i que no necessàriament en són la causa directa: delinqüència, malalties psicològiques, alcoholisme, suïcidis). És un dels objectius d'aquesta tesi justament comparar el SUG amb altres mesures de política social com són els subsidis condicionats. Per tant, és una mesura dins del capitalisme. La resposta referida al SUG instrumental és fàcil. La mateixa resposta referida al SUG substancial no és tan immediata. Hi ha intents importants per demostrar quin sistema (el capitalisme o el socialisme) seria més adequat per un determinat SUG. Fins i tot, també hi ha intents⁹ de fixar el SUG com a criteri d'avaluació de règims socioeconòmics. Per exemple: "El criteri inicialment suggerit per procedir a l'avaluació dels règims socioeconòmics —la maximització d'un ingrés bàsic subjecte a la protecció de llibertat formal (...)"¹⁰. En

---

⁸ Que la pregunta no és retòrica ho confirma justament el nom d'un dels articles seminals que tot seguit es comentarà.

⁹ El més destacat és, sense cap tipus de dubte, (Van Parijs, 1996b).

¹⁰ (*Ibid.* 228).

aquesta tesi només es fa menció d'aquesta disjuntiva de forma esporàdica i, per suposat, sense aprofundir els continguts de la polèmica, tot i que ens mereix força respecte. L'elecció és clara: fins i tot en el cas del SUG substancial hom suposa un capitalisme tal com el coneixem. I no cal, espero que quedi clar al final, insistir massa que un capitalisme "només" modificat en aquest aspecte, la implantació d'un SUG, seria un capitalisme bastant diferent. El SUG és una mesura simple que afecta tants aspectes del funcionament de les nostres societats (i aquesta tesi intentarà aprofundir-ne alguns) que té efectes col·laterals molt importants. Les reformes dins del capitalisme, la seva progressivitat, poden ser analitzades per tres criteris: 1) si la reforma millora la vida de les persones que més pateixen sota el capitalisme; 2) si la reforma augmenta el poder dels treballadors en relació amb els capitalistes, i 3) si la reforma augmenta la probabilitat segons la qual en el futur es donin altres transformacions progressives. I no hi ha dubte que una implantació del SUG aporta raons per respondre que sí a les tres preguntes. Com diu E. O. Wright: "Sobre la base d'aquests tres criteris, el SUG constitueix una reforma progressiva dels programes redistributius basats en la comprovació de mitjans"¹¹.

Un dels articles seminals de la proposta del SUG va ser el publicat per Philippe Van Parijs i Robert J. Van der Veen l'any

---

¹¹ (Wright, 1988: 64).

1986¹² amb un títol provocador “A Capitalist Road to Communism”. L'article era molt curt (ocupava 20 pàgines de la revista de l'original anglès i 25 de la revista que va traduir-lo al castellà), però va causar gran sensació en ambients acadèmics. Ràpidament, alguns d'aquests acadèmics de prestigi van publicar articles de contestació amb diferents graus d'acord o desacord. Van ser, en un primer moment: E.O. Wright, A. Nove, J. H. Carens, J. Berger, A. Przeworski i J. Elster. L'article començava amb una consideració que aquesta tesi farà seva: negar la utilitat d'investigar la viabilitat econòmica o la desitjabilitat ètica abans d'haver establert, o almenys analitzat, les possibilitats polítiques d'un projecte, està injustificat i és irresponsable. Perquè... el que és políticament viable depèn en gran mesura del que s'ha demostrat que té un sentit econòmic i ètic¹³. L'article confessava que no pretenia una elaboració més o menys completa sinó simplement preparar el terreny per a una discussió significativa. Més de 10 anys després de redactada aquesta darrera frase no hi ha cap dubte que la discussió, especialment acadèmica, sobre el SUG ha tingut unes ramificacions realment impressionants. Durant aquest període, les actituds

---

¹² A la revista *Theory and Society* (article traduït i publicat en el número 46-47 de *Zona Abierta* un any després). Se cita per l'edició espanyola. Propostes amb alguna similitud poden trobar-se abans del segle XIX (De Francisco, 1991: 42), però el grau d'elaboració i el debat acadèmic posterior són deguts al mencionat article, d'aquí el qualificatiu de seminal.

¹³ (Van Parijs/ Van der Veen, 1988: 21).

d'alguns teòrics socials cap el SUG¹⁴ han estat força canviants. Si en un primer moment el més freqüent era la incredulitat distreta, la perplexitat divertida i la indignació ocasional¹⁵, després d'aquests anys, l'actitud és de respecte en els cercles informats¹⁶. L'aproximació al SUG, a la seva justificació, pot ser abordada des de perspectives molt diferents (i motivacions també molt diferents, però aquí interessarà poc aquesta evidència). Poden ser invocats principis d'eficiència i també de comunitat, principis de llibertat i d'igualtat, la lluita contra l'atur i la pobresa que s'hi associa, la flexibilització del mercat de treball, principis d'autonomia i de

---

¹⁴ I d'alguns agents socials de força importància, com és el cas de CCOO, amb dirigents del qual l'autor ha tingut repetida ocasió de parlar a fons sobre el SUG. El canvi d'opinió ha estat clarament constatable.

¹⁵ (Van Parijs/ Genet, 1996: 29).

¹⁶ En general, perquè podem trobar algunes tristes i geogràficament properes excepcions. No és en el territori de l'Estat espanyol on més s'hagin treballat (ni acadèmicament ni activament) les diverses vessants del SUG, però on potser hi ha hagut algun article especialment poc informat, per exemple (Riechmann, 1996 i 1997). Segons el nivell de la discussió i desenvolupament general poden fer-se quatre grans grups de països a Europa (de més a menys): 1) Dinamarca, Irlanda, Regne Unit i Països Baixos; 2) Bèlgica, Alemanya, França, Àustria i Itàlia; 3) Noruega, Suècia i Finlàndia; 4) Portugal, Grècia i Espanya. El desenvolupament i interès socials del tema van decreixent de 1) a 4) (Roebroek/ Hogenboom, 1990).

dignitat¹⁷. I tots aquests principis (i d'altres que no han estat citats) poden ser també abordats de forma força diversa¹⁸. Dit ràpidament: en el *SUG* poden coincidir anàlisis provinents d'autors enquadrats en el camp del llibertarisme (que no neoliberalisme, tot i que moltes polítiques econòmiques neoliberals han estat inspirades per filosofies polítiques llibertarianes) i autores enquadrades en l'extrema esquerra¹⁹. I al mig, tot un món de variants. El rigor, en el tractament del *SUG* com en tants d'altres, no va correlacionat amb la inclinació política. Hi ha de tot en cada camp. Aquesta tesi no intentarà donar una panoràmica de totes les perspectives i de tots els camps que han abordat el *SUG*. Agafarà allò que més interessi per al desenvolupament del text.

El tractament del *SUG* exigeix fonamentar-lo en diverses vessants: ètica, econòmica i política. És el que, amb diferents pesos, abordarà aquesta tesi, si no de forma omnicomprensiva, sí almenys de forma prou àmplia.

---

¹⁷ (Van Parijs, 1992).

¹⁸ Més endavant es farà una ampliació sobre diferents estratègies fonamentadores del *SUG*.

¹⁹ Per un tractament molt panoràmic (Raventós, 1998).

Les virtuts del SUG han estat, tal com s'ha apuntat, molt diverses. Potser les més freqüents en la literatura dedicada al tema són les que tot seguit es van tan sols enumerant.

És una mesura que ataca directament la pobresa. La pobresa és un fenomen social que lluny d'estar en camí de retrocedir en les societats més desenvolupades (en les menys desenvolupades el problema és simplement majoritari) està demostrant tenir vitalitat. La principal causa de la pobresa a les societats més riques és l'atur de llarga durada. I l'atur de llarga durada no és una dada amb tendència decreixent en l'actual dècada. La implantació, si més no, del SUG atacaria directament el fet social de la pobresa més extrema. La relació entre el SUG i la pobresa es desenvolupa en el capítol 7. L'atur de llarga durada i el tractament d'algunes mesures per fer-hi front estan desenvolupats en el capítol 4. Com a proposta per fer front al problema de l'atur i els efectes que se'n deriven, la pobresa particularment, el SUG és una mesura molt més realista que no pas una basada en el creixement o en la reducció generalitzada de la jornada de treball²⁰.

La proposta del SUG ha motivat o desenvolupat altres debats col·laterals força interessants, com és ara el que es desenvolupa de forma intensa en aquesta dècada: la concepció del

---

²⁰ (Van Parijs, 1996b).

treball. Què s'ha d'entendre per treball? Només aquella activitat que té una remuneració en el mercat o el concepte s'ha d'estendre a d'altres activitats? El treball domèstic i el voluntari, com podrien veure's afectats per la introducció del SUG? Aquests temes són desenvolupats en el capítol 5.

Permet evitar els defectes d'altres mesures, de tipus condicionat, contra la pobresa. Aquests defectes, més concretament els fenòmens coneguts com les trampes de la pobresa o de l'atur, són evitats pel SUG. Aquests temes són tractats amb deteniment en el capítol 6. El SUG també permet la reducció (no l'abolició per si sol com ja es tindrà ocasió d'argumentar) de les diferències de gènere. És un tema parcial que és abordat en el tractament del treball domèstic en el capítol 5.

Deslligar l'obtenció de la renda per subsistir d'una activitat directament remunerada en el mercat afavoreix la consecució de més llibertat real²¹ d'elecció i, indirectament, d'autoestima. Aquest tractament es farà detingudament en els capítols 2 i 3.

---

²¹ Concepte aquest, el de "llibertat real", que serà desenvolupat més endavant.

Simplifica molt els costos d'administració. Entre els salaris dels controladors, la immensa paperassa, les intrusions en la vida familiar per tal de verificar determinades situacions... els costos d'administració dels subsidis condicionats són molt més elevats que els del SUG, justament per la universalitat d'aquest darrer. El tema de la simplificació dels costos administratius és de molt difícil quantificació, però en el capítol 8, el dedicat al finançament, es tractarà.

En els propers capítols s'ampliaran cadascun d'aquests 6 grans grups del que s'han anomenat virtuts del SUG. De poc serviria una mesura social que fos políticament²² o econòmicament viable si no fos èticament desitjable. Aquest enfocament, no incontrovertible per suposat, serà el que aquí s'agafarà.

---

²² Deslligar massa la desitjabilitat ètica de les viabilitats polítiques i econòmiques no és gaire aconsellable. “Una assignació o prestació universal (ingrés incondicional pagat a cada ciutadà) no podrà instituir-se si no es percep de forma àmplia com a justa, equitativa i èticament acceptable.” (Van Parijs, 1995: 55). Ara bé, conceptualment és higiènic fer-ho. Barrejar els diversos àmbits no pot aportar gaire claredat.

2. TEORIES DE LA JUSTÍCIA JUSTIFICATIVES DEL SUG

Per què una justificació filosòfica d'una mesura social? La introducció d'una mesura de reforma social de tanta senzillesa però alhora de tanta magnitud com el SUG ha de passar per molts obstacles. Un d'aquests, i no segurament el menys important, és tenir una àmplia acceptació social. Evidentment, una àmplia acceptació social no implica necessàriament la possibilitat certa de l'assoliment de la reforma²³, però no gaudir d'aquesta acceptació social allunya molt més l'objectiu. Per fer possible una àmplia acceptació social s'han de donar, abans que una altra cosa, potents arguments normatius. I proveir el SUG d'una potent justificació normativa és necessari per tres importants raons:

- 1) Una reforma social tan important com el SUG no pot ser defensada només amb arguments conseqüencialistes. Per tres raons. La primera fa referència al coneixement actual que ens aporten les ciències socials: no és suficient per preveure les conseqüències de la seva aplicació. La segona raó es

---

²³ Hi ha moltes reformes socials que tenen força acceptació popular, però que no s'assoleixen perquè la mateixa gent interessada en una determinada reforma no està disposada a sacrificar temps, esforços i diners (per exemple) per tal d'assolir-la.

refereix a la impossibilitat d'experimentació. En primer lloc perquè un experiment del SUG a petita escala social tindria uns efectes que seria completament abusiu extrapolar a escales més grans (ja fossin aquests efectes altament positius o altament negatius); i en segon lloc perquè molts resultats de l'aplicació del SUG a gran escala quedarien simplement avortats si es realitzés a petita escala²⁴. La tercera raó fa referència al fet segons el qual si una reforma és percebuda com a fonamentalment justa, les persones estaran disposades a suportar els costos de transició.

- 2) Deslligar la percepció de la renda de l'obligació d'un treball de mercat (i fins i tot de qualsevol treball) és anar contracorrent en les societats actuals desenvolupades. Aquest divorci contracorrent cal proveir-lo de fonaments normatius.
- 3) Hi ha objeccions normatives importants que cal contrarestar. Aquestes objeccions són del tipus: "qui voldria treballar remuneradament amb un SUG?", "la

---

²⁴ En realitat, aquest segon argument és una variant del primer. Argument que és desenvolupat en (Elster, 1988b: 116 i seg.).

implantació del SUG és alenar la vagància”, “és injust que qui pugui treballar remuneradament no ho faci mentre altra gent sí ho està fent”, i objeccions similars.

En resum, aquests tres arguments “advoquen per la necessitat d’una fonamentació filosòfica de la renda bàsica”²⁵.

2.1 Quatre teories de la justícia i SUG

Hi ha diferents possibles estratègies de fonamentació normativa del SUG. O dit d’una altra manera, teories de la justícia que donarien base a la proposta del SUG. L’objecció més potent que podria fer-se al SUG no seria que fos materialment impossible finançar-lo. L’objecció més important “seria que no fos just”²⁶.

Per situar en el panorama de les teories de la justícia les quatre que escolliré com a justificadores del SUG, exposaré un petit mapa dels diversos grups d’aquestes teories. Tot i que al llarg de l’exposició de les teories escollides (per la seva fonamentació del SUG) s’aniran especificant amb més detall, ara es farà una breu

---

²⁵ (Pittet, 1996: 11).

²⁶ (Van Parijs, 1990).

panoràmica per evitar més endavant comentaris que pertorbin l'argumentació principal.

Una de les divisions que pot fer-se entre les teories de la justícia és entre teories lliberals i teories perfeccionistes. Les perfeccionistes recolzen sobre una concepció particular de la vida bona, és a dir, d'allò que està en l'interès veritable de cadascú. Les teories de la justícia lliberals són neutres respecte a les diverses concepcions de la bona vida que hi pugui haver. Addicionalment, les teories de la justícia lliberals poden dividir-se en propietaristes i solidàries o igualitàries. Les primeres defineixen una societat justa com una societat que no permet treure a cap individu allò que li pertoca en un sentit predefinit. Per les teories lliberals solidàries una societat justa és una societat organitzada de manera que no tracta els seus membres només amb igual respecte sinó amb igual sol·licitud. Les teories lliberals solidàries difereixen unes de les altres per l'elecció del *distribuendum* (per exemple, els resultats o les oportunitats) i del criteri²⁷.

Més específicament, tota teoria normativa igualitària, liberal o no, es compromet en algun tipus d'igualtat i per tant en discrimina d'altres. En primer lloc, la famosa pregunta de "igualtat,

---

²⁷ (Van Parijs, 1991: 244 i seg.).

de què?”²⁸, és aquí perfectament pertinent. Proclamar la voluntat d’una més gran igualtat pot fer intuir determinades intencions del proclamador, però poca cosa més. Si no s’especifica clarament a quina igualtat s’està referint, tot queda en la més absoluta vaguetat. Neix la discrepància justament en l’elecció del criteri de la igualtat. Aquest criteri pot passar per la igualtat en el gaudi dels béns primaris (seria la defensa de John Rawls), o bé per la igualtat en la possessió de recursos (com defensaria Ronald Dworkin) o bé la igualtat de les capacitats bàsiques (Amartya Sen). Fins i tot teories que hom considera poc igualitàries, com el rellevant cas de la de Robert Nozick, han de ser considerades igualitàries “en quelcom”. El que fa aquesta afirmació informativa és justament que per aquest autor els drets individuals de propietat són el criteri. Qualsevol igualtat que vulneri o malmeti aquesta “igualtat fonamental” (com podria ser el cas de la redistribució dels diferents recursos) no és justa. És a dir, que una teoria pot acceptar que es donin moltes desigualtats en molts àmbits (“variables”, segons Sen), però “quan

---

²⁸ “Les teories ètiques sobre ordre social més rellevants són unànimes en el seu suport a la igualtat en termes d’*alguna* variable d’enfocament, tot i que les variables seleccionades variïn freqüentment d’una teoria a l’altra.” (Sen, 1995: 15).

es defensen aquestes desigualtats resultaria difícil eludir la necessitat de la seva relació amb una consideració igual per a tots en un nivell bàsic substancial”²⁹.

En segon lloc, ser partidari de la igualtat significa ser partidari d’algunes o moltes desigualtats. Aquesta aparent paradoxa no és difícil d’explicar. Qualsevol justificació d’una igualtat significarà justificar desigualtats que es considerin menys rellevants que la primera. En altres paraules: la igualtat en termes d’*X* significa la desigualtat en termes d’*Y*. Més exactament: “[...] si es demana la igualtat en termes d’una variable, resulta impossible, *de fet* i no solament *teòricament*, buscar la igualtat en termes d’una altra”³⁰.

---

²⁹ (Sen, 1995: 30). Relacionat amb aquesta important idea, l’autor segueix afirmant que el raonament ètic ha de resultar creïble d’una o altra forma “des del punt de vista dels altres, potencialment de *tots* els altres”. (Subratllat per l’autor.)

³⁰ (*Ibid.* 9) Els subratllats són de l’autor. Cal fer una apreciació que no invalida però matisa l’argumentació de Sen. La igualtat en termes d’*X* podrà significar la desigualtat en termes d’*Y* o de *Z*, però *no necessàriament*. Si *X* i *Z* estan correlacionades linealment, la igualtat en termes d’una també significarà igualtat en termes de l’altra. (Dec aquest aclariment al Félix Ovejero, en una de les moltes converses que hem tingut al llarg de la tesi.)

Que aquestes estratègies puguin ser o no en alguns casos incompatibles no és afer que aquí interessi gens. Tot seguit es farà un breu resum de quatre estratègies de fonamentació normativa del SUG. La primera és una fonamentació llibertariana (per tant, segons la divisió que he fet abans, liberal propietarista) deguda a Hillel Steiner. La segona, defensada per John Baker, està basada en la compensació igualitària del treball. La tercera, inspirada en el conegut filòsof nord-americà John Rawls, aposta pel criteri *maximin*. Finalment, la quarta, a la qual es dedicarà més espai, és potser la fonamentació sistemàtica del SUG més ambiciosa que s'ha fet a hores d'ara, desenvolupada pel professor d'ètica social i economia de la Universitat de Lovaina, Philippe Van Parijs. Aquestes tres teories darreres serien, essent fidels a la divisió que he fet més amunt, lliberals solidaristes o igualitàries.

2.1.1 La justificació llibertariana³¹

La filosofia política llibertariana (bàsicament a partir de l'obra de Robert Nozick) és una de les més importants de les darreres tres dècades. El llibertarianisme assegura que els individus tenen uns drets inviolables i que aquests drets poden ser reduïts als

---

³¹ En francès *libertarienne* i en anglès *libertarian*.

drets de propietat³². Per aquesta teoria, tota societat que satisfaci els principis que tot seguit s'apunten és justa: 1) respectar els drets de l'autopropietat; 2) respectar, segons la "clàusula de Locke"³³, l'apropiació originària dels recursos externs; i 3) respectar els resultats dels intercanvis lliurement consentits de béns i serveis. Si resulta que estem en una societat que no ha respectat una o més d'aquestes restriccions, segons Nozick s'ha de: 4) procedir a reparacions que endrecin i rectifiquin les violacions que, al llarg de la història, hagin violat els postulats de la teoria. En unes altres paraules, en la teoria de Nozick, hem de descendir en aquest seguit indefinit de transferències fins a veure si l'adquisició inicial era o no legítima. Veiem més detingudament aquest nucli de la teoria de la justícia llibertariana. Existeixen tres principis fonamentals en la "teoria dels drets" de Nozick. El primer és el principi de les transferències segons el qual qualsevol cosa que hagi estat justament adquirida pot ser transferida lliurement. El segon és el principi d'adquisició inicial justa, és a dir, una explicació sobre com les persones han arribat, des d'un inici, a tenir totes les coses que poden ser transmeses d'acord amb el primer principi.

---

³² (Nozick, 1974).

³³ Clàusula que ha estat molt debatuda tant pels partidaris com pels contraris de la teoria normativa llibertariana. Pels nostres efectes establirem que aquesta clàusula estipula la justícia d'una apropiació original que, pel seu fet, no perjudiqui la situació de ningú.

Finalment, el tercer principi és el de la rectificació de la injustícia, el qual proporciona el criteri per actuar sobre allò posseït mitjançant una adquisició o transferència injustes.

La teoria de la justícia llibertariana rebutjaria, segons els tres principis apuntats més amunt, la rectificació de les circumstàncies desiguals. Una de les justificacions d'aquest rebuig és la coneguda per "pendent relliscós". La intuïció que intenta captar l'anomenat "pendent relliscós" és la següent. Són clarament constatables les desigualtats (o desavantatges, com alguns llibertarians prefereixen escriure) socials. Però també són perfectament verificables els desavantatges naturals. Començant per l'intent de rectificació d'alguns dels injustificables desavantatges socials, se seguiria rectificant altres desavantatges de forma no tan justificada i es podria acabar intervenint en desigualtats naturals de forma completament abusiva. Segueix al·legant l'objecció del "pendent relliscós" a la rectificació de les circumstàncies desiguals que tanta intervenció rectificativa podria desembocar en la planificació centralitzada o en una intervenció social completament abusiva. Qui potser ha argumentat de forma més eloqüent en aquesta línia antirectificadora de desavantatges socials ha estat F. Hayek³⁴ ja l'any 1944. On posar, al·leguen els llibertarians, el límit

---

³⁴ (Hayek, 1990). Per exemple: "Poc pot sorprendre que siguin cada cop més les persones que comencen a sentir que sense seguretat econòmica la llibertat 'no té valor' i estan disposades al sacrifici de la seva llibertat per guanyar seguretat." (p. 169). L'objecció del "pendent relliscós" és una

que no ens faci (pel mecanisme del “pendent relliscós”) anar a paratges completament indesitjables? El “pendent relliscós” és una objecció seriosa i fins a cert punt potent contra la intervenció rectificativa per part de l'estat. Com encertadament apunta W. Kymlicka: “fins que puguem trobar un límit clar i acceptable entre eleccions i circumstàncies, el reconeixement d'aquest tipus d'injustícies com a base de pretensions executables sempre generarà alguna inquietud. El llibertarisme treu partit d'aquestes inquietuds en suggerir que la marca d'aquest límit pot evitar-se”³⁵.

Hillel Steiner, un destacat llibertarià, aborda una justificació del SUG a partir de la propietat comuna de la Terra³⁶. “Els fruits del treball no són taxables, els de la natura, sí”³⁷. I ho són justament perquè els recursos naturals no són inicialment propietat de ningú. (“Un impost just, escriu Steiner, és aquell que treu a les persones allò que no tenen un dret just a posseir”)³⁸.

---

variant de la tesi del risc estipulada per (Hirschman, 1991). Aquest autor defineix la tesi del risc així: “el canvi proposat, tot i que possiblement desitjable, implica costos o conseqüències inacceptables” (p. 97).

³⁵ (Kymlicka, 1995:176 i 177).

³⁶ (Steiner, 1992).

³⁷ (*Ibid.* 82).

³⁸ (*Ibid.* 81).

Cadascú té un dret absolut, segons la tradició llibertariana en la qual s'inscriu l'autor, de fer allò que desitgi d'ell mateix i dels béns dels quals sigui el legítim propietari. Els recursos naturals no són en el seu inici propietat de ningú; és més: totes les persones hi tenen un dret igual. Cadascú és el propietari dels béns que legítimament hagi adquirit i no es poden taxar per tal d'intentar, per exemple, una redistribució. Ara bé, tots els béns contenen recursos naturals sobre els quals, tal com defensa aquest autor, tota persona té un igual dret moral. És perfectament d'acord amb els principis neoliberals, segons Steiner, que es redistribueixi entre tots de forma igualitària la part de la renda global que sigui deguda al valor com a resultat de la incorporació dels recursos naturals. Aquesta taxa sobre els recursos naturals és la primera de tres a les quals un llibertarià ha de donar suport. Les altres dues són: les herències i la dotació genètica. Pel que fa a les herències i a la dotació genètica, Steiner les equipara als recursos naturals i per tant han de ser objecte de redistribució. Aquestes dues taxes són molt més dificultoses de posar en pràctica que la primera. Ara bé, tal com assegura Van Parijs³⁹, “si només la primera taxa pot ser defensada, tenim una legitimació llibertariana dels *SUG* (*allocation universelle*). En un món on per causa de l'apropiació privada a més de la destrucció no hi ha gaire *SUG* “en la natura” és just

---

³⁹ (Van Parijs, 1990: 33).

substituir-lo en espècies. [...] És la justícia que exigeix que se li doni a cadascú una renda incondicional[...]"⁴⁰. Les conclusions al respecte serien⁴⁰: En primer lloc, aquesta justificació llibertariana del SUG és concebuda com un dret moral degut a cadascú; en segon lloc, el SUG és un mitjà per tal d'aconseguir els drets dels individus, i finalment, cada persona del món té un igual dret als rèdits de la distribució dels recursos naturals. En les paraules finals de l'article de Hillel Steiner: "Una renda bàsica compatible amb els principis llibertarians ha de ser universal"⁴¹.

2.1.2 La justificació igualitària de John Baker

La segona estratègia fonamentadora del SUG que s'esbossarà és l'abordada per John Baker⁴². L'anomenaré l'estratègia igualitària del treball de fonamentació del SUG⁴³.

---

⁴⁰ (Pittet, 1996: 14)

⁴¹ (Steiner, 1992: 89).

⁴² (Baker, 1992a, 1992b i 1997).

⁴³ La qual cosa pot fer sospitar que les altres teories aquí exposades no són igualitàries. Si es qualifica d'igualitària la teoria de Baker és simplement perquè així és coneguda en la majoria de textos que en parlen.

És important apuntar que aquest autor defensa el que podria qualificar-se de justificació multiprincipi de la igualtat. Efectivament, “l’igualitarisme... consisteix en un nombre de principis, no en un principi sol”⁴⁴. L’igualitarisme, doncs, pot ser abordat des de dimensions diferents. Baker apunta aquest trio: sexual, polític i econòmic. “En els vells bons temps, tothom sabia què era la igualtat econòmica: tenir la mateixa renda”⁴⁵. Actualment no pot dir-se el mateix. Pels mateixos igualitaristes (per alguns, almenys) “les rendes desiguals poden ser justificades si la gent té necessitats desiguals”⁴⁶. També hi ha una tradició igualitària per la qual les rendes desiguals podrien justificar-se si compensessin la gent de les diferències en els seus treballs. És en aquesta justificació en la qual se centra l’autor. Això equival a deixar al marge, tal com ell mateix apunta, altres elements en l’anàlisi de la desigualtat econòmica, com ara les diferències ètniques, sexuals i racials. La forma d’igualtat que millor captura la idea de compensació és la de les càrregues i beneficis de la cooperació econòmica. Expliquem-ho més. En general hem pensat “en el treball com a quelcom més o menys oneros i en la renda com a quelcom benèfic”. La qüestió doncs pot traduir-se així: “donat que la gent

---

⁴⁴ (Baker, 1992b: 104).

⁴⁵ (Baker, 1992a: 16).

⁴⁶ (*Ibid.* 16).

difereix espectacularment en les seves preferències entre diferents formes de treball, així com en el relatiu valor que dóna a la renda i al lleure, quin sentit pot quedar a la idea d'igualtat?"⁴⁷. Per Baker, tot i reconèixer les dificultats de resoldre la pregunta, el problema és establir termes de comparació que siguin raonables. Allò que un igualitarista ha d'afavorir és la igualtat de rendes i d'esforços (o treball). Havent escollit un nivell de renda global i la quantitat de treball que cal per realitzar-la, es tracta que la societat faci una distribució igualitària entre aquests dos agregats. L'estratègia de Baker és centrar-se en els següents supòsits⁴⁸: 1) l'import de la renda necessari per compensar qualsevol forma de treball serà en general⁴⁹ una funció creixent de les hores per fer el treball (dit

---

⁴⁷ (*Ibid.* 17).

⁴⁸ Sempre que es parla dels "supòsits" ve a la memòria la frase de Pzeworski: "hi ha més supòsits en aquests models econòmics que en els manuals d'astrologia xinesa." (Pzeworski, 1988: 106). És cert que la frase la diu Pzeworski referida a uns models ben diferents dels de Baker. És de justícia dir que els supòsits de Baker en el seu senzill model són molt més raonables (i "empíricament contrastables", si es vol) que bona part d'altres models. Per tant, s'ha de considerar la frase de Pzeworski no com una crítica a Baker sinó com un comentari general als supòsits dels models econòmics, perquè simplement és afortunada.

⁴⁹ "En general" perquè Baker assumeix que més treball és també més càrrega, però no ha de ser necessàriament el cas. Recordem el cas dels estranys treballs autotèlics.

planerament: com més treballes, més cobres). 2) La renda té un valor marginal decreixent i el temps dedicat al treball té una onerositat marginal creixent. 3) Una taxa marginal creixent de compensació entre renda i hores de treball penós (o desagradable en general). És a dir, cada cop cal una compensació creixent per hora dedicada al treball penós. 4) Els nivells de compensació seran sempre relatius als punts de comparança, una compensació adequada per unes hores addicionals de treball dependrà dels nivells previs de treball i renda.

Baker afirma que les desigualtats de renda estan justificades quan provenen de necessitats desiguals o compensen d'un treball desigual. Allò que un defensor de l'igualitarisme ha de mantenir, segons Baker, és la igualtat dels esforços abans que no pas de les rendes. Havent escollit un nivell de renda total i la quantitat d'esforços que implica, es tracta simplement que la societat deïstribueixi igualment entre aquests dos grans agregats. Uns poden treballar més i guanyar més o bé treballar menys i guanyar menys. La idea de Baker pot ser captada a partir d'aquesta senzilla i plausible idea: si un treball remunerat és agradable, cada hora addicional de treball requerirà una compensació econòmica menor que si aquest treball és desagradable. I aquí és on, dins de la fonamentació de Baker, entra el SUG. Ara el problema és establir el nivell d'aquesta renda, el nivell del SUG. El nivell, segons Baker, seria justament la quantitat monetària que es guanyaria si s'escollís no treballar. Això ens diu el criteri, però no pas la quantitat.

Suposem que s'ha escollit un nivell determinat, es tractaria de verificar si les eleccions professionals dels membres de la societat són suficients per engendrar una renda suficient per pagar el SUG; en cas que no fos suficient, s'hauria de reduir el SUG. En la perspectiva d'aquest autor, aquesta seria la millor aproximació de l'ideal igualitari compatible amb l'elecció de cada individu sobre la natura i la quantitat de treball que desitja efectuar. Aquest seria el nivell legítim de SUG.

L'opinió que té un autor repetit en aquesta tesi, Philippe Van Parijs, de la proposta de Baker, la resumeix així: “en tota economia raonablement productiva, hi ha una important diferència entre el producte global i la renda necessària per compensar adequadament els qui la produeixen. Aquest residu, aquest excedent (*surplus*) que la preocupació de remunerar equitativament tots els treballadors força a distribuir igualment entre tots, forneix d'un fonament igualitarista el SUG”⁵⁰.

2.1.3 La justificació rawlsiana

En aquesta, per la seva importància en la filosofia política actual, ens detindrem força més que en les anteriors.

---

⁵⁰ (Van Parijs, 1990: 35).

L'atur, la desocupació assalariada involuntària, no és solament un problema d'eficàcia econòmica. És un problema d'injustícia. "L'accés al treball (remunerat) s'ha convertit en un privilegi [en el capitalisme avançat de l'Estat de benestar]"⁵¹. Quan s'afirma que alguna cosa és injusta, és imprescindible establir el criteri a partir del qual una determinada situació entra dins de la justícia i, per tant, quina o quines surt(en) fora. Afirmar simplement que "la situació X és injusta" ens pot fer donar una certa idea d'allò que es vol dir quan tinguem coneixement dels criteris de qui profereix l'afirmació. Però la majoria de vegades no sabem absolutament res d'aquests criteris. "Aquest salari és injust" informa de l'actitud poc favorable al mencionat salari de qui profereix l'afirmació, però no aporta cap criteri pel qual puguem esbrinar el criteri que garbelli allò que entra en la justícia i allò que en resta al marge. Faré algun aclariment conceptual per poder després seguir més lleugerament.

2.1.3.1 Les circumstàncies de la justícia

L'epígraf 22 del capítol 3 de *Teoria de la justícia* de John Rawls està dedicat a les "circumstàncies de la justícia". Aquestes poden descriure's, a parer de l'autor, "com les condicions normals sota les quals la cooperació humana és tan possible com

---

⁵¹ (Van der Veen i Van Parijs, 1988: 136).

necessària.” Aquestes circumstàncies són dividides per Rawls en objectives i subjectives. Dins de les primeres trobem la vulnerabilitat d’uns i altres i l’escassetat moderada. “Els recursos, naturals i no naturals, no són tan abundants per fer superflus els plans de cooperació”⁵². Les subjectives “són els aspectes rellevants dels subjectes de la cooperació, és a dir, de les persones que treballen juntes.” De la manera com són més generalment conegudes aquestes “circumstàncies de la justícia” és per la simplificació feta per Rawls en el mateix epígraf: “Per bé de la simplicitat subratllo sovint la condició de l’escassetat moderada (entre les circumstàncies objectives) i la del conflicte d’interessos (entre les subjectives).” Segons aquestes estipulacions, si hi hagués una abundància més o menys il·limitada⁵³ o no hi hagués conflicte d’interessos, la justícia seria completament innecessària.

---

⁵² En una nota a peu de pàgina, l’autor afirma que segueix “en gran part” entre d’altres textos Hume en *A Treatise of Human Nature*, llib.III, part II, secció II. Aquí podem trobar aquesta afirmació: “...de la mateixa manera que el foment d’aquests béns [Hume es refereix a tres tipus diferents de béns: “la satisfacció interna de la nostra ment, la bona disposició externa del nostre cos i el gaudi de les possessions adquirides per la nostra laboriositat i fortuna”] constitueix l’avantatge principal de la societat, així la *inestabilitat* de la seva possessió, juntament amb la seva *escassetat*, constitueixen el principal impediment d’aquesta.” (Subratllat en l’original.)

⁵³ En el comunisme, segons algunes de les poques descripcions escrites per Marx, l’abundància faria innecessària la justícia. On hi ha gran abundància de determinat bé, el conflicte per la seva possessió tendeix a disminuir. Va ser L. Trotski qui va escriure que quan hi ha escassetat hi ha

Una de les diverses formes de dividir les teories de la justícia és mitjançant la diferenciació entre deontològiques (o no teleològiques) i conseqüencialistes. Les primeres “es limiten a establir un conjunt de procediments, l’estricta observància dels quals farien una societat justa independentment del resultat [...] defineixen un conjunt de drets i diuen que és justa qualsevol societat que respecti aquests drets”⁵⁴. O dit amb paraules molt similars: “l’acció bona consisteix en l’obediència als principis, siguin les que siguin les conseqüències de l’acció”. Per les teories de la justícia del segon grup, les conseqüencialistes, en canvi, “l’acció bona consisteix a produir les millors conseqüències possibles”⁵⁵. També: “[les teories conseqüencialistes] determinen substantivament un resultat a què ha d’arribar qualsevol societat que vulgui merèixer el nom de justa”⁵⁶. Les teories de la justícia han de definir: 1) què és allò que s’ha de distribuir (el

---

cues i que quan hi ha cues cal un policia per posar-hi ordre... i normalment el policia acostuma a tenir el poder per endur-se la millor part. La història de la URSS va ser una desgraciada confirmació de tan aguda (per prematura) predicció.

⁵⁴ (Domènech, 1996b: 192).

⁵⁵ (Van Parijs, 1991: 256).

⁵⁶ (Domènech, 1996b: 192)

distribuendum), i 2) quins han de ser els criteris (potser que només en sigui un de sol) amb què s'ha de fer la distribució.

2.1.3.2. El *distribuendum* i el criteri de Rawls

Tot seguit, en aquest apartat, interessa una teoria de la justícia “no teleològica”⁵⁷ prou famosa en el món acadèmic des de fa més d'un quart de segle, la justícia com a equitat de John Rawls.

El que s'ha de distribuir, segons Rawls, és el conjunt de béns que permetran a les persones promoure les diverses concepcions subjectives que tinguin sobre la bona vida, el seu benestar subjectiu. Però, què són els béns primaris? “[...] són allò que hom suposa que un home racional vol tenir, a més d'allò que pogués voler tenir.” Per extensió: “Els béns socials primaris, presentats en àmplies categories, són drets, llibertats i oportunitats,

---

⁵⁷ “No teleològica”, segons el mateix Rawls. Diu exactament Rawls: “The last contrast that I shall mention now is that utilitarianism is a teleological theory whereas justice as fairness is not. By definition, then, the latter is a deontological theory, one that either does not specify the good independently from the right, or does not interpret the right as maximizing the good. (It should be noted that deontological theories are defined as non-teleological ones, not as views that characterize the rightness of institutions and acts independently from their consequences. All ethical doctrines worth our attention take consequences into account in judging rightness. One which did not would simply be irrational, crazy.) Justice as fairness is a deontological theory in the second way.” (Rawls, 1971: 30).

així com ingressos i riqueses”⁵⁸. També l’autorespecte cal incloure’l en el grup anterior, “tal vegada el bé primari més important sigui el d’autorespecte”⁵⁹. Els béns primaris representen un conjunt molt heterogeni de béns. D’aquí la dificultat immediatament reconeguda per l’autor “de la confecció de l’índex dels béns primaris”⁶⁰. Ara bé, “aplicant a aquest exercici d’indexació les tècniques formals de la teoria de l’elecció social, pot demostrar-se que l’única forma d’agregar magnituds tan heterogènies fins a construir un índex de béns primaris és imposar en ells un ordre de prioritats lexicogràfiques. Això implica, aproximadament, que malgrat que els béns heterogenis no poden comparar-se entre si, sí que pot establir-se una jerarquia entre ells a l’estil de: primer, les llibertats, després, l’equitativa llibertat d’oportunitats, després, els

---

⁵⁸ (Rawls, 1971: 92).

⁵⁹ La definició d’autorespecte (o autoestima, com també s’acostuma a escriure) que ofereix Rawls pot ser descrita com segueix. L’autorespecte inclou en primer lloc el sentiment del propi valor, el sentiment segons el qual el projecte de vida d’una persona mereix ser portat a terme, i en segon lloc implica una confiança en el poder d’un mateix per realitzar les intencions personals. “Està clar, doncs, perquè l’autorespecte és un bé primari. Sense ell, res sembla digne de realitzar-se o, si algunes coses tenen valor per nosaltres, no tenim la voluntat d’esforçar-nos per assolir-les” (Rawls, 1971: 440).

⁶⁰ (*Ibid.* 93).

ingressos”⁶¹. El *distribuendum* està basat doncs en un índex lexicogràfic⁶² de béns primaris.

I el criteri és el conegut com *leximin*. Per explicar aquest criteri bo serà fer primer una breu introducció. Els principis de justícia de Rawls són força coneguts —no és exagerat dir fins i tot populars—, i són aquests⁶³:

Tota persona ha de tenir un dret igual al conjunt més ampli de llibertats fonamentals iguals que sigui compatible amb un conjunt de llibertats per a tothom.

Les desigualtats socials i econòmiques han de satisfer aquestes dues condicions: han de ser *a)* en benefici dels membres més desfavorits de la societat, i *b)* incorporades a funcions i posicions obertes a tothom, en condicions d’una igualtat equitativa d’oportunitats.

---

⁶¹ (Domènech, 1996b: 212).

⁶² Un ordre lexicogràfic, formalment, pot ser definit així: $(x_1, y_1) > (x_2, y_2)$ si i només si: *i)* $x_1 > x_2$; o bé, *ii)* si $x_1 = x_2$, llavors $y_1 > y_2$.

⁶³ (Rawls, 1971: 60).

Dit amb unes altres paraules, el que proposa Rawls pot ser esquematitzat així:

- 1) El primer criteri pel qual ha d'organitzar-se una societat és el de màximes llibertats públiques iguals per a tothom.
- 2) El segon criteri pel qual ha d'organitzar-se una societat és el de la igualtat equitativa d'oportunitats d'accés a càrrecs públics, és a dir, no pot discriminar-se ningú per raons de gènere, de classe, de cultura, etc.
- 3) Finalment, el tercer criteri d'organització social ha de ser el de la distribució de la riquesa de manera que maximitzi els ingressos dels menys afavorits⁶⁴. (En un món de 4 persones on els possibles esquemes distributius fossin: A) 11:7:4:3, B) 18:7:6:2 i C) 7:5:4:4, aquest criteri ens diu que hem d'escollir el

---

⁶⁴ Criteri *maximin*, el qual serà repetit en aquest treball. El criteri deriva el seu nom de *maximització* de la renda *minima*. Aquest criteri indica que són tolerables les desigualtats de riquesa que beneficien als més desfavorits. Aquest benefici pot ser degut al fet que les desigualtats econòmiques contribueixin a l'eficàcia econòmica.

tercer esquema distributiu, perquè el que està pitjor està millor que en els altres dos esquemes)⁶⁵.

En realitat ens trobem amb un procediment *bilexicogràfic maximin*. L'explicació és la següent. Primer ens trobem amb una estructura lexicogràfica del *distribuendum* apuntat per Rawls (en primer lloc, les llibertats bàsiques, després, les oportunitats equitatives d'accés a posicions i càrrecs, després, la riquesa i l'ingrés); en segon lloc, aquest criteri de distribució també és lexicogràfic. És interessant i pedagògica la forma com ho explica Kymlicka. Uns béns socials són més importants que d'altres per la qual cosa no poden ser intercanviats. "La igualtat de llibertats té prioritat sobre la igualtat d'oportunitats, que al seu torn té prioritat sobre la igualtat de recursos. Malgrat això, dins de cada categoria, la senzilla idea de Rawls roman: una desigualtat només pot permetre's si beneficia els menys afavorits. Per tant, les regles de prioritat no afecten el principi bàsic d'un repartiment igual, el qual roman en cada categoria"⁶⁶. Les restriccions que imposa aquest criteri són fortes. No estaria permès absolutament cap sacrifici de

---

⁶⁵ És clar que, segons aquest mateix criteri, també s'escolliria aquest quart esquema distributiu 35:7:6:5. Un esquema més desigualitari que els anteriors però en el qual segueix essent cert que el pitjor està millor que en qualsevol dels altres esquemes distributius i, per tant, d'acord amb el criteri *maximin*.

⁶⁶ (Kymlicka, 1995: 67).

les llibertats públiques a canvi d'una més gran igualtat distributiva. “Els principis de la justícia han de ser classificats en un ordre lexicogràfic i per tant la llibertat només pot ser restringida a favor de la llibertat mateixa”⁶⁷.

Les llibertats⁶⁸ públiques tenen una destacada prioritat, segons s'ha constatat, per part de la teoria de la justícia proposada per Rawls. Les més importants són:

La política (el dret a votar i a ocupar càrrecs públics).

La d'expressió i reunió.

La de consciència i de pensament.

La llibertat personal (que inclou la protecció enfront de l'agressió psicològica i l'agressió física).

---

⁶⁷ (Rawls, 1971: 250). Aquesta restricció de la llibertat a favor de la llibertat mateixa és possible solament en dos casos: el reforçament del sistema total de llibertat compartit per tothom, i l'acceptació per part dels ciutadans que tinguin la llibertat menor .

⁶⁸ No serà inútil deixar esmentada la concepció que té Rawls de la llibertat. Explica en la seva obra reiteradament citada que qualsevol llibertat “pot ser explicada per referència a tres coses: els agents que són lliures, les restriccions o límits dels quals estan lliures i allò que tenen llibertat de fer o no fer” (Rawls, 1971: 202). Així podem descriure de forma general la llibertat d'una manera com aquesta: “aquesta persona (o persones) està lliure (o no ho està) d'aquesta o l'altra constricció (o conjunt de restriccions) per tal de fer (o no fer) aquesta cosa o l'altra” (*Ibid.* 202).

El dret a la propietat personal⁶⁹.

La protecció enfront de la detenció arbitrària.

Una de les implicacions interessants de la teoria de la justícia de Rawls és que “obre la porta per fer els individus responsables de llurs preferències”⁷⁰. De llurs preferències, però no d’allò (el conjunt d’oportunitat⁷¹) de què no pot fer-se responsables

---

⁶⁹ És importat subratllar, per la confusió que sovint pot observar-se sobre aquest punt, que Rawls considera que “S’ha procurat evitar dues concepcions més àmplies del dret de propietat com a llibertat bàsica. Una concepció estén aquest dret fins a incloure determinats drets d’adquisició i de legació, així com el dret de propietat sobre els mitjans de producció i els recursos naturals. En l’altra concepció, el dret de propietat inclou l’igual dret a participar en el control dels mitjans de producció, els quals han de ser socialment posseïts. Aquestes concepcions de mires més àmplies no s’usen aquí perquè no poden, crec, comptar com a condicions necessàries del desenvolupament i exercici de les facultats morals” (Rawls, 1996: 335). I també: [...] la qüestió de la propietat privada dels mitjans de producció o de la seva apropiació social, i d’altres qüestions similars, no estan fixades en el nivell dels primers principis de justícia [...]” (Rawls, 1996: 376).

⁷⁰ (Domènech, 1996b: 211).

⁷¹ Un conjunt d’oportunitat està format pel conjunt d’accions coherents amb les restriccions (econòmiques, físiques, legals i psicològiques) a les quals ha de fer front l’individu. El conjunt d’oportunitat es modifica, per exemple, mitjançant el progrés científic i tecnològic. Té un indubtable interès conceptual la diferenciació entre “conjunt exterior d’oportunitat” (que es correspondria al definit com a “conjunt d’oportunitat”) i “conjunt interior d’oportunitat” (Domènech, 1989: 109).

els individus⁷². Sembla raonable fer responsable un individu dels seus gustos caríssims (per exemple, una necessitat irrefrenable de col·leccionar cotxes esportius) i difícil acceptar que la societat l'hagi de compensar per aquests gustos tan superiors en preu a la mitjana; sembla tanmateix raonable no fer responsable un altre individu per la seva ceguesa de naixement, i més fàcil d'acceptar que la societat l'hagi de compensar —de quina manera ja no és immediat— per aquesta deficiència tan important.

Rawls reconeix que la igualtat de recursos sembla a molta gent, en les nostres societats, una idea equitativa. És bàsic saber a quins recursos ens referim. A efectes de simplificació podem establir la diferència entre recursos socials i recursos naturals. Trobem uns béns primaris socials i uns béns primaris naturals. Dins dels primers podem incloure: aquells béns que són distribuïts per les institucions socials com ara els ingressos, les oportunitats, els drets i les llibertats. Dins del segon grup, els béns primaris

---

⁷² Separar completament preferències i circumstàncies (oportunitats, com altres autors prefereixen dir) de les quals no pot fer-se responsables els individus és lícit, però a cops unes van al darrere de les altres. Hi ha situacions on les preferències influeixen en les oportunitats i d'altres on les oportunitats influeixen en les preferències. Vegeu, per exemple, (Elster, 1993). Malgrat tot, això matisa però no invalida “fer els individus responsables de llurs preferències”.

naturals, caldria incloure béns com ara la intel·ligència, la salut, les aptituds naturals... que resulten afectats per les institucions socials, però que no són directament distribuïts per aquestes.

Dins d'aquesta concepció de la justícia com a equitat tan sumàriament dibuixada, tot seguit es veurà com pot argumentar-se la justificació del SUG. Recordo que sota la constricció de respectar les llibertats fonamentals i la igualtat equitativa de les oportunitats, s'ha d'escollir aquella situació que millor satisfaci el criteri *maximin*⁷³. Dit en unes altres paraules, les “desigualtats d'avantatges socio-econòmiques no estan justificades, segons Rawls, excepte si és impossible reduir-les —sota la restricció de les llibertats fonamentals i de la igualtat d'oportunitats— sense deteriorar la sort d'aquells que en són les víctimes”⁷⁴. Sembla bastant clar que aquests principis permeten la justificació d'una renda al màxim nivell econòmicament sostenible. Ara bé, cal encara justificar que aquesta renda agafi la forma d'un SUG. Caldrà recordar quelcom ja apuntat amb anterioritat, la importància del concepte d'autorespecte o autoestima (“tal vegada el bé primari més important sigui el d'autorespecte”, en paraules de Rawls ja citades). Doncs bé, a partir justament d'aquest bé primari s'ha fet una

---

⁷³ Per un aclariment força interessant sobre les confusions a les quals es presta el criteri *maximin* vegeu (Van Parijs, 1996c).

⁷⁴ (Van Parijs, 1990: 36).

justificació, segons la teoria de la justícia de Rawls, del SUG. Veiem la senzillesa de l'argumentació que s'esquematitzarà en aquests passos.

Els subsidis de tipus condicionat assenyalen aquelles persones que no poden satisfer les seves necessitats. Els que així queden marcats sofreixen una dura prova per la seva autoestima o autorespecte. (“Els sistemes d'assistència social són molt humiliants ja que distingeixen aquells que poden i aquells que no poden proveir-se per si mateixos”⁷⁵).

Si dins dels béns primaris que cal distribuir incloem l'autoestima (i, cal insistir, des del punt de vista de Rawls és imprescindible fer-ho), un SUG se situa indiscutiblement en millor posició que qualsevol altre subsidi condicionat. Ja tindrà ocasió més endavant d'assenyalar aquest problema dels subsidis condicionats, de conseqüències tan importants per l'autoestima. Una interpretació rawlsiana (no de Rawls mateix) perfectament legítima a partir de la importància donada per aquesta teoria de la justícia a l'autoestima, justificaria el SUG per sobre de qualsevol subsidi condicionat.

---

⁷⁵ (Pittet, 1996: 27).

2.1.4 La justificació de la llibertat real

Per la seva importància en la justificació del SUG a partir d'una teoria de la justícia, hi ha un autor que mereix ser destacat: Philippe Van Parijs. Al llarg de quasi dues dècades, gran part del seu treball ha estat dedicat a la defensa del SUG, i a la seva fonamentació normativa. Està, doncs, justificat que se li dediqui una part important d'espai. No és gens exagerat apuntar que sense l'estímul intel·lectual d'aquesta obra⁷⁶, aquesta tesi no hagués estat ni tan sols concebuda. També és la fonamentació amb el qual aquesta tesi més s'identifica. I afirmar això no és equivalent a compartir tots els components que empra en la justificació del SUG o altres opinions de l'autor, aclariment que no és necessari, però tampoc completament inútil.

Aquesta concepció pot ser ràpidament resumida dient que la concepció de la justícia “de la llibertat real per a tots” justifica la introducció del SUG al nivell més elevat que sigui sostenible subjecte a una doble constricció: 1) el respecte de les llibertats fonamentals, i 2) el respecte a un criteri anomenat de “diversitat no dominada” que determina quin és el nivell de recursos que la

---

⁷⁶ Obra que culmina, pel que fa a la justificació del SUG, en (Van Parijs, 1996b), un llibre que va ser començat per l'autor ara fa més de 20 anys, el 1977. Per molts autors, per exemple (White, 1997), l'obra de justificació del SUG més meticulosa i sistemàtica apareguda fins al moment.

justícia indica que siguin proveïts a les persones amb desavantatges⁷⁷.

Tot i que s'anirà explicant en les pàgines següents, retinguem ara tres idees fonamentals sobre la concepció de la llibertat real que és una variant, particularment exigent, de la igualtat d'oportunitats. La concepció de la llibertat real: 1) no implica que la renda sigui estrictament proporcional al mèrit, 2) és consistent amb el dret de la gent a tot el que obtinguin com a resultat de les seves accions a partir d'una situació d'igualtat d'oportunitats, 3) pot concebre's per tal de pal·liar de forma considerable "els problemes d'incentius i d'eficiència que són plantejats per una concepció de la justícia que recomana assegurar a la gent la mateixa renda o riquesa, sense importar en absolut quan treballa o estalvia"⁷⁸.

Un societat lliure és aquella que satisfà aquestes tres condicions:

"1. Existeix alguna estructura de drets ben defensada (*seguretat*).

---

⁷⁷ (Van Parijs, 1996a).

⁷⁸ (Van Parijs, 1996c: 54 i 55).

2. En aquesta estructura cada persona és propietària de si mateixa (*propietat de si mateix*).
3. En aquesta estructura cada persona té la més gran oportunitat possible per fer qualsevol cosa que pugués voler fer (*ordenament leximin de l'oportunitat*)⁷⁹.

Aquesta tercera condició s'ha d'entendre d'aquesta manera: en una societat lliure, la persona que tingui menys oportunitats, no les tindrà més petites que les de què gaudeix una persona amb menys oportunitats en qualsevol altre ordenament que puguem fer. I en el cas que fos igual, llavors comparariem les dues persones situades en el lloc immediatament anterior al pitjor, i en cas d'empat, en el lloc immediatament superior, etc⁸⁰.

Això, tal com s'ha apuntat, definiria una societat lliure. *Realment* lliure, perquè formalment lliure ho és una societat que compleixi les dues primeres condicions. Així, la diferència entre la societat formalment lliure i la societat realment lliure és que la

---

⁷⁹ (Van Parijs, 1996b: 45). Els subratllats són de l'autor.

⁸⁰ Això és un ordre leximin o maximin lexicogràfic, que en una nota anterior ja s'ha formalitzat.

segona incorpora justament la tercera condició. Per exemple, si accepto un treball assalariat molt dolent (per mal pagat, per avorrit, per desagradable, per horaris estrambòtics...) perquè no tinc una altra opció que no sigui la gana, no sóc realment lliure d'acceptar aquest treball. La llibertat formal consistiria en l'absència de coerció, la capacitat real es definiria com la "capacitat de fer x i el desig de fer x suposa fer x . La llibertat formal de fer x i el desig de fer x no suposa, per un altre costat, fer x si no és que es donin els recursos materials o personals necessaris"⁸¹. Dit més planerament: la llibertat formal és condicional en el sentit que necessita recursos perquè pugui ser llibertat real. Per exemple, està un treballador obligat a vendre la seva força de treball en el capitalisme? Té la llibertat real de no fer-ho? Podem considerar-ho des de diversos punts de vista, però ens n'interessen dos. El primer diu: té dues opcions, morir-se de gana o vendre la seva força de treball. Si deixem de banda el cinisme, no considerarem seriosament morir-se de gana com una alternativa. El segon diu: si no ven la seva força de treball, les condicions de vida seran molt dolentes⁸². Pel que aquí ens interessa podem apuntar que considerar les condicions de vida

---

⁸¹ (Elster, 1988a: 67).

⁸² Hi ha un tercer punt de vista apuntat i descartat per ell mateix (Elster, 1988a: 71): "el treballador ha de vendre la seva força de treball per optimitzar, però pot haver-hi formes de sobreviure que no comportin el treball assalariat."

dolentes com una alternativa a vendre la força de treball és molt contraintuïtiu. No crec que es pugui realment parlar d'alternativa real. (Una altra qüestió lligada amb l'anterior és la possibilitat de cada treballador d'abandonar la classe obrera, tema abordat per Cohen d'una forma força interessant quan argumenta que qualsevol treballador pot abandonar la classe, però no tots ho poden fer. Directament lligat al nostre tema, els treballadors, segons aquest autor, estarien forçats col·lectivament a vendre la seva força de treball; individualment són lliures de no fer-ho)⁸³.

Quin ordre ha d'haver-hi entre aquestes tres condicions (recordem: 1. (*seguretat*). 2. (*propietat de si mateix*). 3. (*ordenament leximin de l'oportunitat*)? Quin ha de prevaler sobre la resta? L'autor no és, segons confessió pròpia, gaire precís. Avança⁸⁴ que una societat lliure tal com ell l'ha definida hauria de prioritzar la primera condició sobre la segona i la segona sobre la tercera. La seguretat seria la prioritària, i la propietat de si seria preferida a l'ordenació leximin de les oportunitats. Van Parijs, però, aclareix que aquesta prioritat és suau. És a dir, "no planteja una rígida

---

⁸³ (Cohen, 1981). Aquests raonaments els va fer l'autor a partir de la constatació que a la Gran Bretanya molts immigrants havien sortit de la pobresa, ascendit a la petita burgesia, a partir de molt treball i de la solidaritat de grup. Aquesta opció, segon l'autor, està oberta a tot treballador.

⁸⁴ (Van Parijs, 1996b: 46 i 47).

prioritat lexicogràfica”⁸⁵. Això es tradueix en el fet que un gran sacrifici d’una condició no compensa una lleugera pèrdua d’una altra. “Lleugers incompliments de la llei i de l’ordre poden tolerar-se si tractar d’evitar-los suposa unes restriccions significatives de la propietat de si o separar-se excessivament de l’ordenació leximin”⁸⁶. Un exemple prou eloqüent que cita el mateix autor és el següent. Hom parteix de la convicció segons la qual els crims i els robatoris són nefastos per la llibertat. Si per intentar adobar aquests crims i robatoris s’hagués de fer un estat policial, els costos d’aquest (en un sentit més enllà de l’estrictament econòmic) no compensarien el possible retall dels crims.

La tercera condició, la de l’ordenació leximin de l’oportunitat, és a dir, “cada persona té la més gran oportunitat possible per fer qualsevol cosa que pogués voler fer” requereix una explicació addicional. El problema del qual es parteix és el següent. Una de les distincions tradicionals entre llibertat positiva i llibertat negativa ha estat dir que la primera es refereix a llibertat *per* i la segona a llibertat *de*. Van Parijs afirma: “Però en totes les seves variants, la llibertat com a sobirania individual és a la vegada

---

⁸⁵ (*Ibid*, 47).

⁸⁶ (*Ibid*, 47). No cal dir que aquesta “prioritat lexicogràfica no rígida” de Van Parijs perd en precisió el que pot guanyar en intuïció.

llibertat *de* i llibertat *per*”⁸⁷. Quan es pot fer allò que es vol, s’és lliure? Segons l’autor que ara estic seguint, no. La raó es la següent. Si la llibertat consisteix a no tenir cap obstacle per fer allò que vull fer, una adequada manipulació de les meves preferències⁸⁸ (provocada per altres o per mi mateix) pot fer l’ajust del que vull amb el que tinc⁸⁹. Un pot ser feliç així, afirmació difícil de discutir, però resulta difícil assegurar que d’aquesta manera incrementa la seva llibertat. I conclou Van Parijs: “Qualsevol caracterització de la llibertat d’una persona que faci referència essencial als seus desigs, semblaria que dóna lloc a l’objecció de l’«esclau satisfet»”⁹⁰. El problema de l’esclau satisfet fa referència als casos, constatables en diversos escenaris, segons els quals persones en una situació àmpliament valorada com a desagradable (moltes dones en les nostres societats, moltes situacions laborals...) podrien considerarla agradable a causa d’un conjunt de factors que podríem resumir

---

⁸⁷ (*Ibid*, 37).

⁸⁸ Més endavant es tracta amb una mica de deteniment el problema de la formació de les preferències.

⁸⁹ És el cas pregonament estudiat en (Elster, 1983). La modificació del “conjunt interior d’oportunitat” (Domènech, 1989: 109) no és aliè al tema de l’esclau satisfet, però va més enllà i inclou, per exemple, la modificació autònoma del conjunt d’oportunitat interior (com la d’un savi estoic o la d’un *bikhú* budista).

⁹⁰ (Van Parijs, 1996b: 38).

com a manipulació de les preferències. Aquesta dificultat pot intentar ser resolta de tres maneres, però de les quals aquí n'interessa una. Aquesta tercera solució, fidel a l'esperit de la llibertat negativa, estipula que "ser lliure no consisteix a no veure's impedit de fer exactament el que un hom vulgui fer, sinó de no veure's impedit de fer qualsevol cosa que un pugui voler fer"⁹¹. D'aquesta manera el problema de l'«esclau satisfet» ja no és tal problema. La manipulació dels desigs "no pot fer que una societat d'esclaus satisfets sigui més lliure que una altra societat que sigui igual en la resta d'aspectes"⁹².

Així, a partir del que s'ha apuntat més amunt es pot resumir el que Van Parijs entén per societat lliure d'aquesta manera: "Una societat lliure és aquella en què les oportunitats de les persones leximitzen *subjectes a la condició* de la protecció de la

---

⁹¹ (*Ibid*, 39. Subratllats de l'autor).

⁹² (*Ibid*, 39). En paraules de (Ovejero, 1994: 53). "[Es pot caure] en la temptació d'acceptar com a legítimes només aquelles preferències i els consegüents intercanvis que els individus escollirien en condicions de plena sobirania i informació, les preferències ben formades, no les adaptatives, per exemple, sinó aquelles que prenen en compte el que «realment es vol escollir». Però això és prendre com a punt de partida el punt de destí. (...) No és menester insistir en les implicacions paternalistes, allunyades de la «lliure voluntat» dels individus, d'aitals judicis."

seva llibertat formal, és a dir, mantenint el respecte d'una estructura de drets que inclou la propietat de si mateix"⁹³.

2.1.4.1. Sobre les preferències

S'ha estat fent menció de les preferències de forma més o menys constants donant per suposat que és un concepte aproblemàtic. Ara s'abandona tan imprudent supòsit. Tot seguit es dedica aquest epígraf a alguns dels problemes que comporta l'anàlisi de les preferències, especialment en allò que crec que pot afectar de forma directa el SUG.

El problema de la formació de les preferències ha estat objecte de tractament detallat per part d'alguns conreadors de la teoria social⁹⁴. No es tracta de fer aquí un repàs general que ens apartaria del nostre objecte. Sí, però, serà útil fer algunes apreciacions en la formació de les preferències per la seva relació amb el SUG.

---

⁹³ (*Ibid*, 47.) Subratllats de l'autor.

⁹⁴ Vegeu, per exemple, (Elster, 1989a, 1989b, 1989c, 1991a, 1991b, 1992), (Nozick, 1993), (Ovejero, 1994), (Gómez, 1997) i (Thaler, 1980).

Hi ha situacions en què les preferències “escullen l’individu i no l’individu les preferències”⁹⁵. Ens trobem en aquesta situació en els casos de debilitat de voluntat, i en els d’addicció. En aquest cas el SUG no pot jugar un paper molt determinant. Sempre, però, com més lluny de la necessitat material extrema s’estigui, més probabilitats hi ha de lliurar-se de les preferències que ha escollit l’individu.

Les preferències són, en determinades situacions, modelades per la restricció del nostre conjunt d’oportunitat. Hom considera indesitjables alguns objectius que ens morim de ganes d’aconseguir però que preferim “racionalitzar” com a indesitjables. (Una persona que sigui objecte del nostre amor, però que considerem que és tan inaccessible que preferim trobar defectes a aquesta persona o a les circumstàncies per tal d’adaptar la nostra preferència al nostre conjunt d’oportunitat. Un determinat model de cotxe pot ser tan inaccessible a les nostres possibilitats que arribem

---

⁹⁵ L’expressió és de (Ovejero, 1994: 50), tot i que en comptes de preferències l’autor es refereix als desitjos. No és substantiu per l’objectiu que aquí s’està perseguint fer la distinció entre els desitjos i les preferències. Es deixa apuntat que en determinats tractaments de la racionalitat, sí que en pot tenir. Entre els desitjos i les preferències hi ha algun filtre. Més explícitament, els desitjos formen part de la decisió, les preferències, no necessàriament. (Nozick, 1993: capítol V).

a convèncer-nos que no el desitgem)⁹⁶. Aquí el *SUG* és evident que pot permetre l'ampliació del conjunt d'oportunitat de determinades persones. Ampliar el conjunt d'oportunitat, tot i que sigui d'una forma modesta, permet que algunes preferències producte de l'adaptació a les nostres poques possibilitats puguin ser més ben calibrades. El conjunt d'oportunitat que amplia el *SUG* pot ser proporcionalment molt gran en rendes molt baixes. Efectivament, en rendes molt altes, el *SUG* pot ser imperceptible. Si A té 10.000 unitats i B en té 10, i ambdós reben un *SUG* de 100, la distància entre A i B no s'haurà reduït (és de 9.990 en la primera i la segona situacions); però les unitats d'A hauran augmentat un 1 per cent i la de B en un 1.000 per cent. És quelcom prou elemental: la mateixa quantitat afecta proporcionalment més com més inferior és la situació de partida⁹⁷.

El problema de l'esclau satisfet, ja citat més amunt (recordem: considerar agradables o si més no impossibles d'eludir situacions determinades a causa d'un conjunt de factors que podríem resumir com a manipulació de les preferències) pot ser exemplificat pel cas de moltes dones que prefereixen assumir els rols sexuals tradicionals quan es tracta de rols clarament subsidiaris

---

⁹⁶ És el cas ben estudiat de la guineu, en la fàula d'Esop, que qualificava de verds uns raïms madurs però inassolibles.

⁹⁷ (Gisbert/ Raventós, 1997).

i subordinats a l'home. Ens trobem en un cas de preferències que són producte de l'absència d'altres oportunitats que han resultat inaccessibles. Aquesta absència per poder percebre's hauria de disposar-se d'una sensibilitat que la pròpia situació impedeix. Un SUG permet pensar que augmentaria les oportunitats que avui molta gent de determinats nivells de renda simplement no té.

Per arribar a tenir determinades preferències cal passar abans per un aprenentatge més o menys llarg. Sense aquest aprenentatge mai es podrà tenir el més mínim desig o preferència per determinades activitats. Gaudir dels escacs només és accessible a partir d'un cert nivell. Aquest cert nivell només pot donar-lo un entrenament o aprenentatge previ que pot necessitar centenars o milers d'hores. Tothom que hagi practicat els escacs té l'experiència de les primeres partides d'aquest joc-ciència. Quan hom no capta les nocions bàsiques de l'obertura, el mig joc i els finals més habituals, tot sembla extremadament incomprensible. Si no se supera l'aprenentatge, no s'arribarà mai a gaudir dels plaers que els escacs poden arribar a reportar als seus conreadors⁹⁸. Un altre exemple podria ser el plaer que pot aportar la contemplació de

---

⁹⁸ És habitual trobar jugadors novells d'escacs que atribueixen a la "mala sort" les seves derrotes. Un jugador experimentat sap que aquesta frase, dirigida com a disculpa per un mal resultat en una partida d'escacs, és ridícula i només pot denotar la inexperiència de qui la profereix. La mala sort pot fer perdre una partida de pòquer, no una partida d'escacs.

les obres d'art. Sense un aprenentatge més o menys llarg només es poden "veure" colors o formes en les grans obres d'art. En canvi, hi ha preferències que no requereixen un aprenentatge, per superficial i curt que sigui⁹⁹. Tot i que l'ecologia ocupa de forma directa un interès petit en el conjunt d'aquesta tesi, cal tenir present que els estímuls que proporcionen el tipus d'activitats que requereixen un aprenentatge o preparació especials són menys oneroses ecològicament, tot i que només sigui pel fet que proporcionen estímuls que duren més¹⁰⁰. Les preferències de les quals s'ha tractat en aquest apartat són preferències que demanen un nivell cultural determinat o unes possibilitats per desenvolupar certes potencialitats (atlètiques, per exemple) que un SUG milloraria en el cas de molta gent. "Milloraria les possibilitats de" no equival a afirmar que necessàriament el resultat seria aquest. Depèn d'altres mecanismes que una persona que ahir estava en la pobresa absoluta (posem amb 10.000 pessetes per passar el mes) pel fet que ara disposi d'un SUG (posem de 70.000 pessetes) desenvolupi preferències per les quals calgui un aprenentatge laboriós.

---

⁹⁹ "La televisió proporciona una bona il·lustració... d'un mecanisme que podria dir-se «convergència en l'estupidesa». No és casual que la proliferació de canals hagi anat de la mà de la degradació cultural. Amb el comandament a distància, resulta difícil demorar-se en un programa que exigeix uns deu minuts inicials per «saber de què va». Per gaudir-ne." (Ovejero, 1994: 52).

¹⁰⁰ Vegeu, per exemple, (Domènech, 1991: 196).

Les preferències contraadaptatives representen un mecanisme justament contrari al citat en el cas de la guineu i els raïms. Si quan jugo a futbol vull jugar a escacs i quan jugo a escacs vull jugar a futbol estic inserit en una preferència contraadaptativa. El tractament i possible guariment d'aquest problema psicològic entra en camps molt allunyats de la implantació del SUG. Dit ràpidament: el problema psicològic de les preferències contraadaptatives no podria ser resolt pel SUG.

2.1.4.2 El SUG i la llibertat real

La conseqüència institucional més important de la concepció de la llibertat real és la instauració d'un SUG, un ingrés no condicionat per tothom¹⁰¹. Ha estat definit en la introducció, però ara cal repetir-ho, perquè aquesta definició és la que es farà servir més endavant. Un SUG és un ingrés pagat pel govern a cada membre de ple dret de la societat *a)* fins i tot si no vol treballar, *b)* sense tenir en compte si és ric o pobre, *c)* sense importar amb qui viu, i *d)* amb independència de la part del país on visqui. S'ha de tenir ben present, a més del que s'ha afirmat en el primer capítol, que definicions de SUG més o menys emprades n'hi ha diverses.

---

¹⁰¹ Per una objecció a la conclusió de la incondicionalitat a partir de les premisses de la llibertat real vegeu (Arneson, 1992: 506 i seg.)

Per exemple, la d'un autor repetidament citat, John Baker. Segons aquest irlandès, un *SUG* (*Basic Income*, en la denominació emprada per ell) és “essencialment una renda que 1) percep tothom incondicionalment —això és, indiferent a si es té treball actual, s’ha treballat en el passat, hom té la voluntat de treballar —; i 2) és suficient per cobrir les necessitats bàsiques”¹⁰². Cal destacar entre les dues definicions una diferència substancial: la inclusió en el segon cas del concepte de necessitats bàsiques. Explícitament afirma Van Parijs al respecte: “No hi ha res en la definició del *SUG*, tal com s’entén aquí, que el connecti amb cap noció de necessitats bàsiques. Un *SUG*, tal com s’ha definit, pot quedar curt o passar-se del que hom consideri com a necessari per portar una existència decent”¹⁰³. Tal com s’ha apuntat, faré servir la definició

---

¹⁰² (Baker, 1992: 122 i 123).

¹⁰³ (Van Parijs, 1996b: 56). Ara bé, unes pàgines més endavant (111 i 112), en el context de l’argumentació de la diversitat no dominada (vegeu més endavant), aquest autor afirma: “Sembla raonable pensar que sota les condicions que prevalen en les societats industrials avançades, (...), pot esperar-se que el major ingrés bàsic sostenible que resulta consistent amb la llibertat formal i amb la diversitat no dominada sigui bastant substancial, *de fet sobrepassant el que hom considera unànimement com a pertanyent a les necessitats bàsiques.*” (Els subratllats són meus, DR). I en les definicions de societat rica, societat opulenta i societat abundant (p. 114, apèndix II), surt repetidament la noció de necessitats bàsiques. Per un tractament generalitzat de les necessitats (Doyal/ Gough, 1991) i (Sempere, 1992 i 1998). És interessant la distinció que fa (Domènech, 1991: 195) entre

de Van Parijs. Tota la discussió precedent sobre la llibertat real ha fet referència a la primera — “fins i tot si no vol treballar”— dels quatre components de la definició. Pel que fa al segon component, que pot traduir-se per l’absència d’una comprovació dels mitjans que cada persona té, l’elecció és bàsicament entre un subsidi universal (el SUG) o un altre de condicionat. Tot i que més endavant hi ha un capítol dedicat a les diferències entre els subsidis condicionats (o focalitzats, segons una altra terminologia), ara cal apuntar tres apreciacions en relació amb el mateix problema.

La primera és la immediatesa de la percepció. Quan hi ha comprovació de mitjans,, sempre hi ha un lapse de temps entre el moment de la presentació dels mitjans, i el moment del cobrament del subsidi condicionat. Aquest lapse de temps correspondrà justament a la comprovació de si hom té dret o no a rebre el subsidi condicionat (i evidentment, el lapse de temps serà més dilatat com més ineficiència burocràtica hi hagi, però no només dependrà d’aquest únic factor. Pot dependre de circumstàncies personals quasi d’atzar com la pèrdua d’un paper necessari, la ignorància, la manca d’habilitat per moure’s en ambients d’administració, etc.).

---

necessitats de confort individual, de confort social i d’estímul. Aquestes darreres necessitats no són de seguretat, com les altres dues, sinó que en són un tipus que si no les satisfem “llavors ens avorrim mortalment, per molt confort i seguretat que tinguem.” I més endavant: “els menys investigats per la ciència econòmica són el segon i tercer [tipus de necessitats].”

La llibertat real és més gran en el cas d'un SUG, especialment quan es prioritza la llibertat real dels qui són menys lliures.

La segona apreciació pot resumir-se així: en el cas d'un subsidi condicionat, “el tret rellevant del pressupost agafa la forma d'una promesa contingent de transferència correctiva, en lloc d'una suma de diner sobre la qual un pot confiar plenament perquè és tangible. Aquest fet comporta una reducció de la confiança necessària per tal de fer ús efectiu de les opcions contingudes en el conjunt del pressupost (abstractament idèntic)”¹⁰⁴.

La tercera apreciació sobre el segon component de la definició del SUG (recordem: “sense tenir en compte si és ric o pobre”) és la simplificació administrativa del SUG sobre qualsevol subsidi condicionat a la comprovació de mitjans,¹⁰⁵.

---

¹⁰⁴ (Van Parijs, 1996b: 57). Cal dir que l'autor empra aquest argument en comparar l'impost negatiu sobre la renda del qual es van fer algunes experiències als EUA entre 1968 i 1982 (vegeu més endavant l'apartat dedicat al mercat laboral i el SUG). En el text es fa la comparació més àmplia entre els subsidis condicionats i un d'incondicionat com el SUG. Els punts fonamentals de l'argumentació no canvien. Més endavant es veurà la relació de la segona apreciació del text principal pel conegut problema de la “trampa de l'atur”.

¹⁰⁵ Més endavant també s'ampliarà aquesta característica, la simplificació administrativa, del SUG respecte a d'altres subsidis condicionats.

El tercer i quart components de la definició (sense importar amb qui viu i amb independència de la part del país on visqui) no demanen molts aclariments addicionals. El cost que s'hauria de suportar en la intromissió en la vida de la gent (per saber on i amb qui viu) seria massa elevat en comparació amb els possibles avantatges de poder calibrar amb més exactitud les circumstàncies personals de cadascú. A partir de la caracterització feta de la llibertat real, no seria admissible.

2.1.4.3 El problema de les dotacions externes i internes

Tota l'argumentació anterior no ha tingut en compte (altrament, ha fet com si estiguessin distribuïdes de forma exactament igual) les anomenades dotacions internes, un problema habitual i força tractat en diversos plantejaments de filosofia política. Cal entendre per aquestes dotacions internes a propietats com ara la intel·ligència i les habilitats necessàries per desenvolupar-se en el medi social. Per tant, són dotacions degudes als respectius equipaments genètics i a l'entorn social de cada individu. El problema que aquí interessa pot resumir-se amb aquest interrogant: "és possible conformar una manera coherent de distribuir les dotacions externes de manera que s'adapti a les necessitats especials, per exemple, d'una persona incapacitada, sense que a la vegada s'hagin d'acceptar els gustos més cars que

puguin tenir d'altres?"¹⁰⁶. Una vella proposta d'Ackerman és aquí particularment oportuna. La dotació interna d'X domina la dotació interna de Z si i solament si tota persona, donada la seva concepció de la bona vida, preferiria tenir la dotació d'X a la de Z¹⁰⁷. Intuïtivament, aquesta proposta d'Ackerman és poc problemàtica d'entendre. Posem per cas que X sigui una dona intel·ligent, atractiva, culta i atlètica. Seguim suposant que Z sigui una dona no excessivament intel·ligent, bastant poc atractiva, sense estudis, però amb unes qualitats atlètiques molt superiors a X¹⁰⁸. La dotació interna d'X no domina completament la dotació interna de Z. De les quatre dotacions exposades, X és millor sobradament en tres, però n'hi ha una en la qual és superada per Z. Ara bé, aquest mateix exemple permet suggerir un problema: si hi hagués una varietat no acotada de concepcions sobre la bona vida, només podria donar-se

---

¹⁰⁶ (Van Parijs, 1996b: 86). Cal apuntar que almenys conceptualment s'ha de distingir entre gustos cars i addiccions (que també poden ser molt cares). Aquesta distinció conceptual no la seguiré en el text principal. Per un estudi bastant detallat d'algunes addicions a substàncies o no (al joc, per exemple), des d'un tractament de la teoria de la racionalitat, vegeu (Elster, 1997).

¹⁰⁷ La formulació inicial era: "tot i que un B cec pot ser *dominat* per algun A amb vista, B pot també *dominar* sobre algun C, per exemple, sobre aquells que són alhora cecs i esguerrats." Els subratllats són de l'autor. (Ackerman, 1993: 154). Sempre que algú digui que A està més ben dotat que B, mentre altres diguin el contrari, hi haurà diversitat no dominada.

¹⁰⁸ I suposem també que això és tot. Que no hi ha més on comparar.

una dominància quan X fos superior a Z en tots els aspectes. El problema és immediat de veure; seria francament molt difícil que s'arribés a donar algun cop la diversitat no dominada. Si ampliem el "vector de capacitats", encara que X superés Z en els quatre aspectes citats, Z podria tenir uns ulls clarament més bonics que X. Diu Ackerman que un cop comparades les dotacions genètiques de dues persones, només hi ha dues conclusions possibles. La primera conclusió diu que una persona domina genèticament una altra i aquesta segona podria exigir una assistència que compensés aquesta dominància; la segona conclusió diu que no hi ha dominància i la segona persona, tot i sentir enveja de les capacitats de la primera, no pot exigir compensacions¹⁰⁹.

---

¹⁰⁹ Van Parijs fa les següents reflexions al respecte. "El criteri precís que brota [de la consideració d'Ackerman] coincideix a grans trets amb la distinció habitual entre el «normal» i el «discapacitat». Per a qualsevol persona «normal» X, tot i que fos molt fàcil per a cada membre d'una comunitat citar una persona que ella considera més ben dotada que X, és molt poc probable que existeixi *una persona en particular* que tots considerin com a més ben dotada que X. Per a qualsevol persona «discapacitada» Y, no obstant això, tot i que pogués seguir essent possible trobar persones a les quals alguns, de fet tots, consideressin com a pitjor dotades que Y, seria difícil trobar persones a les quals tots consideressin com a millor dotades." I afegeix Van Parijs: "Segons el criteri d'Ackerman, per tant, és molt poc probable que qualsevol persona normal tingui dret a alguna compensació, mentre que el «discapacitat» tindria dret a compensació per part d'altres (menys) «discapacitats» i de moltes (no necessàriament totes) les persones «normals». (Van Parijs, 1996b: 100). (Els subratllats són de l'autor.)

Per fer aquest criteri operatiu, hauríem d'agrupar categories que estarien dominades per un gran nombre de persones. La compensació que els dominants haurien de fer als dominats hauria d'estar feta de tal manera que almenys hi hagués un aspecte en el qual els dominats estiguessin millor que els dominants. Això és tot el que proposa Ackerman, però Van Parijs afegeix¹¹⁰ que podria concretar-se quelcom més de la següent manera. Es tractaria de treure la mateixa quantitat a tothom, quantitat que serviria per compensar als «discapacitats»¹¹¹. El procediment tindria el seu final¹¹² tan aviat com per a cada parell de dotacions (tant internes

---

¹¹⁰ (Van Parijs, 1996b: 100).

¹¹¹ Van Parijs afegeix: “possiblement emprant-la [la quantitat estalviada esmentada al text principal] per conformar els recursos interns dels discapacitats: diner per a una operació d'ulls.” (*Ibid.* 100).

¹¹² Si no tinguéssim un criteri per aturar-nos, aquesta teoria normativa seria “insaciable” (Domènech, 1998). Una teoria normativa és saciable si sabem el criteri segons el qual hem de decidir quan s'han assolit els objectius que marca la teoria. Si els criteris no estan clars, ¿quan podrem saber que hem assolit els objectius? Un exemple pot ser el següent. La teoria de la justícia de Dworkin estipula, entre d'altres, que ha d'haver-hi una igualtat dels recursos intern i externs. Així Dworkin està interessat a corregir distributivament les desigualtats derivades de l'atzar natural. X és una persona amb una gran discapacitat física. Quina compensació hauria de donar la societat pel cost d'oportunitat a X per la seva greu discapacitat física? Quants recursos externs podrien compensar X d'haver nascut

com externes) existís almenys una persona que preferís una de les dues dotacions. Aquest procediment, el de la diversitat no dominada, reconeix, cal recordar-ho, que només centrar-se en la distribució de les dotacions externes dels individus i oblidar les dotacions internes seria injust. Per acabar amb la discussió de la diversitat no dominada, val la pena apuntar: “En una societat que no solament és prou diversa (la qual cosa fa que la dominància sigui menys freqüent a causa de raons «subjectives») sinó també suficientment saludable (la dominància resulta menys freqüent per raons «objectives») i amb suficient abundància (que eleva el nivell de la dotació externa mitjana), una petita minoria de «discapacitats» tindran dret a transferències diferenciades, però la majoria de la població que està formada per gent «normal» seguirà tenint dret a un ingrés bàsic substancial”¹¹³.

Fent un resum general de la concepció de Van Parijs de la llibertat real, podríem procedir recordant que justifica la introducció del SUG al nivell més elevat que sigui sostenible subjecte a una doble constricció: d’una part, pel que fa a les llibertats fonamentals, i d’una altra part, pel que fa a un criteri

---

tetraplègic o addicte a l’heroïna? És en aquest sentit precís que pot afirmar-se que la teoria de Dworkin és insaciable.

¹¹³ (Van Parijs, 1995: 297 i 298).

anomenat de “diversitat no dominada”¹¹⁴ que determina quin és el nivell de recursos que la justícia indica que siguin proveïts a les persones amb desavantatges. L’argumentació recolza en una concepció igualitària liberal (o liberal solidària¹¹⁵) de la justícia social. Aquesta concepció igualitarista liberal articula un respecte igual per a tota concepció de la vida bona i un igual tractament dels interessos de cadascú. La concepció de Van Parijs recolza en un punt crucial: la defensa d’una ampliació decisiva dels recursos externs desigualment repartits on l’equitat exigeix que siguin repartits igualitàriament. La concepció de la llibertat real parteix de la constatació segons la qual els llocs de treball (remunerats) són escassos, i la manifestació més evident és l’existència d’un atur involuntari de proporcions molt elevades. Però també es manifesta en el fet que les ocupacions existents són molt desigualment atractives (per diverses raons: per la compensació monetària, per les possibilitats de promoció, pel perill, per l’avorriment, per l’horari, etcètera). Un SUG és legítim i pot ser defensat en una concepció lliberal-real perquè parteix de l’exigència de redistribució de les rendes no exactament de forma igualitarista sinó almenys de tal

---

¹¹⁴ Aquest criteri també pot ser entès com un afebliment del criteri de no enveja i de no enveja potencial. Per una descripció d’aquests criteris (Van Parijs, 1991: 174-179 i 252, nota 2).

¹¹⁵ Vegeu més amunt, en l’epígraf 2.1, la distinció entre teories lliberals solidàries i propietaristes.

manera que el qui en rebi menys en rebi tant com sigui possible, sigui quina sigui la seva concepció de la bona vida.

2.2 Republicanisme i SUG

He deixat per aquest epígraf una relació, republicanisme i SUG, que crec que és molt embrionària i segurament és la part de la tesi que explora un terreny més verge. Només conec un autor que hagi realitzat explícitament aquesta relació, és el cas de Félix Ovejero; però aquesta relació només està suggerida en aquest autor, no desenvolupada¹¹⁶. Es tractarà en aquest epígraf justament de fer la primera relació sistemàtica entre SUG i republicanisme. I sempre amb la prudència que racionalment s'ha de tenir quan es va per terrenys inexplorats. O quasi.

En primer lloc es farà una exposició del que aquí entendré per republicanisme. En segon lloc es tractarà la relació del republicanisme amb el SUG.

---

¹¹⁶ En (Ovejero, 1997: 114). També és veritat que en moltes converses hem abordat aquesta relació. L'interès del republicanisme s'està estenent en els darrers anys, entre alguns autors catalans o espanyols. El treball pioner i més sistemàtic d'aquestes geografies és (Domènech, 1989). Treballs posteriors i fins ara quasi únics en aquestes mateixes geografies són: (Giner, 1998; Camps, 1992; Ovejero 1996 i De Francisco, 1998), a més del ja esmentat (Ovejero, 1997). Aquest darrer treball aporta una gran quantitat de referències bibliogràfiques molt recents.

En l'epígraf 2.1 s'ha fet referència a un dels mapes possibles de les teories de la justícia. Es recordarà que es realitzava una divisió entre teories lliberals propietaristes (de les quals més endavant es desenvolupaven la llibertariana i, més concretament, la de Hillel Steiner per la seva relació amb el SUG) i les solidaristes o igualitàries (de les quals se n'han desenvolupat tres: la de Baker, la de Rawls i la de Van Parijs). Les teories igualitàries són compatibles amb una concepció de la ciutadania passiva i també amb una concepció de la ciutadania activa. Doncs bé, justament en aquest punt ja es pot començar a fer una primera diferenciació. Una concepció liberal igualitària pressuposa que les decisions col·lectives han de realitzar-se a partir de diverses concepcions o conjunt de preferències, però, i això és el punt distintiu, “sense que aquestes preferències hagin de canviar al llarg de la presa de decisions col·lectives”¹¹⁷. La concepció republicana justament pressuposa que el procés de deliberació pública significa argumentar, exposar raons, canviar de preferències dels altres, canviar-ne les pròpies.

---

¹¹⁷ (Domènech, 1996a: 21).

Tot i la diversitat del republicanisme podem establir un denominador comú¹¹⁸: l'ideal de llibertat entès com una oposició irreductible al sotmetiment. Una defensa de la llibertat com a autogovern i com a absència de dominació i alienació. “Una república és lliure —pensa el republicà— no quan no està sotmesa a un poder aliè, sinó quan és governada pels seus propis ciutadans i per a ells”¹¹⁹. Pel fet de l'exigència republicana de l'autogovern, i descartada la tirania (una altra exigència republicana), les decisions han de ser preses de forma deliberativa¹²⁰. I deliberació, ja s'ha apuntat, comporta raons per convèncer els altres i raons que poden canviar les opcions o preferències de cadascú. Ara, però, entra un altre tret definidor sense el qual el republicanisme no seria tal: la virtut ciutadana. És un ciutadà virtuós aquell que està capacitat per detectar els interessos generals que són els que són objecte de debat, no els interessos particulars. Així, doncs, l'essència del

---

¹¹⁸ La diversitat del republicanisme és força gran. Conservador, tradicionalista, antiliberal, lliberal, comunitarista, individualista, protosocialista, plebeu, patrici... són algunes variants republicanes que, tot i tenir un comú denominador al qual s'al·ludeix en el text principal, es poden trobar en (De Francisco, 1998).

¹¹⁹ (De Francisco, 1998).

¹²⁰ Per les condicions formals d'una democràcia deliberativa (Cohen, 1997: 72 i 73).

republicanisme vindria dibuixada així: la virtut ciutadana, que no és possible sense llibertat política, és condició del bon govern.

Seguint Félix Ovejero¹²¹ els diferents peus del republicanisme poden resumir-se en aquests cinc: llibertat negativa, responsabilitat, deliberació, autorealització i vida cívica. Expliquem-los.

Pel republicanisme la llibertat del ciutadà no és un dret natural, un dret presocial, ja que no hi ha llibertat sense els altres conciutadans. Aquesta llibertat, però, tampoc és atorgada pels altres. Els drets no són naturals, són la forma col·lectiva d'assegurar a l'individu que la possibilitat d'imposar-se tasques i metes (i intentar dur-les a terme) està en les seves mans. Els drets assegurats col·lectivament són condicions de possibilitat de la responsabilitat, no la seva contrapartida.

Pel que fa a la responsabilitat, el republicanisme no té una idea predeterminada de bé, el seu compromís està en la formació autònoma de la idea de bé i amb la consegüent realització d'aquesta idea. Es remarca el procediment, que serà millor com més grans siguin l'autonomia i la informació. La formació responsable de judicis i projectes de vida requereix la possibilitat de pluralitat

---

¹²¹ (Ovejero, 1997: 105 i seg.).

d'aquests judicis i projectes. La pluralitat, però, “és condició de possibilitat d’una vida que arranca del convenciment.” La vida bona de cadascú, el poder d’exercir-la és cosa que ha de decidir cadascú, però són els conciutadans els qui han de proporcionar les condicions per al seu exercici: en la deliberació, els drets i els recursos.

El tercer peu del republicanisme, la deliberació, parteix de la idea segons la qual la vida compartida no és un negoci, on els interessos ja estan prefixats¹²². Els ciutadans republicans creuen que seria millor que els altres compartissin les seves concepcions del bé, però no sense convenciment. La implicació és que els ciutadans han d’estar disposats a revisar les seves concepcions o judicis tenint en compte un millor argument. Més detingudament: 1) els ciutadans han d’estar disposats a modificar les seves concepcions del bé públic, 2) aquestes modificacions han de respondre a les raons ofertes pels altres, i 3) els ciutadans han d’estar oberts a actuar sobre la modificació realitzada del bé públic¹²³.

---

¹²² Si els interessos estan prefixats, “les preferències no es discuteixen, només s’aclareixen: els equips rivals d’una competició esportiva no es persuadeixen, pacten les regles del joc; l’Església pot arribar a escollir càrrecs, però no a deliberar sobre doctrina.” (Ovejero, 1997: 196).

¹²³ (Richardson, 1997: 376).

El ciutadà republicà es realitza i reconeix en l'activitat pública en la qual està actuant per tal de decidir com viure col·lectivament. Experimenta la política com un escenari d'autorealització pel fet que la seva participació arranca del convenciment. Però s'ha de distingir entre deliberació per assolir l'autorealització i deliberació per decidir correctament. El republicanisme no queda justificat per l'autorealització, sinó perquè constitueix el millor mètode per decidir sobre la vida compartida.

Finalment, la vida cívica. Només socialment poden garantir-se les condicions de possibilitat (recursos, deliberació i lleis) de l'exercici de la ciutadania republicana. Només a través de la participació en la vida cívica podrà tenir la possibilitat de tenir uns objectius clars, unes creences ben formades. "Condicions que actuen conjuntament: no es tracta de satisfer tots els desitjos, sinó els susceptibles de ser defensats amb bones raons; no es tracta de qualsevol llei, sinó la que ajudi a la deliberació i, d'aquesta manera, al bon judici"¹²⁴.

Aquests cinc peus del republicanisme que he resumit fins aquí demanen unes condicions de funcionament. Per practicar la llibertat negativa, la responsabilitat, la deliberació, l'autorealització i la vida cívica, en resum, per la ciutadania republicana, calen unes

---

¹²⁴ (Ovejero, 1997: 108).

condicions. Aquestes condicions, pel republicanisme clàssic, són les següents¹²⁵. Propietat (sense propietat no hi ha independència econòmica que pugui garantir una autonomia del judici). Religió civil que comporta el sentiment de pertinença a una comunitat política. Virtut cívica que incloïa la defensa militar de la república i el patriotisme. Tres condicions que, si tenim en compte les nostres societats, han de ser revisades¹²⁶. Aquí només interessa, en relació amb el SUG, la propietat. La tradició republicana és propietarista. “El pensament republicà fia en la propietat privada (històricament la terra¹²⁷) les condicions de possibilitat de la independència

---

¹²⁵ (Richardson, 1997), Bohman (1997), Ovejero (1997) i (Knight/Johnson, 1997).

¹²⁶ “En societats com les nostres, amb tecnologies amb importants economies d’escala, mitjans científicotècnics que requereixen coordinació i centralització, diversitat de cultures i formes de vida i complexes i perilloses maquinàries, hi ha raons per pensar que aquelles condicions resulten poc atractives o impossibles.” (Ovejero, 1997: 111).

¹²⁷ Un republicà notori, Aristòtil, escriu: “La major part dels homes viu de la terra i dels seus benignes fruits .” (*Política*, I, 1256a). I més endavant parla, però, dels límits d’aquesta propietat: “I encara sembla que el que veritablement s’ha de dir hisenda són els diners, perquè tenir-ne suficientment abundància per tal de passar bé la vida té el seu límit, i no és com diu Soló en la seva poesia: *Cap límit hi ha posat als mortals/ en la cobdícia i còpia del diner*. Perquè realment sí hi ha límit...” (*Ibid.* 1256b). (Subratllat meu.) Com subratlla (De Francisco, 1998): “La idea és que la propietat, privada o social, ha de tenir un *telos*: posar les bases materials de l’autosuficiència, les condicions d’una vida digna. Més enllà d’aquest límit,

individual que, a la vegada, fa possible l'exercici de la llibertat política i de la virtut"¹²⁸. Però és propietarista com a mitjà més adient per aconseguir els efectes volguts, afavorir l'autonomia del judici de la ciutadania. En les condicions de les nostres societats actuals, emperò, la independència econòmica sembla una condició "més d'acord amb les nostres circumstàncies" per tal d'aconseguir el mateix fi. Si el que realment pretenia la propietat¹²⁹, en la concepció del republicanisme clàssic, era assegurar les condicions per tal d'afavorir l'autonomia del judici, el que es tracta és d'assegurar la independència econòmica.

I és justament aquí on la proposta del SUG ha de ser tenida en compte. La implantació del SUG interessa veure-la, en la seva relació amb el republicanisme, almenys en tres vessants que són precisament les condicions de funcionament de la ciutadania

---

la propietat amenaça, més que no pas incrementa, la qualitat de l'existència humana."

¹²⁸ (De Francisco, 1998).

¹²⁹ Com veurem després no només la propietat pot afavorir la independència econòmica. L'Estat de benestar podria ser-ne un substitut. Per la relació entre republicanisme i Estat de benestar, i comentaris a la crítica neoliberal a aquesta concepció de la protecció social —per desactivar cívicament la ciutadania en fer-la irresponsable—, vegeu els comentaris al respecte de (De Francisco, 1998), (Ovejero, 1997) i (Domènech, 1996a).

republicana: 1) l'autonomia de judici, 2) la responsabilitat, i 3) el desenvolupament de la vida pública.

1) L'autonomia de judici que podria comportar (similar al paper que el republicanisme atorga a la propietat), sembla que pot ser ben fonamentada. No fer dependre l'existència de l'atzar de trobar o no treball remunerat, d'acceptar o no treballs completament desagradables o mancats de tot tipus d'interès només perquè de no fer-ho es poden perdre algunes ajudes de l'actual Estat de benestar¹³⁰ faria ampliar les condicions per afavorir una autonomia de judici. Haver de dedicar¹³¹ 40 hores a la setmana, 160 al mes i

---

¹³⁰ Vegeu més avall el capítol 6 per al tractament de les diferències entre els subsidis condicionats i el SUG.

¹³¹ És a dir, estar forçat a fer-ho. No es tracta d'un treball realitzat com a finalitat sinó com a mitjà per poder satisfer necessitats de supervivència. És un mitjà, no un fi. Per tant, no és una activitat virtuosa, feta per ella mateixa. (Domènech, 1993: 73). No estic afirmant que un treball qualsevol no pugui ser virtuós, perquè la virtuositat dependrà de com el fem. El que s'afirma és que la majoria de treballs són instrumentals i no virtuoses perquè no estan realitzats per ells mateixos. No es tracta d'un treball autotèlic, es tracta d'un treball forçat. Vegeu, al respecte, els comentaris sobre el "Marx republicà" de (Domènech, 1989: 330 i seg.). Hi ha una certa concepció en Marx sobre el treball de la futura societat comunista completament irreal, segons la qual tot treball seria autotèlic (importants retribucions internes de l'activitat mateixa). ¿Com podem imaginar-nos que determinats treballs es realitzarien si no fos pel fet que hi ha gent que té un conjunt d'oportunitat laboral limitadíssim i no té altre remei (essent l'alternativa més o menys morir-se de gana)? En el capitalisme i en el

quasi 2000 a l'any a un treball repetitiu, perillós o sense cap tipus d'interès no afavoreix l'autonomia per poder formar bons judicis¹³². No cal afegir que per tal d'afavorir aquesta autonomia de judici, només amb l'existència d'un SUG no n'hi hauria prou per tal que aquella fos òptima. Aquí la comparança bona no és entre l'existència d'un SUG i un món més o menys ideal segons els nostre criteris, sinó entre l'existència d'un SUG i el món actual tal com és. I en aquesta segona comparança, el món tal com el coneixem amb l'addició del SUG surt guanyant (sense oblidar que estic agafant només un punt de comparança molt parcial: l'autonomia de judici que propiciaria) respecte al món tal com el coneixem sense aquesta addició.

2) La responsabilitat. Una de les crítiques segurament més repetides des de posicions neolliberals a l'assistencialisme de l'Estat de benestar durant els tres o quatre darrers lustres ha estat que fomentava una ciutadania irresponsable. Una ciutadania que no es preocuparia de perfeccionar la seva capacitat de treball remunerat, relaxaria la seva disciplina, etcètera. (La recepta per

---

comunisme més idíl·lics que imaginar es pugui no tots els treballs serien autotèlics.

¹³² “Aquesta proposta [la del SUG] afavoreix l'autonomia de judici de manera semblant a la propietat, sense les patologies de les formes clàssiques de la ciutadania romana: dones i joves no dependrien del *pater familias*.” (Ovejero, 1997: 114).

solucionar aquesta falta de responsabilitat ciutadana ni oferia dubtes de quina havia de ser ni ha estat escatimada pels seus defensors: la substitució de l'assistencialisme —o de la xarxa assistencial protectora— per les lleis del mercat deixades a la seva actuació. No és el lloc de comentar l'esmentada recepta). La responsabilitat ciutadana comporta que l'elecció dels projectes sigui autònoma i, “en la mesura que aquesta elecció estigui ben fonamentada, la deliberació, és a dir, estar en condicions de justificar les preferències”¹³³. El SUG podria afavorir altres activitats que no entrarien dins de la caracterització de treball remunerat. En el capítol 5 d'aquesta mateixa tesi es fa amb un cert detall la caracterització de tres tipus de treball i allà em remeto, però ara hauré de fer una breu introducció per argumentar aquest pas. El treball pot ser dividit en tres grans categories: remunerat, voluntari i domèstic. Almenys el segon està fortament limitat pel temps disponible que pot arrancar-se al remunerat i al domèstic. L'autonomia en l'elecció dels projectes, ja s'ha dit, es veu afavorida si hi ha independència econòmica. El SUG¹³⁴ podria assegurar una certa independència econòmica (o més gran que ara,

---

¹³³ (*Ibid.* 113).

¹³⁴ Depenent, és clar, de la quantitat, però ara no és el moment d'entrar-hi. (Vegeu més endavant, el capítol 8 sobre finançament).

per una gran part de la població)¹³⁵. Aquesta independència afavoriria que l'autonomia de les decisions fos més gran.

3) I l'autonomia de les decisions podria fer (podria ajudar a fer¹³⁶, és més cautelós) que la responsabilitat ciutadana fos de més qualitat. Tot i les moltes cauteles d'aquesta darrera afirmació, hi ha quelcom que no ofereix, creiem, gaire discussió: alliberaria bona part de la ciutadania d'unes dependències que fan quasi heroic el cultiu de la vida pública. Hi ha ciutadans i ciutadanes, i això és una afirmació empíricament constatable i fàcil de fer, que amb molt temps disponible, i cobertes les necessitats de la subsistència en uns casos més que sobradament i en d'altres de forma suficient, no cultiven gens la vida pública. N'hi ha d'altres que, amb una subsistència assegurada en les mateixes condicions dels anteriors, la cultiven molt. El SUG possibilitaria que gent que no té aquesta elecció en l'actualitat la pogués tenir.

---

¹³⁵ Aproximadament el 20% de la considerada legalment espanyola (vegeu més endavant el capítol 7 sobre la pobresa).

¹³⁶ La responsabilitat ciutadana no és una variable només dependent del SUG, això explica la cautela.

3. EXPLOTACIÓ I SUG

El SUG, segons s'ha anat desgranant més amunt, supera una sèrie d'obstacles normatius importants. El SUG disposa de fonaments normatius sòlids¹³⁷ que han permès diverses fonamentacions ètiques. Més endavant, es veurà com el SUG afronta de forma directa la pobresa, que té també comparativament avantatges respecte a d'altres formes que intenten combatre l'atur (causa principal de la pobresa, segons s'ha apuntat), i addicionalment hi ha sòlides raons per argumentar a favor d'una certa superació de la divisió sexual del treball. Però encara situats en el terreny estrictament normatiu, hi ha un escull importantíssim que el SUG ha de salvar si no vol veure gran part de la seva solidesa posada en qüestió. Ens referim a l'explotació. La qüestió pot ser plantejada d'aquesta manera: si s'implanta un SUG segons s'ha definit més amunt, no hi haurà una part de la població que estigui explotant-ne una altra? no estarem de forma injusta donant més avantatges a una fracció de la ciutadania que explotaria una altra fracció? I cal recordar que la desitjabilitat normativa del SUG és una de les grans línies argumentals d'aquesta tesi. Per tal d'intentar respondre aquestes preguntes, que en realitat són la mateixa, és ineludible aturar-se per tal d'analitzar el concepte

---

¹³⁷ I "ecumènics" en una expressió de Van Parijs (comunicació personal).

d'exploació. No es tracta de fer una anàlisi exhaustiva sinó solament aquella que ens interessi en la seva relació amb el SUG. Aquest capítol, doncs, estarà dedicat a estudiar si el SUG supera o no l'obstacle de l'exploació. Abans, per evitar possibles confusions, caldrà deixar clares les diferències entre dos conceptes que no sempre són diferenciats (i en alguns casos, són completament equiparats). Es tracta del concepte d'opressió i del concepte, que ara ens interessa, d'exploació¹³⁸. Per tal que hi hagi opressió econòmica¹³⁹ ha d'haver-hi tres condicions: *a)* El benestar material d'un grup de persones està relacionat causalment amb la privació material d'un altre grup. *b)* La relació causal en (*a*) implica exclusió amb suport coercitiu de l'accés als recursos productius. *c)* Aquesta exclusió és moralment condemnable¹⁴⁰. Doncs bé, l'exploació econòmica és una forma específica d'opressió econòmica amb un mecanisme particular: "el benestar material dels explotadors depèn causalment de la seva capacitat per

---

¹³⁸ Per al tractament d'aquesta distinció vegeu especialment (Wright, 1995: 140 i seg.).

¹³⁹ Evidentment poden haver-hi altres opressions, però aquí interessa l'econòmica.

¹⁴⁰ Observem que els tres components són necessaris. Traient *a)*, *b)* o *c)* estem davant d'altres situacions, amb perfecte sentit, però no en una situació d'opressió. (Per exemple, sense *b)* l'engany podria ser considerat una forma d'opressió).

apropriar-se els fruits del treball dels explotats”¹⁴¹. Pot haver-hi, doncs, opressió econòmica no explotadora, però no explotació econòmica no opressora. En el primer cas, no hi ha transmissió dels fruits del treball de l’oprimit a l’opressor perquè el benestar de l’opressor depèn de l’exclusió de l’oprimit de l’accés als recursos, però no del seu esforç. Amb unes altres paraules. Si X explota Z, X necessita Z (ja que depèn del seu esforç), però si X oprimeix Z, X no necessita Z (en paraules de Wright: “[els opressors] se sentirien feliços si desapareguessin [els oprimits]”)¹⁴².

Passo, sense més, al concepte d’explotació que empraré per al tractament del SUG.

---

¹⁴¹ (Wright, 1995: 141).

¹⁴² L’exemple que posa Wright il·lustra: la vida dels colons europeus a Amèrica del Nord hagués estat més fàcil si no hi hagués hagut gent en aquelles terres. Per això el genocidi sempre pot ser una opció pels opressors, però no pels explotadors. Exemplifica la primera situació la dita “el millor indi és l’indi mort” (molt repetida). Exemplifica la segona situació que no s’hagi “inventat” la dita “el millor obrer és l’obrer mort”.

3.1 Els tres components de l'exploació

De moment es partirà d'aquesta definició: explotació significa extracció (per part d'algú) d'un avantatge injust del treball aliè¹⁴³. “Extracció”, “avantatge” i “treball aliè o realitzat per un altre” són tres components que entren en la definició i que serà oportú especificar.

Establirem tres components en l'exploació¹⁴⁴: 1) l'exploat és una persona o un conjunt de persones; 2) una persona només pot ser explotada si realitza un treball (definit així¹⁴⁵: “activitat que produeix un benefici el qual és extern a l'execució de la mateixa activitat, benefici que pot ser gaudit per uns altres”); i 3) per ser explotador s'ha d'extraure avantatge del treball d'una altra persona.

Esquemàticament: La proposició «la persona Z explota la persona X» no pot ser verdadera sense satisfer aquestes tres condicions:

---

¹⁴³ Que no difereix substancialment de la de (Wright, 1995) més amunt tractada.

¹⁴⁴ (Van Parijs, 1996b).

¹⁴⁵ Aquesta és una definició lleugerament modificada de l'aportada per (Van Parijs, 1996b:169).

- (a) X i Z són persones
- (b) X treballa
- (c) Z obté un avantatge injust de X¹⁴⁶.

Analitzem-ho més detingudament. Si l'explotació ha de tenir algun significat ètic ha d'estar relacionada amb persones i no classes o altres col·lectius. És clar que es pot dir que "la classe obrera està explotada per la classe capitalista (...) però sempre ha de quedar clar que els vertaders subjectes de les relacions explotadores són els agents individuals que ocupen posicions definides per les institucions econòmiques"¹⁴⁷. Espècies que no siguin la humana tampoc no poden ser objectes d'explotació¹⁴⁸.

---

¹⁴⁶ Aquesta esquematització és diferent de la presentada per (Van Parijs, 1989: 90), que era:

- X treballa;
- Z obté un benefici de X; i
- Z exerceix poder sobre X.

Aquesta esquematització no és substancialment diferent de l'analitzada en el text.

¹⁴⁷ (Van der Veen, 1988: 124). Una defensa explícita de l'individualisme ètic. Per una distinció pedagògica de les "dimensions de l'individualisme" (Kolm, 1984: 184 i seg.).

¹⁴⁸ Aspecte relacionat amb aquesta qüestió, però que ens apartaria excessivament del fil principal és la discussió relativa als drets individuals i

No totes les activitats són treball. El consum, per exemple, no ho és. Tampoc és imprescindible que l'activitat, per ser treball, hagi de ser de tipus penós o desagradable. Una activitat per agradable que sigui pot ser qualificada de treball perquè, segons la definició a què aquí s'és fidel, pot produir un benefici extern a l'execució de la mateixa activitat, benefici que pot ser gaudit per uns altres.

Extraure un avantatge és més difícil de definir que els altres dos components de la definició d'explotació. Si *X* s'apropia de l'excedent¹⁴⁹ (o part de l'excedent) que ha produït *Y* estarem davant d'una condició necessària, però no suficient d'explotació. “Solament si no t'he facilitat cap dels teus mitjans (que es consumeixen en el procés) de producció —per exemple, si la raó per la qual em deixes beneficis del teu treball no és que et calguin les meves eines sinó que temis els meus punys— aquesta apropiació de part del teu producte és una condició suficient perquè t'estigui explotant, de la mateixa manera que ho és la meua apropiació de

---

als drets col·lectius. Per una defensa, des d'un punt de vista liberal d'esquerres, dels drets col·lectius i de la confusió entre la defensa d'aquests drets i el liberalisme vegeu (Kymlicka, 1995, especialment el capítol 3).

¹⁴⁹ Per excedent s'entendrà la diferència entre el producte net (producte total menys els mitjans materials emprats en el procés d'aquesta producció) i el necessari per mantenir la força de treball.

part del teu producte net”¹⁵⁰. Que jo consumeixi o no l’apropiació del teu producte no afecta en res la definició¹⁵¹. La voluntarietat per part de l’explotat (o la manca de voluntarietat per part de l’explotador) no impedeix seguir qualificant un determinat acte d’explotació. Distingiré tres graus d’involuntarietat¹⁵²: la coerció física, la coerció econòmica i el forçament de les circumstàncies. La coerció física no és legal, per exemple, en el sistema de producció capitalista; però aquest sistema pot emprar mitjans perfectament legals pel que fa a la coerció econòmica. “La coerció física comporta la invasió dels drets aliens, la coerció econòmica, l’abús dels drets propis”¹⁵³. La coerció, a diferència de les “circumstàncies econòmiques que obliguen a prendre determinades decisions”, pressuposa els esforços intencionals realitzats per l’explotador per influir en les alternatives de l’explotat. En unes altres paraules, si *A* suprimeix algunes de les opcions en principi obertes a *B*, *B* es veu coaccionat per *A*. Es pot donar, però, explotació sense coacció,

---

¹⁵⁰ (Van Parijs, 1996b:171).

¹⁵¹ Puc ser un consumidor compulsiu o un perfecte auster. La definició d’explotació no afecta les preferències de consum de l’explotador.

¹⁵² (Elster, 1987 i 1991).

¹⁵³ (Elster, 1991: 86).

explotació amb voluntarietat per part de l'explotat? La resposta és sí. Tot seguit s'analitzarà.

L'explotació és consistent amb el fet que la persona explotada vulgui el tracte explotador. Això que pot semblar inconsistent no ho és si s'analitza més detingudament. Si *B* està interessat (i amb raons consistents) en el tracte d'explotació que li ofereix *A*, estarem davant d'un cas clar d'explotació voluntàriament assumida per part de *B*. Un exemple potser servirà per fer-ho entenedor¹⁵⁴. Si *B* té un tros de terra on plantar (i això a més fos suficient per a la seva subsistència) i treballa en un tros de terra d'*A* per augmentar el seu consum, tal com aquí s'està definint l'explotació, *B* seguiria essent explotat per *A*, de forma voluntària. Les hores extres podrien ser un cas més actual i generalitzat d'explotació voluntària. Suposem que s'accepta que els treballadors d'una empresa determinada: *a*) estant explotats (sempre segons la definició emprada en aquesta tesi), i *b*) tenen suficient per sobreviure. Els treballadors d'aquesta empresa, uns quants és suficient, volen tenir un consum més gran. Si fan hores extres seguiran estant explotats mentre treballin aquestes hores extres. Si opten per fer-les estan essent explotats de forma voluntària (altres

---

¹⁵⁴ Lleugerament modificat de (Van Parijs, 1996b: 173).

treballadors de la mateixa empresa en situació igual o semblant als primers fan una altra opció: no fer hores extraordinàries)¹⁵⁵.

No tot està resolt. Imaginem que *A* treu benefici com a resultat de l'activitat de *B* per motiu de generació d'externalitats¹⁵⁶ positives o, simplement, perquè els costos d'excloure a *A* del benefici serien molt elevats per *B*. Això seria parasitisme o viure de gorra. Viure de gorra i parasitisme no són conceptes emprats sinònimament per tots els autors que tracten algun tema relacionat (les externalitats, especialment). El paràsit, per D. Gauthier, "en l'obtenir un benefici, deriva el cost o part del cost cap a una altra

---

¹⁵⁵ Un altre problema analític és diferenciar entre regal voluntari i explotació voluntàriament assumida per part de la persona explotada. Sense que això hagi d'interrompre gaire el fil argumentatiu principal, cal apuntar el següent. Sigui coactiva o no, per tant també la voluntària, l'explotació suposa una transferència involuntària d'una part o de tot el producte. En el cas del regal no és així. "Per aclarir aquesta distinció, una bona manera seria assenyalar que l'explotació, a diferència de quan analitzem un regal, inclou l'exercici de *poder* sobre el productor per part del receptor del benefici. El poder s'entén aquí, toscament, com l'habilitat de fer que algú faci alguna cosa, que d'una altra manera no hauria fet, per tal d'intentar afectar els rendiments de les seves accions." (Van Parijs, 1996b: 173). També (Aguar, 1991b).

¹⁵⁶ L'externalitat sorgeix sempre que un acte de producció o intercanvi o consum afecti la utilitat (positivament, parlarem d'externalitat positiva, o negativament, parlarem llavors d'externalitat negativa) d'una persona que no participa d'aquesta interacció, o hi participa involuntàriament.

persona”. El que viu de gorra “obté un benefici sense pagar el cost o part del cost”¹⁵⁷. Un exemple que posa el mateix autor pot aclarir ambdues distincions: un far a la costa i la pol·lució d’una fàbrica¹⁵⁸. Van Parijs proposa considerar el parasitisme com un cas particular del viure de gorra “quan el benefici consisteix, almenys en part, en incórrer en un cost que s’infligeix per part del qui viu de gorra sobre els productors del benefici”¹⁵⁹.

El que s’ha tractat fins aquí pel que fa a treure avantatges del treball aliè (el tercer component de la definició d’explotació emprada) pot ser mitjançant el poder o el viure de gorra. Ara es pot formular la pregunta clau per a l’objectiu que estem perseguint (SUG i explotació): “Explotem algú des del moment que traiem avantatge del seu treball, sigui mitjançant l’exercici del poder o

---

¹⁵⁷ (Gauthier, 1994: 136).

¹⁵⁸ “Els constructors de vaixells, les embarcacions dels quals obtenen un avantatge per navegar donada l’existència d’un far, tot i que no hagin contribuït ni a la seva construcció ni al seu manteniment, són gent que viu de gorra. (...) L’amo de la fàbrica que llença els seus residus gasosos i augmenta la pol·lució de l’atmosfera sense compensar aquells que en pateixen les conseqüències és un paràsit que deriva part dels costos de les seves activitats als altres.” (*Ibid.* 137).

¹⁵⁹ (Van Parijs, 1996b: 309 i 310, nota 26).

mitjançant el viure de gorra?”¹⁶⁰. És sempre injust extraure avantatges del treball aliè?

Com pot justificar-se una resposta afirmativa a la darrera qüestió? Una manera habitual és afirmar que 1) només el treball crea producte net, i 2) la invocació al principi de justícia segons el qual és just quedar-se amb el que ha creat un mateix. Aquests dos principis invocats tenen problemes. Segurament el principal és el següent. “El capital facilita que el treball produeixi més (i millor) que si es realitza sense capital, de la mateixa manera que el treball facilita que la terra produeixi més (i millor) que sense treball. Si el segon fet és suficient per dir que el treball contribueix a la producció del producte (...), llavors el primer fet suposa una base suficient per dir que el capital també contribueix a la producció”¹⁶¹. Hi ha dues maneres d'intentar salvar l'afirmació segons la qual és sempre injust extraure avantatges del treball aliè perquè només el treball crea producte net¹⁶², i perquè és just quedar-se amb el que ha

---

¹⁶⁰ (*Ibid.* 176 i 177).

¹⁶¹ (*Ibid.* 184).

¹⁶² D'altra banda, Marx mateix va criticar durament aquesta idea en un dels seus darrers treballs (Marx, 1981). Quan comenta les tesis del projecte de fusió del Partit Obrer Alemany, una de les quals diu “El treball és la font de tota riquesa i de tota cultura”, escriu: “El treball *no és la font* de tota riquesa. La *naturalesa* és la font dels valors d'ús (...) ni més ni menys que el treball.”

creat un mateix. Aquests intents poden ser resumits com es fa tot seguit.

El primer diu: tot el capital no és sinó treball congelat. És a dir, que els mitjans de producció els han fet els treballadors. Reconèixer que el capital és productiu no evita el fet, segons aquest primer intent, segons el qual només el treball crea el producte.

El segon diu: el capital és productiu, però els propietaris del capital no en són propietaris legítims¹⁶³ i, per tant, no poden fer cap demanda legítima sobre el seu producte. Els mitjans de producció, propietat dels capitalistes, estan fets de recursos naturals que són propietat del conjunt de tota la societat.

El primer es contesta dient que l'espera (de no consumir un producte que podria haver consumit) és productiva, és a dir, contribueix a la creació de producte. No fa falta que aquesta espera tingui especial mèrit (l'abstenció de consum pot ser simplement deguda al fet que s'està saciat)¹⁶⁴. Procedeixi de salaris passats o de

---

¹⁶³ (Cohen, 1983 i 1985).

¹⁶⁴ Que és un argument similar al que defensa el dret al producte del treball propi sense exigir que aquest treball sigui especialment dur o pesant.

beneficis anteriors, els primers estalviats pels treballadors i els segons pels capitalistes, el capital contribueix al producte present.

El segon intent es contesta de la següent manera. Si bé és cert que l'afirmació segons la qual els recursos naturals són propietat del conjunt de la societat, atacar la propietat dels capitalistes sense atacar a la vegada la propietat dels treballadors sobre la seva força de treball, llavors "s'ataca amb igual força tant el dret al fruit del propi treball com el dret al fruit del propi capital." La manera de veure fàcilment aquesta asseveració és mitjançant una analogia. "Considerem un treballador que afegeix el seu treball als recursos naturals per produir certa quantitat de pastanagues i d'eines. Si la propietat conjunta del món trenca el seu dret sobre les eines produïdes d'aquesta manera, i per tant trenca també el seu dret sobre els ingressos que pogués guanyar, per exemple, per prestar-se-les a uns altres, llavors no hi ha cap raó per la qual no destrueixi també el seu dret sobre les pastanagues que produeix o sobre l'ingrés guanyat per vendre-les"¹⁶⁵. L'argument que contraresta el segon intent d'intentar salvar l'afirmació segons la qual és sempre injust extraure avantatges del treball aliè perquè només el treball crea producte net, i perquè és just quedar-se amb el que s'ha creat per un mateix, podria resumir-se així: el que pugui

---

¹⁶⁵ (Van Parijs, 1996b: 185 i 186).

impedir que el capital reclami part del producte també impedirà que el treball pugui reclamar la totalitat del producte.

3.2. El principi de distribució de l'ingrés d'acord amb l'esforç del treball realitzat

El principi de distribució d'acord amb el mèrit, o el que modernament ve a ser el mateix d'acord amb l'esforç realitzat, pertany a la classe de la justícia distributiva¹⁶⁶. Segons aquest criteri és just aquell repartiment que es faci en proporció (que no necessàriament ha de ser completament rígida) a la contribució que s'hagi realitzat al producte social. El filtre és clar: aquest criteri només capta informació sobre la contribució de les persones al producte social¹⁶⁷. Qualsevol altre filtre no compta. I candidats a haver-ne n'hi ha: les motivacions, les diverses necessitats, etcètera. Tampoc té en compte, per exemple, el grau de satisfacció o no del

---

¹⁶⁶ La filosofia antiga feia aquesta tipologia: justícia universal i justícia parcial. I dins de la justícia parcial: justícia correctora i justícia distributiva. La justícia correctora proporcionava criteris d'equitat per corregir els mals que uns podien ocasionar als altres. La justícia distributiva tractava de fixar els criteris de recompenses segons els mèrits. Dins de la justícia distributiva poden fer-se actualment diverses famílies. (Domènech, 1991).

¹⁶⁷ El producte social no ha de coincidir amb el producte econòmic, però s'acostuma a fer-los equivalents. De cara a l'actual tractament no ens ha de preocupar.

treball realitzat. Hi ha gent que gaudeix enormement del seu treball, n'hi ha que l'odia. S'hauria de compensar més els segons per la mateixa feina que els primers? Gran part de la compensació dels primers està obtinguda per les "retribucions psíquiques"¹⁶⁸, en canvi els segons tenen uns costos, fins i tot psicològics, molt forts¹⁶⁹.

"Dues doctrines eticolliberals contemporànies s'han adherit d'una manera particularment consegüent a aquest principi [el del mèrit]: el liberalisme procapitalista i (parcialment) el socialisme marxista (com a fase de transició cap al comunisme"¹⁷⁰. De

---

¹⁶⁸ (Sher, 1989: 107).

¹⁶⁹ Hi ha professions, mestres de nens i nenes petits (especialment de determinades barriades i pobles), on una baixa mèdica habitual és per causa de la "fòbia a la feina". Aquesta "feina" s'ha d'entendre "lloc de treball", no la feina en general. S'ha d'afegir que algun cop no es tracta solament del "lloc de treball" sinó de factors que l'envolten. En el cas dels mestres de nenes i nens petits, caldria apuntar la relació amb els pares, el coneixement de la vida que porten els nens, la convicció de la inutilitat del treball que s'està fent, entre d'altres. He tingut ocasió de conèixer personalment algun cas i puc constatar que és quelcom francament penós per la persona que pateix algun cop aquesta fòbia. Els casos crònics són terribles.

¹⁷⁰ (Domènech, 1991: 185). I afegeix l'autor: "Convé matisar aquí que no totes les defenses filosòfiques del liberalisme són de tipus meritocràtic. La influent defensa nozickiana del liberalisme, per exemple, parteix de l'afirmació deontològica de l'autopropietat, deduint-ne l'Estat mínim i

cara a l'interès del que volem tractar en aquest epígraf, “és fàcil concebre situacions en les quals s'estigui violant el principi «a cadascú segons el seu treball», sense que els qui estan essent tractats pitjor del que cal estiguin subministrant cap benefici als qui estan essent tractats millor del que cal”¹⁷¹. Anem, emperò, pròpiament al criteri proposat per tal de sotmetre'l a una detinguda anàlisi. Per poder comparar les contribucions dels diversos treballs sembla raonable exigir que hi hagi alguna mesura que faci commensurables les diverses contribucions. Marx va esmentar la intensitat del treball així com la seva durada. I la intensitat és quelcom que indubtablement té importància, però també caldria tenir present (recordem que es tracta de trobar un patró de distribució justa) si es tracta de treballs agradables, repetitius, poc saludables, perillosos, etc. I la unitat de mesura que podria ser candidata és el nivell d'utilitat negativa associada als diversos tipus de treball¹⁷². La utilitat negativa pot variar molt segons la persona

---

l'ordre social just amb independència de si aquests satisfan criteris meritocràtics de justícia distributiva.”

¹⁷¹ (Van Parijs, 1996b: 195).

¹⁷² Amb altres paraules: “l'efecte negatiu que tingui sobre el benestar d'una persona, en relació amb una determinada situació de partida i mantenint-se igual altres aspectes.” (Van Parijs, 1996b: 196). No cal dir que un dels problemes d'aquesta proposta és que fa el supòsit de comparabilitat interpersonal d'utilitats. “Per utilitat pot entendre's dues coses diferents: a) el grau de satisfacció dels desitjos o preferències dels individus; o b) la

que estiguem considerant (per característiques psicològiques, d'aprenentatge, de capacitat, etcètera). La recompensa per l'esforç podria suposar un pagament desigual per treballs idèntics. Això fa que aquest principi sigui força difícil de fer-lo pràctic. Però amb això no està "liquidat" el principi. Seguim endavant.

Es pot seguir una estratègia més directa. Sembla, des d'un punt de vista condescendent amb la senzillesa, que la més indicada podria ser la següent: defensant la proporcionalitat entre l'esforç i la recompensa. Aquesta estratègia té il·lustres predecessors. És la concepció que es defensa en el llibre 5 de l'*Ètica a Nicòmac* quan diu: "tots estan d'acord, en efecte, que el just en les distribucions ha de consistir en la conformitat a determinats mèrits, si bé no coincideix tothom en el mèrit mateix, sinó que els democràtics el posen en la llibertat, els oligàrquics en la riquesa o en la noblesa, i els aristocràtics, en la virtut. El just és, doncs, una proporció"¹⁷³.

---

quantitat de plaer dels individus. Tot i que una o altra interpretació del concepte d'utilitat porten ètiques bastant diferents, és natural que en economia normativa s'imposés la primera interpretació (la que s'empra en els models de la teoria econòmica positiva)." Per una panoràmica d'aquest problema (Domènech, 1996b).

¹⁷³ (*Ètica a Nicòmac*, 1131b). I poc més endavant: "El just és, doncs, això: el proporcional, i l'injust, el que va contra allò proporcional."

El criteri de distribuir tot el producte en proporció a l'esforç no és equivalent als criteris següents: 1) l'ingrés ha de ser una funció creixent de l'esforç, i 2) ha d'haver-hi una correlació positiva entre l'ingrés i l'esforç. Els dos darrers són més dèbils que "distribuir tot el producte en proporció a l'esforç", i el 2) és més dèbil encara que el criteri 1). Justament el criteri més dèbil gaudeix, si ens posem a reflexionar-ho, d'àmplia adhesió. Efectivament, no sembla difícil aportar raons per l'acceptació segons la qual "ha d'haver-hi una correlació positiva entre l'ingrés i l'esforç". El contrari també és raonable: sembla difícil poder aportar raons per a l'acceptació "no ha d'haver-hi una correlació positiva entre l'ingrés i l'esforç". El criteri més exigent, en canvi, no gaudirà de la mateixa adhesió, particularment si tenim en perspectiva "una distribució de l'ingrés en la societat com un tot i si ens allunyem de l'estudi de la distribució dels beneficis relativa a les activitats cooperatives"¹⁷⁴. En un context d'una justa distribució d'oportunitats hi ha bones raons per esperar que es doni 2), una forta correlació positiva entre ingrés i esforç.

Aquesta correlació positiva entre ingrés i esforç es veu reforçada amb la introducció d'un SUG, ja que serà més difícil trobar persones que estiguin disposades a ocupar determinats llocs de treball amb una alta utilitat negativa. Amb unes altres paraules,

---

¹⁷⁴ (Van Parijs, 1996b: 202).

la introducció d'un SUG augmenta les oportunitats d'elecció pel que fa a llocs de treball amb poca gratificació o penosos. També cal mencionar que la correlació entre esforç i ingrés es veurà reforçada per un altre motiu: “podria donar-se des d'aquest moment per garantir un ingrés per molta gent que hagi escollit no aplicar-se a un treball pagat durant una part de la seva vida”¹⁷⁵. En darrer lloc, “els psicòlegs socials han documentat que la proporcionalitat entre la recompensa i l'esforç ofereix amb freqüència un criteri de justícia convincent en la interacció microsocial, i que una forta separació d'aquesta proporcionalitat alimenta el ressentiment i d'aquesta manera la desorganització i la ineficiència”¹⁷⁶.

Per arribar a la conclusió, refaré l'argumentació. La introducció d'un SUG reforçaria la correlació, que s'ha suposat crec que de forma força raonable, entre esforç i ingrés. Però no necessàriament el criteri més estricte de “a cadascú segons el seu esforç”. Recordem que el criteri de distribuir tot el producte en proporció a l'esforç no és equivalent als criteris següents: 1) l'ingrés ha de ser una funció creixent de l'esforç, i 2) ha d'haver-hi una correlació positiva entre l'ingrés i l'esforç. Els dos darrers són més dèbils que “distribuir tot el producte en proporció a l'esforç”, i

---

¹⁷⁵ (*Ibid.* 202). Per exemple, les mestresses de casa que realitzen tasques reproductives.

¹⁷⁶ (*Ibid.* 203).

el 2) és més dèbil encara que el criteri 1). Per tant, “A causa del seu caràcter maximin, el criteri lliberal¹⁷⁷ podria tolerar, per exemple, que alguns que siguin més hàbils o que s’hagin especialitzat en una línia d’activitat que resulta més útil puguin aconseguir una millor recompensa que els qui fan un esforç més gran però que són menys hàbils o que produeixen coses inútils de forma molt costosa. En particular, des del moment que s’accepta el risc —com sens dubte cal fer en una economia eficient— la conformació de la distribució de l’ingrés, mitjançant els nivells d’esforç, es veu constantment desbaratada.” Perquè com que hi ha risc¹⁷⁸ la proporcionalitat estricta “a cadascú segons l’esforç” pot ser molt violada. Per exemple, Z pot ser una persona que hagi fet molt esforç en la preparació d’un negoci que, a partir de la informació disponible semblava raonablement engrescador. Però un mal client de Z i un proveïdor imprescindible del negoci s’acaba de morir de forma sobtada, fets ambdós que provoquen que el negoci de Z fracassi estrepitosament (mentre que X, havent realitzat un

---

¹⁷⁷ El criteri liberal “real”, cal precisar, segons s’ha definit més amunt.

¹⁷⁸ (Ferry, 1995: 86) aporta altres elements al mateix argument. “La idea segons la qual la justícia consistiria a donar a cadascú l’equivalent de la seva contribució productiva negligeix ja el fet segons el qual en els resultats de la producció estan compresos tots aquests ‘invisibles’ que són les innovacions tecnològiques.” I afegeix com a exemples del que vol dir: la investigació científica, el sistema d’ensenyament, de seguretat social, etcètera.

esforç molt menor que Z, ha tingut més sort en el negoci perquè no ha patit cap sorpresa no desitjada). En aquest cas, el criteri “a cadascú segons el seu esforç” ha quedat fortament violat.

D'un altre costat, “el principi de proporcionalitat entre l'ingrés i l'esforç perd tota plausibilitat, en una situació en la qual existeixin desigualtats arbitràries en les oportunitats per incorporar-se a l'esforç productiu.” Si Z és un aturat no voluntari, serà difícil invocar el principi de “a cadascú segons el seu esforç” per justificar que Z no tingui cap ingrés, o menys ingrés que X que sí que ha pogut tenir l'oportunitat de treballar¹⁷⁹. Així que com a conclusió es pot afirmar que la proporcionalitat entre l'ingrés i l'esforç “és fonamentalment incompleta com a especificació de la justícia distributiva. Cal complementar-la amb una distribució justa de les oportunitats”¹⁸⁰.

Així, doncs, la pretensió d'aconseguir un ajust més gran entre l'ingrés i l'esforç que el d'una igualtat comprensiva de les oportunitats (que inclou les dotacions externes i les internes) solament pot procedir d'un privilegi discriminatori. Aquesta conclusió em sembla important perquè dibuixa clarament la línia de demarcació entre un criteri (el de la igualtat comprensiva de les

---

¹⁷⁹ (Widerquist, 1998) tracta aquesta idea en relació amb la reciprocitat.

¹⁸⁰ (Van Parijs, 1996b: 204).

oportunitats) i el de la proporció entre ingrés i esforç. Segurament hi hauria qui, donada una determinada concepció de la virtut, consideraria que l'esforç s'ha de recompensar més que el que proposa la concepció de la llibertat real¹⁸¹. De forma contundent: "En les nostres societats pluralistes, la desviació de la distribució de l'ingrés que més afavoriria una concepció particular d'allò en què consisteix la perfecció i la virtut no poden subministrar una interpretació plausible de què significa la injustícia"¹⁸². Per la implantació del SUG, això té una relació directa. La invocació segons la qual el SUG és injust pel fet que no retribuïria de forma proporcional l'ingrés amb l'esforç (i, per tant, unes persones estarien explotant-ne unes altres; les primeres perquè serien retribuïdes per sobre del seu esforç, les segones perquè serien retribuïdes per sota del seu esforç) no pot ser fonamentada. Dit més ràpid: té força debilitats¹⁸³. Així, doncs, el SUG ha superat d'una forma crec que suficientment airosa la possible acusació segons la

---

¹⁸¹ La qual, cal recordar-ho, té els següents criteris: 1) Existeix alguna estructura de drets ben defensada; 2) En aquesta estructura cada persona és propietària de si mateixa; 3) En aquesta estructura cada persona té la més gran oportunitat possible per fer qualsevol cosa que pogués voler fer.

¹⁸² (Van Parijs, 1996b: 204).

¹⁸³ Simplificacions més grans del tipus "qui no vulgui treballar que no mengi" (Riechmann, 1996) tenen una debilitat normativa molt més gran. Un autor que desmunta l'anterior concepció és (Widerquist, 1998).

qual amb la seva implantació hi hauria algú explotat, segons la definició amb els tres components que hem donat, per uns altres (a partir, precisament, de la seva implantació)¹⁸⁴.

---

¹⁸⁴ Per a una avaluació del SUG, no del tot favorable, en relació a l'explotació, vegeu (Gargarella, 1995: 330 i seg.).

SEGONA PART

4. L'ATUR DE LLARGA DURADA, GRANS ESTRATÈGIES TRADICIONALS PER CONTRARESTAR-LO I SUG

Encara que només sigui per posar una mica d'ordre conceptual quan es parla d'atur, i donat que hom disposa de molta i bona literatura sobre aquesta qüestió, faré una ràpida distinció dels diferents tipus d'atur. Aquesta distinció té per objecte principal deixar apuntat que una implantació del SUG podria afectar de forma no exactament igual els diferents tipus d'atur especificats. Es donarà també un tractament de conjunt. L'esmentada divisió que faré és la següent: l'atur encobert, l'atur estacional, l'atur estructural, l'atur tecnològic i l'atur friccional.

Atur friccional. Fins i tot en una situació de plena ocupació pot arribar-se a donar aquest atur pel fet segons el qual un nombre de persones està canviant de lloc de treball (seria la fotografia d'un moment determinat del mercat laboral i sempre trobaríem persones canviant d'una feina a una altra). L'atur friccional va associat també a una mancança d'informació. Com que no existeix tota la informació necessària, algunes persones tarden un cert temps a trobar el lloc de treball que sigui adequat a les seves possibilitats. Per tant, aquest atur friccional pot estar format per diversos grups de persones: canvi d'ocupació, accés per primer cop al mercat laboral i reintegrament al mercat laboral després d'un cert temps d'haver-ne estat fora.

L'atur estructural fa referència a la situació segons la qual tot i que coexisteixin en el temps persones buscant treball remunerat i vacants suficients per ser cobertes per les persones anteriors, unes poden no ser adequades als altres. És a dir, les característiques de les persones (ja sigui per motius de qualificació, de residència, d'edat, de sexe, etcètera) no són les adequades per als llocs de treball vacants.

L'atur tecnològic és el provocat per la tecnologia intensiva en capital que les empreses acostumen a incorporar a mesura que transcorre el temps (per motius obvis de competitivitat).

L'atur estacional està lligat a determinades professions o llocs de treball que tenen molta més activitat en determinades èpoques de l'any.

L'atur encobert fa referència a l'existència de treballadors amb una productivitat molt baixa que, amb una tecnologia més adequada, serien expulsats del mercat laboral.

Ja s'ha mencionat que la implantació del SUG no afectaria per igual els cinc tipus d'atur breument descrits (encobert, estacional, estructural, tecnològic i friccional). Al friccional, per exemple, l'impacte del SUG seria imperceptible. Pel que fa a l'encobert, dependria de com el SUG anés acompanyat pel que fa a

la flexibilització del mercat de treball (vegeu més endavant l'epígraf 5.2). El SUG no afectarà per igual les diverses formes d'atur; un cop deixada aquesta afirmació apuntada, en farem un tractament de conjunt.

A finals del mil·lenni, l'atur de grans i permanents proporcions és quelcom habitual a les economies europees desenvolupades. Aquest atur no conjuntural ha motivat que estiguin sorgint (o ressorgint, segons els casos) propostes per fer-hi front. Des del 3,7% de Luxemburg al 19,9% de l'Estat espanyol¹⁸⁵, a la Unió Europea el problema és vist amb autèntica preocupació. En la cimera de Luxemburg de novembre de 1997, els governs tractaven per primera vegada de forma exclusiva la situació de l'atur. En només 6 anys, de 1991 a 1997, l'atur en aquest territori ha passat de 12 a 18 milions de ciutadans i ciutadanes. Els governs, uns més que d'altres, han començat a reaccionar i a no confiar en el creixement econòmic, la flexibilitat del mercat laboral i l'estabilitat econòmica com a mesures que suposadament anirien automàticament fent minvar l'atur. Són prou interessants de tractar aquí quatre grans estratègies contra l'atur que tradicionalment han defensat diversos sectors socials: la liberalització del mercat de treball, el creixement econòmic, el progrés tècnic i la reducció de jornada. Finalment,

---

¹⁸⁵ Dades del darrer trimestre de 1997.

també es farà el tractament d'una cinquena mesura molt més recent, coneguda pel segon xec o segona nòmina.

Abans d'entrar a les esmentades grans estratègies contra l'atur, val la pena fer esment d'un tema important i íntimament realcionat. I a més, fet contingent però no superflu, de desgraciada actualitat. Ens referim a un tret intrínsec del capitalisme: l'anomenat exèrcit de reserva de treballadors involuntàriament aturats. Les explicacions més freqüents de l'existència d'aquesta realitat social són força pobres. No podem acceptar, sense més afegits o explicacions addicionals, que aquest fenomen es dóna "per interès del sistema capitalista" o bé, un argument que en realitat és una variant de l'anterior, perquè "el capitalisme el necessita com a requisit". La contestació a aquesta explicació funcional és bastant simple. Podem admetre que està en l'interès de cada capitalista individual que hi hagi un bon nombre de treballadors aturats (l'exèrcit de reserva) que vulguin treballar al salari corrent, però també està en l'interès (per obtenir els beneficis de la seva activitat econòmica, assenyaladament) de cada capitalista individual oferir ocupació a alguns dels components d'aquest exèrcit de reserva, per una quantitat inferior (si la llei ho permet) al salari que actualment està pagant als seus assalariats. Els capitalistes actuen com a individus per l'interès propi, per tant, no deixaran d'enfrontar-se entre si per tal de poder assolir que els treballadors aturats acceptin oferir els seus serveis abans que s'arribi al punt a partir del qual

ningú resti involuntàriament aturat al nivell salarial existent¹⁸⁶. X és un capitalista que està interessat en l'existència d'un exèrcit de reserva força nombrós. Aquest interès és compartit per molts altres capitalistes, entre ells per Z i per Y. Però X, Y i Z necessiten més gent a les seves fàbriques en aquell moment (per les raons que siguin: increment de la demanda, oportunitat d'exportar a Groenlàndia, etcètera), per tant està en l'interès propi de Z, Y i X contractar el nombre de treballadors que els calen i competiran entre si per aconseguir els seus serveis. Si això ho fessin molts capitalistes, a més dels tres esmentats, l'exèrcit de reserva —essent la seva existència en l'interès de tots els capitalistes— acabaria per desaparèixer per l'interès de cadascun d'ells per obtenir els serveis d'alguns treballadors. Hi ha una inconsistència doncs en l'interès capitalista en l'exèrcit de reserva.

4.1. La flexibilització del mercat de treball

L'anomenada liberalització del mercat de treball ha estat practicada en multitud d'economies amb uns resultats poc efectius¹⁸⁷. Cal però precisar el concepte. Liberalització o

---

¹⁸⁶ Per una magnífica discussió sobre les formes d'explicació en les ciències socials amb diferents posicionaments vegeu (Cohen, 1986), (Elster, 1984), (Cohen, 1984), (Van Parijs, 1984), (Levine *et al.* 1987).

¹⁸⁷ Un dels exemples més evidents és el cas de l'espai econòmic espanyol, on des de fa 20 anys l'atur no baixa dels dos dígits percentuals.

flexibilització són termes que s'acostumen a intercanviar quan s'apliquen al mercat de treball. No es farà aquí cap discussió sobre la paraula més adequada. S'aclarirà, però, el concepte i es faran algunes distincions¹⁸⁸. La liberalització, segons es veurà, seria un subconjunt de la flexibilització. Es distingiran diversos tipus de flexibilitat laboral: 1) quantitativa externa, 2) quantitativa interna, 3) qualitativa i 4) salarial.

1) La quantitativa externa inclou totes aquelles mesures que intenten adequar el nombre de treballadors que té una empresa al volum (variable) del negoci. Segons creixi o decreixi aquesta darrera variable, el nombre de treballadors també ho farà. Aquest augment o decrement del nombre de treballadors de forma directament proporcional al volum del negoci es pot fer de diverses maneres. A) La contractació a temps parcial. Hi ha activitats que requereixen unes hores laborals però no tota la jornada. La flexibilització consisteix en el fet segons el qual l'empresari pagaria les hores que calguessin per l'activitat de l'empresa, no el conjunt d'hores i costos¹⁸⁹ que suposa la totalitat de la jornada

---

¹⁸⁸ Vegeu, per exemple, (Recio, 1997a), (Standing, 1986), (Atkinson, 1987) i (Alarcón, 1995).

¹⁸⁹ Els costos laborals tenen diversos components: el salari, els costos no salarials, els costos implícits. Els primers no necessiten gaire explicació. Els segons estan formats per les cotitzacions a la Seguretat Social. Finalment,

laboral. B) Els contractes temporals que permetrien la contractació de treballadores segons el temps que calgués per cobrir les necessitats de l'empresa¹⁹⁰. C) Quan una empresa passa per dificultats econòmiques (sigui per la raó que sigui: i això inclou mala gestió empresarial, pèrdua de competitivitat o baixada de la

---

els tercers, els costos laborals implícits, són els que tenen més a veure amb la flexibilització. Hi ha tres tipus de costos laborals implícits: els que tenen a veure amb les decisions de variar la quantitat de treball ocupat a l'empresa, els que estan relacionats amb les condicions de treball i, finalment, els que actuen sobre els contractes de treball. Els costos del primer tipus són fonamentalment els derivats per motiu d'acomiadament (i també els derivats de les vagues que una decisió d'aquest tipus per part de l'empresari pot comportar). Els del segon tipus es refereixen a les regulacions que redueixen les decisions de l'empresa pel que fa a l'organització del treball (limitacions a les mobilitats funcionals o geogràfiques o reduir la jornada i el salari a conveniència de l'empresari). Finalment, els costos laborals implícits del tercer tipus són els derivats de les constriccions legals a la negociació individual de les condicions laborals. Com pot apreciar-se, les diferents flexibilitats laborals del text principal fan referència a la reducció dels diversos costos laborals: als salarials, no salarials i implícits. És important el concepte de "cost laboral unitari" (CLU). El CLU, per exemple, d'una empresa és igual al cost salarial total partit pel cost monetari de la producció. El CLU depèn fonamentalment de quatre factors: dels costos salarials de cada treballadors, del nombre de treballadors en plantilla, dels preus de la venda del producte o servei de l'empresa i de la producció global de l'empresa.

¹⁹⁰ La contractació laboral, a la vegada, té un gran nombre de possibilitats diferents i d'adequacions: segons el temps que duri una determinada activitat, per tal de substituir les baixes d'altres treballadors, etcètera.

demanda del producte o servei que ofereix), l'abaratiment de costos de l'ajust que haurà d'afrontar l'empresa. En general, aquest abaratiment de costos es refereix a la facilitat per disminuir les despeses d'acomiadament dels excedents de plantilla. En general, la paraula liberalització, aplicada al mercat laboral, acostuma a fer referència a les mesures de flexibilitat quantitativa externa. Per això s'ha mencionat més amunt que la flexibilització laboral és un concepte més ampli que el de liberalització.

2) La flexibilització quantitativa interna abasta el conjunt de mesures que l'empresa pugui adoptar per tal que el conjunt de la plantilla sigui plenament utilitzada. Hi ha diversos tipus de mesures de flexibilització quantitativa interna. A) La mobilitat geogràfica consisteix a traslladar de centre de treball, segons les necessitats de l'empresa, als components de la plantilla¹⁹¹. (La mobilitat geogràfica s'acostuma a justificar, pels seus partidaris, de diverses

---

¹⁹¹ Hi ha empreses que tenen dos o tres centres de treball, i no allunyats excessivament un dels altres, on la mobilitat geogràfica no tindria efectes importants per la vida dels treballadors subjectes a aquesta mesura. Hi ha empreses, en canvi, amb dotzenes o centenars de llocs de treball, molt allunyats geogràficament. Seria un clar exemple el sector financer, però també hi ha altres activitats econòmiques (com les empreses de missatgeria) que tenen multitud de centres de treball.

formes, les més freqüents de les quals són l'apel·lació "cultural")¹⁹².
B) Canvi de l'horari laboral. A la vegada aquest canvi pot materialitzar-se variant la jornada de l'any segons l'època de l'any (bàsicament adaptant l'oferiment dels serveis o de la producció a les variacions estacionals de la demanda), i la introducció de nous torns de treball (bàsicament buscant un ús més intensiu dels recursos de l'empresa, ja que com més torns més utilització d'aquests recursos). C) La mobilitat en l'ocupació que consisteix en la possibilitat segons la qual la plantilla pugui realitzar distintes tasques. La polivalència de la plantilla seria l'objectiu cercat per aquesta mesura¹⁹³.

3) La flexibilització qualitativa parteix de la constatació segons la qual la qualificació professional i la cooperació entre les

---

¹⁹² Per exemple, (Sebastián, 1996: 182). Podem llegir: "L'escassa mobilitat geogràfica en el nostre país [es refereix a l'espai econòmic espanyol] és certament greu. Segons l'EPA, i tot i que la taxa d'atur supera el 24%, només el 29% dels aturats estarien disposats a acceptar una ocupació fora de la província de la seva actual residència. I aquest percentatge s'ha mantingut relativament estable durant els darrers anys. Aquest és en gran mesura un problema cultural, però la seva superació demana canvis en el marc institucional del mercat de treball (...)"

¹⁹³ Un efecte col·lateral d'aquesta mesura pot ser la pèrdua de claredat de cada categoria laboral en el cas que la mesura es generalitzi al conjunt de les categories de la plantilla. En alguna ocasió la mesura només afecta una determinada categoria professional o laboral.

persones que participen d'un determinat procés a l'empresa repercutirà en l'adaptació a les noves necessitats de serveis o de producció de l'empresa. Quan més ràpid sigui el canvi que sofreix l'activitat de l'empresa, més important serà que aquesta pugui oferir adaptacions creatives a les noves demandes. La formació de la plantilla serà un aspecte crucial a l'hora de poder aplicar o no aquesta mesura de flexibilització.

4) El quart tipus de flexibilització laboral que s'ha apuntat és la salarial. La idea és que els salaris s'han d'adaptar a les necessitats de l'empresa. Més concretament: es tracta de flexibilitzar els costos salarials¹⁹⁴. Hi ha diverses modalitats, segons l'àmbit. A) Si es tracta del conjunt de les persones assalariades d'una determinada àrea econòmica, es pot parlar de flexibilitat salarial macroeconòmica. Es tracta de fer adaptar el conjunt de la població afectada pels salaris a les conjuntures econòmiques generals de l'àrea econòmica¹⁹⁵. B) Si, en canvi, es tracta d'adaptar

---

¹⁹⁴ Vegeu, per exemple, (Sebastián, 1996: 174 i 175). "El model òptim de contractació hauria de ser la contractació indefinida amb costos d'acomiadament més baixos que els existents en el nostre ordenament i en la pràctica laboral. Aquesta contractació indefinida podria ser a temps complet o a temps parcial, depenent de les necessitats de les empreses i de les preferències dels empleats."

¹⁹⁵ "Moderació salarial per controlar la inflació" és una frase repetidament emprada pels ministres d'economia i pels governadors dels bancs centrals europeus.

aquesta flexibilització solament a una part de la població assalariada, sigui d'un sector econòmic o d'una empresa, estarem davant d'una flexibilització salarial microeconòmica¹⁹⁶. C) La tercera variant de la flexibilització salarial consisteix a fer dependre el salari d'alguna variable lligada als resultats de l'empresa. Normalment, aquesta dependència del salari es concreta en els beneficis (segons els beneficis de l'empresa, un percentatge addicional de salari, etcètera).

Algunes d'aquestes flexibilitats laborals són compatibles. Totes, però, no ho són. Per exemple, la primera de les apuntades (la quantitativa externa), no ho és amb la tercera (la qualitativa). La qualificació professional i la cooperació entre el personal que participa de determinades tasques de l'empresa no es produirà, o ho farà en una escala molt insuficient respecte a les necessitats, si l'empresa pretén tenir canvis constants de plantilla.

En l'espai econòmic europeu, la flexibilització del mercat de treball ha estat progressivament creixent durant les dues darreres dècades. L'atur, però, també ha anat augmentant de forma constant

---

¹⁹⁶ Les empreses més productives podran donar millors salaris (podran no equival a dir que efectivament ho facin). La descentralització de la negociació col·lectiva afavoreix aquesta mesura. (La descentralització per comunitats autònomes respon a un altre aspecte de la qüestió).

només amb petites millores conjunturals. Els defensors de la total flexibilització del mercat de treball (i ja s'ha deixat dit que de flexibilitzacions laborals n'hi ha diverses i que no totes són compatibles) sempre tenen un argument de dubtosa consistència: el mercat laboral mai ha estat realment liberalitzat com ells creuen que ha d'estar. Aquest raonament segueix afirmant que les mesures parcials de flexibilització són una deformació de la completa flexibilització. En altres paraules, si el mercat laboral¹⁹⁷ gaudís d'una completa flexibilització l'atur minvaria considerablement. Empíricament es fa difícil aportar cap suport a aquesta afirmació. Les experiències conegudes de l'àmbit europeu no estableixen una correlació entre més gran flexibilització del mercat de treball i la reducció de l'atur. Això, és cert, no contesta encara l'argument segons el qual la "completa flexibilització" sí que ho faria. Tot i que des d'un punt de vista lògic l'anterior afirmació es podria mantenir (poc de quelcom pot portar a resultats dolents que la globalitat d'aquest mateix quelcom portaria a bons resultats)¹⁹⁸, no

---

¹⁹⁷ L'argument també es pot fer més general. Flexibilització o liberalització no del mercat laboral sinó del mercat en general. Una discussió detallada d'aquest argument general s'apartaria excessivament de la línia argumental d'aquesta tesi.

¹⁹⁸ A la vida quotidiana podem trobar bastant d'exemples que abonarien la pretensió dels totals liberalitzadors del mercat de treball. Poques quantitats de sosa càustica és possible que no desembossin una canonada que grans quantitats del mateix producte químic sí que ho farien.

sembla raonable a partir de la informació disponible. Però tot i que finalment la flexibilització efectivament comportés menys atur, encara restaria una trinxera que crec insuperable: els costos per als més dèbils en la confrontació de mercat serien exorbitants. Les conseqüències col·laterals d'una mesura globalitzadora així, pobresa fins i tot tenint llocs de treball¹⁹⁹, no són un factor al marge de l'argumentació sinó un component d'aquesta.

4.2. El creixement econòmic

El creixement econòmic ja no és vist tan majoritàriament favorable com a reductor de l'atur. En els darrers anys es pot trobar suport estadístic a la següent simultaneïtat: creixement econòmic i creixement de l'atur. Segons el model de mercat laboral emprat, es faran servir unes variables o se'ls farà desenvolupar un paper diferent (segons la relació, per exemple, que s'atorgui entre els tipus d'interès i el diner, el consum i la inversió, etcètera). Es farà tot seguit un ràpid repàs d'alguns dels models laborals més emprats

---

¹⁹⁹ Quelcom no conegut a la UE i sí en canvi als Estat Units d'Amèrica i al Canadà. "Estarem tots més o menys amenaçats de pobresa «temporal» en un moment o altre de la nostra vida en les nostres economies modernes?", es pregunta per a EUA i el Canadà (Frappier, 1994:572). La pobresa serà tractada en un altre capítol d'aquesta tesi.

en l'anàlisi econòmica²⁰⁰. Per què fer-ho? Aquesta pregunta pressuposa quelcom no gens menyspreable: les polítiques econòmiques realment practicades (i, pel que aquí interessa, les polítiques laborals realment practicades) no tenen molt a veure amb els models econòmics teòrics. No totes les polítiques econòmiques estan fonamentades en algun model, afirmació que és certa en alguns casos de polítiques econòmiques la pràctica de les quals més s'assembla a l'adobament improvisat d'un problema no previst que justament al que mereixeria el nom de política econòmica. Però, també és cert que hi ha polítiques econòmiques que sí que estan basades en algun model (o, fins i tot, en alguna mescla eclèctica de diversos models). Més concretament, "al darrere d'una política econòmica coherent sempre es troba un model que li proporciona precisament aquesta coherència"²⁰¹. Valdrà la pena presentar ni que sigui de forma molt sumària un parell de models força coneguts: el neoclàssic i el keynesià. Aquests models han inspirat i inspiren molts d'altres models que són una combinació d'algunes premisses

---

²⁰⁰ Vegeu per exemple (Keynes, 1992), (Anisi, 1990), (Piore, 1983) i (Feldstein, 1983).

²⁰¹ (Anisi, 1990: 96). I afegeix l'autor: "Per suposat que una política econòmica de les que hem denominat coherents tindrà uns diagnòstics i una articulació molt més complexa que allò que ens suggereixen els models (...)."

d'ambdós, per exemple, l'anomenada síntesi neoclàssica i el neokeynesianisme²⁰².

1) El primer model que es tractarà és el model neoclàssic. Hi ha dos grans components a tenir en compte: l'oferta i la demanda de treball. L'oferta de treball, que la fan les treballadores, estarà influïda per aquestes variables: les preferències entre lleure i treball (com més preferència tingui pel lleure més quantitat de diner se li haurà d'oferir a la persona per tal que accepti treballar); els ingressos addicionals que pugui tenir (com més en tingui menys disposat estarà a treballar salarialment), i el preu del salari-hora. La demanda de treball la fan les empreses. Aquesta demanda, se suposa que les empreses intenten maximitzar els seus beneficis (a partir d'unes constriccions²⁰³ han de fer els beneficis el màxim d'alts possibles), dependrà del nivell salarial. Per aquest model, l'oferta i la demanda de treball estan influïdes principalment, doncs, pel nivell de salari real (que és la capacitat adquisitiva que realment té un determinat salari monetari). Més concretament: com més gran sigui aquest salari més gran serà també el nombre d'hores que les persones estaran disposades a treballar (més gran serà, doncs, l'oferta de treball); com més petit sigui aquest salari, en canvi, més gran serà el nombre de treballadors que els empresaris estaran

---

²⁰² Vegeu per exemple (Anisi, 1990).

²⁰³ Que són a curt termini: la tecnologia i l'equipament.

disposats a contractar (més gran serà la demanda de treball). Aquesta hipòtesi (convenientment representada en un eix de coordenades cartesianes com a la figura 1, on l'oferta de treball és la recta amb pendent positiu) conclou que existeix un punt (un salari real d'equilibri²⁰⁴, el punt d'intersecció de les corbes d'oferta i demanda laborals) en el qual totes les persones que desitgin treballar en el mercat laboral trobaran efectivament treball, perquè coincideix amb el nombre de persones²⁰⁵ que les empreses volen contractar. Prescripció que va acompanyada dels seus corollaris. Si el salari real fos més elevat que el del punt d'equilibri, l'oferta de treball superaria la demanda, i llavors la competència entre les treballadores ("les oferents de treball") pressionaria el salari a la baixa, mentre que si el salari real fos més baix que el del punt d'equilibri, la demanda de treball superaria l'oferta, i en aquest cas la competència entre les empreses per fer-se amb els treballadors faria que el salari augmentés. Les prescripcions que la política econòmica pot aplicar són prou conegudes: 1) Hi ha un salari real pel qual tothom que vulgui treballar en el mercat laboral podrà fer-ho (no existeix atur involuntari). 2) Si hi ha atur involuntari vol dir

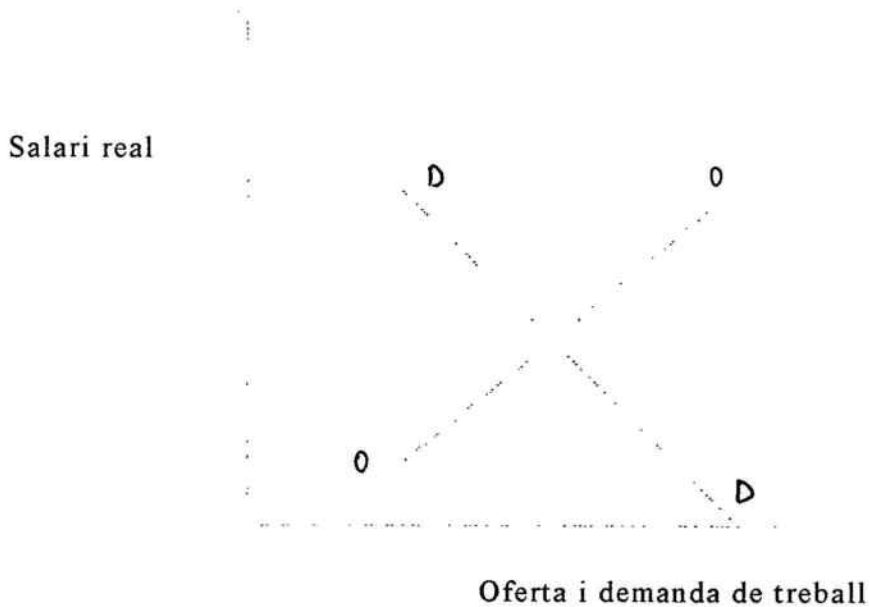
---

²⁰⁴ Punt d'equilibri que a més és estable, és a dir, que en absència de perturbacions alienes al mercat, el propi mercat portarà a la situació esquematitzada pel citat punt.

²⁰⁵ Més exactament: nombre d'hores de treball, però aquesta precisió tampoc afecta la línia argumental.

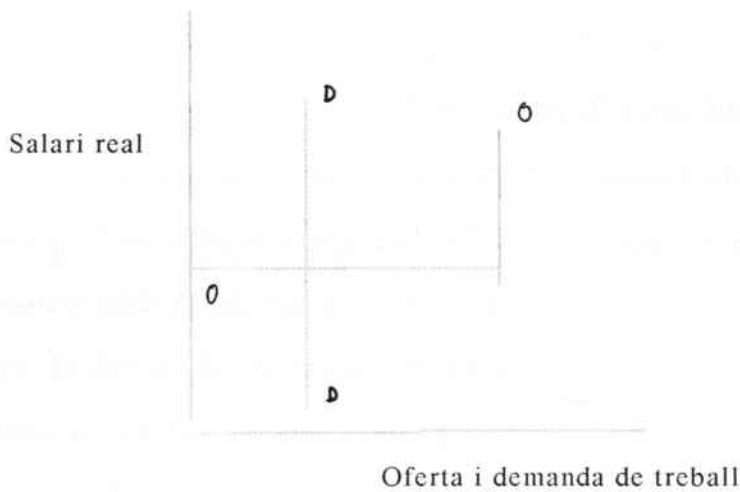
que el salari real és superior al de la plena ocupació, o d'equilibri, la recomanació que cal practicar és fer-lo baixar. 3) Qualsevol volum d'ocupació pot ser absorbit per les empreses sempre que el salari real sigui suficientment baix.

Figura 1

Aquestes conclusions depenen de les formes de les corbes d'oferta i demanda laborals. Expliquem-ho amb paraules. Si la corba de demanda és completament vertical, com en la figura 2,

moltes conclusions del model neoclàssic no serveixen. Ni hi ha un salari real pel qual no existeix atur involuntari. Ni aquest atur pot modificar-se per la reducció salarial. Tampoc existeix un salari que generi els llocs de treball suficients per contractar el nombre màxim d'hores que puguin oferir-se.

Figura 2

2) Doncs bé, la figura 2 representa justament el model laboral keynesià. En aquesta figura, la demanda de treball és una línia vertical. En el model neoclàssic a més salari real menys demanda de treball i més oferta. En el model keynesià de la figura 2, la reducció del salari no té cap efecte sobre l'atur. La corba de demanda és vertical i l'única forma de situar-nos a un nivell de més treball és desplaçant aquesta "corba" cap a la dreta. Analitzem aquesta situació. Quan una persona té una disminució del seu salari

real²⁰⁶, el model neoclàssic ens informa que apareixen dos famosos efectes: l'efecte renda i l'efecte substitució. Aquest segon inclinaria la persona esmentada a treballar més²⁰⁷. L'efecte renda, en canvi, inclina la persona justament en sentit contrari pel fet que en augmentar el salari real tendeixi també a augmentar el seu temps de lleure pel fet que una quantitat de treball igual requereix menys temps. Així doncs, només combinant els dos efectes podrem saber la decisió final de la persona pel que fa al lleure i el treball. Si l'efecte substitució és més gran que l'efecte renda, l'augment del salari real efectivament es traduirà en un increment de l'oferta de treball. Aquesta anàlisi del model neoclàssic té una seriosa objecció: la impossibilitat d'escollir tan flexiblement entre hores dedicades al treball i hores dedicades al lleure²⁰⁸. Les jornades

---

²⁰⁶ El salari real té dos components: el nivell de preus i el salari monetari. El salari monetari pot ser superior o inferior al salari real segons el signe del nivell de preus. Normalment és superior.

²⁰⁷ Perquè el cost d'oportunitat del seu lleure és ara superior. (A més hores de treball, segons el model neoclàssic, menys lleure, i viceversa).

²⁰⁸ He estat tractant el lleure com si fos quelcom independent del tipus de treball remunerat que hom realitza. (Parker, 1982) assenyala tres tipus de relació entre lleure i treball remunerat: extensió, oposició i neutralitat. Si hi ha forta identificació i satisfacció amb el treball que s'està realitzant, el lleure serà una "extensió" del treball. En els treballs en què el grau d'identificació i de satisfacció és més petit, la relació entre el lleure i el treball seria de "neutralitat". Finalment, quan el grau d'insatisfacció amb el

laborals estan fixades de forma institucional (els convenis, les lleis, les regulacions laborals). La decisió no és quantes hores dedico al treball i quantes dedico al lleure, sinó si treballo o no. La forma de la corba segons s'accepti el raonament neoclàssic o el segon raonament és immediata. Els partidaris d'aquest darrer dibuixaran una corba d'oferta laboral completament vertical a partir d'un determinat nivell de salari real (el nivell serà el mínim d'acceptació), com mostra la figura 2. La corba de demanda laboral en el model neoclàssic ens informa, segons ja s'ha dit, de quelcom que sembla assenyat: a menys salari real, més contractació laboral les empreses estaran disposades a fer. La corba de demanda keynesiana (en realitat una recta vertical), en canvi, ens diu una altra cosa: sempre i que el salari es trobi per sota d'un determinat nivell la demanda que faran les empreses no dependrà del salari real. Això és d'aquesta manera pel fet que les empreses augmenten o disminueixen la demanda de treball segons també augmenti o disminueixi la cartera de comandes. Segons el volum d'aquestes comandes, l'empresa farà la seva previsió de treballadors que calen al salari màxim que està disposada a pagar per tal de rendibilitzar la seva producció. Pels partidaris del model keynesià els increments en el volum de contractació poden venir de la mà de reduccions del

---

treball és molt gran, el lleure és tractat com quelcom "oposat" al treball remunerat.

salari real²⁰⁹. Ara bé, aquesta disminució no necessàriament es traduirà en un augment del volum d'ocupació laboral. D'aquí la verticalitat de la corba de demanda. Pels neoclàssics, fet el supòsit que tot volum de producció pot ser absorbit pel mercat²¹⁰, creuen que només la reducció del salari real farà disminuir l'atur. Una diferència crucial entre ambdós models és que per al neoclàssic la solució està en el propi mercat laboral, el qual determinarà el nivell de producció i ocupació (i, per tant, d'atur), fent ajustar la demanda a la producció segons les fluctuacions del tipus d'interès. Això darrer demana una explicació. Neoclàssics i keynesians accepten que la producció de béns i serveis d'una determinada àrea econòmica s'iguali a la suma del consum, de la inversió privada, la despesa pública i les exportacions, menys l'adquirit a l'exterior, és a dir, les importacions:

$$C + I + G + X - I_p = Y$$

---

²⁰⁹ Suposada la "lleï dels rendiments decreixents a escala" segons la qual per fabricar un producte determinat en el qual intervenen dos factors, si un d'aquests factors es manté en una quantitat constant, els increments posteriors de l'altre factor provocaran uns augments de producció cada cop més petits. Va ser el fisiòcrata Turgot qui la va formular inicialment.

²¹⁰ Segons la famosa lleï de Say: tota oferta crea la seva pròpia demanda. Més exactament: tota lleï crea la seva pròpia demanda sense poder-hi haver, per tant, ni sobreproducció ni atur.

Aquesta igualtat acceptada pels models neoclàssics i keynesians té lectures diferents, però, segons quin dels dos models preferim. Per al primer, un augment de la despesa pública (G) només es traduirà en una reducció de la inversió (I) o de les exportacions (E) o, també, per un augment de les importacions (I_p). Tot plegat farà que la producció global de béns i serveis d'una determinada àrea econòmica (Y) no variï. Això "funciona" d'aquesta manera per la convicció neoclàssica segons la qual el valor de la producció està determinat pel comportament justament del mercat de treball. No és així com opinen els keynesians, pels quals es pot produir un augment de C , I i G , per exemple, de forma simultània, fet que, de produir-se, farà augmentar Y , i també la disminució de l'atur. Encara, però, no s'ha explicat el paper del tipus d'interès. Tot seguit es farà.

El tipus d'interès influeix, diuen els keynesians, en el consum i en la inversió. A menys interès tendeix a provocar efectes positius sobre la inversió i sobre el consum (menys incentius hi ha per estalviar). El raonament pel que fa a la reducció de l'atur queda ara clarament esquematitzat. Una reducció de l'atur pot venir donada, per exemple, per una reducció del tipus d'interès, el qual farà disminuir l'estalvi i augmentar la inversió, fet aquest darrer que motivarà un augment per part de les empreses de la demanda laboral. Raonament que els neoclàssics no accepten. A partir de la seva concepció de relació entre les variables i de la també famosa

“equació quantitativa” ($Mv = PY$)²¹¹ conclouen que Y ve determinada pel funcionament del mercat de treball, que v és molt estable, que M està controlada pel govern respectiu, i, per tant, el nivell de preus serà el resultat del funcionament de l'esmentada equació quantitativa. Els partidaris del model keynesià, sense posar en qüestionament l'equació, discuteixen que la velocitat del diner sigui estable i al concepte de M , la quantitat de diner en circulació. Pel que aquí interessa, però, és important apuntar que per als keynesians si es coneix el valor monetari de la producció, s'adequaran de la forma corresponent la quantitat de diner i la velocitat de circulació del diner. Per als neoclàssics, en canvi, el valor monetari de la producció, PY , vindran determinats pel coneixement de M i v . Per als neoclàssics, el tipus d'interès ve determinat comparant les necessitats de crèdit amb l'oferta de préstecs.

Presentats de forma potser extremadament esquemàtica els models laborals keynesià i neoclàssic, ara se'n farà un resum.

Per al model neoclàssic, la quantitat de treballadors que es demanden i s'ofereixen depèn del nivell de salaris que hi ha al mercat en un moment donat. L'atur s'explica en aquest model per

---

²¹¹ M : quantitat de diner en circulació en una determinada àrea econòmica; Y : producció total de béns i serveis; v : velocitat de circulació del diner; P : preu de venda.

l'existència d'un nivell de salaris massa elevat, el qual provoca que la demanda de treball sigui inferior a l'oferta. Si els salaris tenen una resistència a la baixa, l'atur romandrà en el temps. Si el mercat no estigués "contaminat" o "regulat" ràpidament els salaris baixarien, per la pròpia dinàmica del mercat, i l'atur tendiria a anar desapareixent. Tal com queda apuntat, si aquest mecanisme del mercat no actua és degut a les excessives regulacions que pertorben que el mercat s'autoreguli. No cal dir que la recepta a aplicar contra l'atur és prou clara: reducció de salaris, supressió dels salaris mínims interprofessionals, reducció molt gran dels nivells de les prestacions d'atur²¹², etcètera.

Pel model keynesià cal recordar que l'atur no s'explica pel funcionament del mercat laboral, sinó pel funcionament general de l'economia. Si hi ha atur significa que la capacitat productiva no s'està emprant al màxim nivell. Posant en funcionament aquesta capacitat productiva infrautilitzada, l'atur aniria disminuint. En cas que la iniciativa privada no reaccionés i la inversió seguís estancada o creixent de forma insuficient, la despesa pública podria servir de solució alternativa. Afirmat això, es desprèn del propi

---

²¹² (Layard *et al.*, 1996). El pagament incondicional de prestacions durant un període indefinit "és clarament una causa fonamental de l'elevat atur existent a Europa." Les prestacions han de suprimir-se o, com a molt, ser de duració limitada.

model que es pot practicar una política keynesiana fent variar unes variables o fent-ne variar unes altres. La despesa pública es pot emprar en educació o en armament. La despesa armamentista dels EUA durant bona part del període posterior a la Segona Guerra Mundial va significar un importantíssim creixement de la despesa pública. La despesa pública pot ser emprada en canvi prioritant la despesa social. Les prestacions de desocupació serveixen també per mantenir el nivell de consum (o molt semblant) de les persones que s'han vist privades dels seus llocs de treball. Si no existissin aquestes prestacions, el consum d'aquestes persones podria caure de forma molt important. En mantenir-se el consum, la demanda de les empreses també es mantindria. Corol·lari important: les prestacions d'atur mantenen el consum dels aturats i el lloc de treball dels ocupats.

Un cop presentats aquests dos grans models (combinacions dels quals, ja s'ha dit, n'hi ha moltes) que serviran més endavant per fer les connexions oportunes amb el SUG, acabaré aquest epígraf amb un comentari sobre la productivitat.

La relació creixement econòmic/creixement de l'ocupació depèn de la productivitat. Hi ha una fórmula prou coneguda segons la qual:

$$c = n + r^{213}$$

Amb un 1% de creixement de la població ocupada, una taxa de productivitat del 2%, ha d'haver-hi un creixement del 3% per evitar que l'atur augmenti.

Si una economia creix a un ritme del 2%, per exemple, amb una taxa de creixement de la població ocupada de l'1% i una taxa d'increment de la productivitat del 2%, al final de l'any poden succeir aquest parell de fets: "o l'atur és un punt percentual més elevat que a principis d'any (solució europea) o els salaris hauran caigut prou per tal de convèncer els empresaris que han d'absorbir més mà d'obra en les activitats existents (solució nord-americana)"²¹⁴. Aquesta darrera solució és, evidentment, amb salaris més baixos. Comptant aquesta relació, i pel que fa a l'espai econòmic espanyol, el PIB hauria de créixer aproximadament el 7,7% durant 10 anys consecutius per tan sols igualar la taxa mitjana d'atur de la UE²¹⁵. Una altra font²¹⁶ especifica quelcom similar: de

---

²¹³ On c és la taxa de creixement de la producció, n la taxa de creixement de la població ocupada, i r la taxa d'increment de la productivitat.

²¹⁴ (Thurow, 1996).

²¹⁵ *Viento Sur*, núm. 14, 1994, p.5.

²¹⁶ *El empleo en el mundo 1995* (Organització Internacional del Treball).

l'any 1.995 al 2.000 el PIB de l'espai econòmic espanyol hauria de créixer un 12% anual per tal de poder situar la taxa d'atur al 5%. És evident que el PIB no ha crescut ni molt menys de la meitat en el temps ja transcorregut des de la publicació de l'informe de l'OIT. I les previsions d'aquí al 2.000 no superen en cap cas el 5% del PIB anual, és a dir, menys de la meitat necessària per reduir l'atur a l'esmentat 5%. Addicionalment, un creixement d'aquesta magnitud podria provocar, sempre segons l'actual evidència empírica disponible en casos que guarden certa analogia, tensions molt fortes (o més fortes que amb els creixements reals) amb el medi ambient²¹⁷. Aquí es vol subratllar que un creixement d'aquesta magnitud malgrat que fos desitjable no seria possible, i encara que fos possible el resultat seria molt deficient: la taxa mitjana d'atur de la UE, el 10% aproximadament. Mirem ara el passat: en l'espai econòmic espanyol de 1970 a 1990 el PIB va multiplicar-se per dos (exactament va augmentar el 103%) i l'ocupació va disminuir el

---

²¹⁷ Hi ha algun autor que no descarta la compatibilitat creixement/respecte del medi ambient (Drèze, 1996: 44). Per exemple, quan aquest autor afirma: "Vull recalcar des del principi la meua ferma convicció segons la qual el progrés de les nostres societats passa per una reducció de la desocupació i, per tant, per la creació de llocs de treball; que els llocs de treball són resultat del creixement; i que el creixement és possible, tant en termes econòmics com ecològics. La preocupació per l'ocupació és totalment compatible amb la preocupació pel medi ambient."

0,3%²¹⁸. El Producte Interior Brut d'Alemanya (de l'ex RFA) va triplicar-se entre 1965 i 1985 mentre que el volum anual d'ocupació va disminuir un 27%. I a França durant la dècada dels 80 es va créixer aproximadament un 25% mentre que el nombre d'aturats va passar d'1,4 a 2,6 milions²¹⁹. S'insisteix: la reducció de l'atur a partir del creixement econòmic és quelcom molt limitat.

4.3. El progrés tècnic, l'atur i SUG

No es tracta de fer una anàlisi del progrés tècnic. Això sol ja suposaria un treball específic. Es tracta, en canvi, de veure el progrés tècnic en relació amb l'atur. Tot i que aquest subtema del progrés tècnic també ha estat objecte d'un tractament impressionant, intentaré acotar-lo perquè serveixi millor als objectius que es persegueixen. Empraré un senzill tractament formal²²⁰:

$$z = Y/L = Y/H \cdot j \cdot f = MS \cdot q/H \cdot j \cdot f = Wh \cdot q/j \cdot f$$

---

²¹⁸ (De la Fuente, 1998).

²¹⁹ Dades tretes de (Aznar, 1994:66).

²²⁰ Tret de (Anisi, 1990: 169).

z és la productivitat tècnica, Y és el producte, L el temps efectiu que es dedica a la producció, H és el nombre de persones contractades, j és la jornada de treball, f és la seva eficiència, MS és la massa salarial, wh és el salari real que percep cada persona i, finalment, q és el marge. Així, la productivitat tècnica és el quocient entre el nombre d'unitats de producte i el temps efectiu que es dedica a la producció ($z = Y/L$). Però també L és el producte del nombre d'individus contractats per la seva jornada de treball i la seva eficiència ($L = H \cdot j \cdot f$). Y pot representar-se pel producte de la massa salarial pel marge ($Y = MS \cdot q$). Per últim, el quocient entre la massa salarial i el nombre d'homes contractats és el salari real ($MS \cdot q = wh$). Segons aquesta igualtat, cada cop que es produeixi un increment de la productivitat tècnica, aquesta haurà d'anar acompanyada de: un augment del marge o del salari, o una reducció de la jornada o de l'eficiència o bé per una combinació coherent d'aquests moviments. Ara introduïm l'índex d'ocupació (e), població potencialment activa (A), la qual és una fracció (a) de la població total. Tenim:

$$z = Y/L = Y/H \cdot j \cdot f = Y/e \cdot j \cdot f \cdot a \cdot A,$$
$$\text{essent } H \cdot j \cdot f \cdot A / A = e \cdot j \cdot f \cdot a \cdot A$$

Que en paraules por traduir-se: cada cop que el progrés tècnic porti a l'increment de la productivitat del treball z , o s'incrementa la producció Y o s'ha de veure necessàriament compensada amb reduccions en e , j , f , a o N (població total).

Una forma encara més esquemàtica de veure aquestes relacions és la següent²²¹:

$$H \equiv Q/P$$

On H és el nombre total d'hores treballades. Q , la producció total i P , la producció per hora. Que el nombre total d'hores treballades sigui equivalent a la producció total dividida per la producció per hora és evident. Si la producció està donada, com més gran sigui la producció per hora menor haurà de ser el nombre total d'hores treballades.

$$E \equiv H/J$$

On ara E és el nombre total de llocs de treball i J , la jornada de treball individual. Amb una productivitat de 10 unitats per hora i un producte de 4.000, una jornada de treball de 8 hores es traduiria en 50 llocs de treball.

Fins aquí uns apunts entre progrés tècnic (aplicat a l'economia) i atur. Cal afegir de forma breu una constatació que no desenvoluparé: el capitalisme té una tendència a l'increment del

---

²²¹ (Recio, 1997a: 155 i 156).

progrés tècnic i a la productivitat. Aquesta afirmació crec que té una suficient confirmació teòrica i estadística i no necessita afegits. En benefici de l'economia de mitjans, només apuntar que, segurament un dels crítics més implacables de la burgesia i del capitalisme, Marx, ha estat un dels grans reconeixadors dels mèrits respectius²²².

La introducció d'un SUG no ha d'afectar necessàriament "les tendències endògenes del capitalisme cap a l'augment de

---

²²² És en el pamflet polític més magistral que segurament mai s'hagi fet, *El manifest comunista*, on podem trobar aquestes paraules inequívokes sobre el paper de la burgesia: "La burgesia (...) que només té un segle d'existència ha creat forces productives més abundoses i més grandioses que totes les generacions passades justes. El sotmetiment de les forces de la natura, l'ocupació de les màquines, l'aplicació de la química a la indústria i a l'agricultura, la navegació a vapor, el ferrocarril, el telègraf elèctric, l'assimilació pel cultiu de continents sencers, l'obertura de rius a la navegació, poblacions senceres sorgint per encant, com si sortissin de la terra. ¿Quin dels segles passats va poder sospitar tan sols que semblants forces productives dormissin en el si del treball social?" (Marx, 1981). Justament els mèrits aquí reconeguts per Marx al capitalisme com a forma de producció i a la burgesia com a classe dirigent mostren la cara més productivista del revolucionari alemany. Hi hauria un Marx, pel que fa al tema que ens ocupa, més procliu, si se'ns permet aquesta llicència, al SUG. En els *Grundrisse* pot llegir-se l'admiració de Marx pels pensadors antics perquè "la seva investigació mai es pregunta quina forma de propietat és la més productiva, la que crea més riquesa, sinó quin tipus de propietat crea els millors ciutadans."

productivitat”²²³. Fins i tot, podrien afavorir aquestes tendències. I això perquè la introducció d’un SUG afavoriria que els salaris dels treballs amb poc atractiu i poca gratificació interna²²⁴ s’incrementessin. Per una bona raó: si el SUG aporta una quantitat per viure aquest fet dóna més marge d’elecció i ningú es veuria obligat per necessitat a acceptar aquells treballs. Afavoriria, en canvi, que els salaris dels treballs més gratificants sofrissin una caiguda. Ambdós fenòmens junts, segons la lògica del benefici, afavoririen més encara “la innovació tècnica i el canvi organitzatiu que milloren la qualitat del treball i, per tant, redueixen les tasques ingrates requerides per unitat de producte”²²⁵. El SUG afavoriria el progrés tècnic justament per aquesta darrera raó aportada per Van der Veen i Van Parijs, i no són els únics que ho han fet notar²²⁶.

---

²²³ (Van der Veen/ Van Parijs, 1988: 35). Evidentment, aquesta afirmació també s’haurà de relacionar amb la forma de finançar-se el SUG.

²²⁴ Aquests treballs que són els més mal pagats i els que ningú vol fer, tot i que mentre hi hagi aturats sempre hi haurà gent que es vegi obligada a fer-los. Una discussió original sobre aquesta afirmació es troba en (Walzer, 1983, capítol 6).

²²⁵ (*Ibid.* 36).

²²⁶ Clauss Offe també observa quelcom semblant (Offe, 1992) quan diu: “El SUG —Offe parla d’ingrés bàsic— induiria condicions que equivalen a una estratègia indirecta d’humanització del treball. Els empleats trobarien que els resulta sustentable la possibilitat de rebutjar molts dels treballs menys estimulants i pobrament pagats, ja que seria una alternativa atractiva

4.4. La reducció de jornada

La tercera mesura contra l'atur, la reducció de jornada, mereixerà una mica més d'espai²²⁷. Abans caldran alguns aclariments analítics. La proposta de reduir la jornada laboral va associada a la idea més general de repartir el treball existent²²⁸. I aquí sorgeix la primera dificultat. Aquí hi ha una clara confusió entre treball assalariat (o més àmpliament, treball amb remuneració al mercat) i treball en general²²⁹. Per tant, quan la reducció de jornada es proposa com a mesura “de repartiment del treball”, ha de quedar clar que es refereix a quelcom bastant més parcial que al “treball”: es refereix al treball assalariat o, per simplificar,

---

la possibilitat de reclamar un ingrés bàsic sense estar empleat en aquests tipus de treballs. Com a conseqüència, esdevindria molt més costós per als empresaris el reclutament de treballadors per aquest tipus de tasques. Això, a la vegada, motivaria esforços de la seva part per tal d'eliminar-los mitjançant innovacions tècniques i organitzatives.”

²²⁷ Per un resum (Raventós, 1996).

²²⁸ Sense analitzar en aquest apartat el concepte de treball, que serà abordat més endavant.

²²⁹ Vegeu, per exemple, (Recio, 1997a), que fa aquesta mateixa distinció, tot i que aquest autor addicionalment distingeix també “força de treball”, vegeu també (Braverman, 1983), que als nostres efectes no té interès.

ocupació. És a dir, es tracta de repartir l'ocupació entre els qui depenen d'un ingrés salarial per accedir al consum. De tota manera, aquesta distinció ja deu haver restat prou clara quan m'he referit a una "mesura per contrarestar l'atur".

La reducció de jornada pot estar finançada pels treballadors que l'assoleixin, pels empresaris, per ambdós col·lectius (en realitat, es tractaria d'una reducció de jornada acompanyada d'una reducció menor proporcionalment dels salaris) i pel govern²³⁰.

Si es redueix la jornada i es manté el salari, la mesura és equivalent a un augment del salari hora per treballador. A igualtat dels altres factors, augmenten els costos laborals i els beneficis empresarials sofreixen una reducció. Els "altres factors" no necessàriament han de restar igual, ja que l'augment dels costos laborals pot ser totalment o parcialment compensat per la reducció d'altres costos no laborals, per exemple. Però l'afirmació es manté: *ceteris paribus*, a increment del salari hora, reducció dels beneficis.

Una altra forma de finançament és la següent: són els treballadors que redueixen els salaris juntament amb la reducció de

---

²³⁰ Aquest quart finançament, el del govern, està relacionat en gran mesura amb la proposta del "segon xec" que s'explicarà més endavant.

jornada. I aquesta mesura, a més, també pot ser subdividida: 1) amb una reducció dels salaris proporcionalment menor que la reducció de jornada (per tant, el finançament seria compartit amb els empresaris, amb un cost proporcionalment superior per a aquests), o 2) amb una reducció dels salaris proporcionalment més gran que la reducció de jornada (per tant, el finançament seria compartit amb els empresaris, però amb un cost proporcionalment superior per als treballadors)²³¹.

Addicionalment a les diverses formes de finançament de la reducció de jornada que s'acaben d'apuntar, la reducció de jornada, pel que fa al nombre d'hores reduïdes, pot efectuar-se: 1) amb una gran intensitat (posem un 20% o més) o 2) amb una intensitat més suau (menys d'aquell percentatge). També la reducció de jornada pot implantar-se: *A*) progressivament o *B*) de forma immediata. Qualsevol de les quatre combinacions possibles (1A, 1B, 2A, 2B) té efectes prou diferenciats sobre l'atur. Centraré l'atenció en la més radical (en un sentit molt precís: la que millors efectes tindria sobre l'atur, segons els seus mateixos defensors): la 1B. Una reducció de

---

²³¹ Una altra forma de dir-ho seria la següent. Si la reducció és de 5 hores setmanals per al conjunt de treballadors d'una determinada empresa i la reducció salarial és de 3 hores, el finançament és compartit per empresaris i treballadors, però en pateixen proporcionalment un cost superior els treballadors. Si la reducció de 5 hores anés acompanyada d'una reducció salarial de 2 hores, el cost proporcionalment superior el patiria l'empresari.

la jornada del 20% o, el que vindria a ser el mateix en la realitat laboral de l'espai econòmic espanyol, la reducció legal a 32 hores setmanals, de forma immediata comportaria els següents resultats: “[l’ocupació] difícilment arribaria a créixer més d’un 3 o un 4%, o entre 300.000 i 400.000 nous llocs de treball”²³². S’ha d’afegir que els mateixos autors afirmen més endavant que en una situació conjuntural més bona que la del moment en què escrivien aquelles línies (1993), aquesta reducció de jornada tindria uns efectes més intensos sobre l’atur. Si les anteriors xifres i proporcions es multipliquen per 4, per donar més marge fins i tot del que és raonable, situem per tant els efectes d’una reducció de jornada del tipus 1B entre un 12 i un 16% o entre 1.200.000 i 1.600.000 nous llocs de treball. Aquesta reducció de la taxa d’atur quedaria situada als voltants del 10%. No són resultats menyspreables, ben segur, però tot i exagerar els resultats no semblen absolutament satisfactoris. Cal a més esmentar que molta gent potencialment activa que en l’actualitat no està registrada a les oficines d’ocupació (principalment perquè no hi veu la utilitat de fer-ho) ho faria quan tingués alguna esperança de trobar feina. Aquesta població (“desanimada laboralment”) contrarestaria parcialment el

---

²³² (Albarracín/ Montes, 1993).

decreixement de la taxa d'atur provocada per la reducció de jornada²³³.

Són completament irrealistes les afirmacions del tipus “una reducció de jornada d’X% crearà un percentatge de llocs de treball proporcional a les hores alliberades per la reducció X.” Si es canvia l’anterior afirmació per una d’aparent major sofisticació com ara “una reducció d’X% de la massa salarial es traduirà en una massa salarial equivalent de noves contractacions” aquesta és igualment falsa. Les raons són molt diverses, però n’hi ha algunes de força evidents: ni a tots els sectors ni dins dels mateixos sectors una reducció de jornada tindria el mateix impacte. Efectivament, hi ha empreses amb situació excedentària de plantilles, hi ha subsectors amb una productivitat molt més alta, etc. Per exemple, una reducció de jornada del 20% en el sector industrial de l’espai econòmic espanyol crearia aproximadament un 5% d’ocupació en l’esmentat sector, o sigui, un 1% de l’ocupació total²³⁴.

Més amunt s’ha discutit l’alternativa 1B (recordem: una reducció de jornada important del 20% o més i d’implantació

---

²³³ La taxa d’activitat femenina és en l’espai econòmic espanyol més reduïda que la mitjana de la UE. Només equiparant les dues taxes, *ceteris paribus*, la taxa d’atur espanyola s’incrementaria notablement.

²³⁴ (Albarracín/ Montes, 1993).

immediata) com la més favorable pels seus efectes sobre l'atur. No és, emperò, l'alternativa que s'està discutint en ambients acadèmics, sindicals o polítics. El que s'està discutint en aquests centres de formació d'opinió és qualsevol variant de les alternatives més amunt apuntades: 1A, 2A o 2B. Modalitats de reducció de jornada, cal recordar, molt menys impactants pel que fa a l'atur que la 1B²³⁵.

És de la mateixa opinió A. Gorz quan afirma: “[...] la reducció de la duració *setmanal* o *diària* del treball és en l'actualitat un mitjà molt menys eficaç que abans per tal de reduir l'atur: podria fer augmentar el nombre d'ocupacions permanents i a temps complet, però no tindria efectes sobre el nombre i la precarietat de les ocupacions «externalitzades», a temps i a salari parcials. En efecte, el desenvolupament ràpid del personal

---

²³⁵ Escrivia el secretari general de CCOO, Antonio Gutiérrez, a *El País* del 19-11-1997: “Sabem que no tot el que reduïm la jornada es traduirà en ocupació, que sempre hi haurà una absorció per l'increment de la productivitat. Però, tot i tenir això en compte, quan parlem de reduir la jornada laboral a 35 hores des de les 39 que avui tenim de mitjana en els convenis col·lectius, estem parlant de la possibilitat de contribuir a crear un mínim de 270.000 llocs de treball a jornada sencera, en la visió més pessimista.” La visió optimista, segons el mateix autor, “podria generar més de mig milió de llocs de treball”. Realment, un quart o mig milió de persones amb treball no són quantitats menyspreables. Ara bé, aquestes quantitats només representen entre un 10 i un 17% de l'atur actual (novembre de 1997).

«externalitzat» significa que la patronal ha «previst anticipadament» les reduccions de la duració del treball [...]²³⁶.

En uns termes semblants s'expressa un altre autor quan afirma: “Una reducció del temps de treball no genera automàticament ocupació. Si és de quantia reduïda les empreses absorbeixen fàcilment la reducció mitjançant augments de la

---

²³⁶ (Gorz, 1995) Els subratllats són de l'autor. En un altre apartat d'aquest interessant treball, l'autor fa algunes consideracions pertinents, però a les quals no podem dedicar més atenció i només les cito: “[...] és impossible creure que la «plena ocupació» —és a dir, una situació que assegura al 95% de la població activa una ocupació permanent, a temps complet, durant tota la vida activa— pugui ser restablerta en el futur. Impossibile creure que el «valor-treball» pugui romandre a la base de l'organització de la societat. D'una altra part veurem que ja no hi està: per la majoria de persones, sobre tot dels joves, el treball ha deixat de ser una font d'«identitat», de pertinença a la societat, de sentit. Com més s'obstinin el discurs social i el discurs polític dominants a fer de l'ocupació el fonament de la cohesió social i del sentit de la vida de cadascú, més se sentiran estrangers o socialment exclosos tots aquells i totes aquelles, virtualment majoritaris, pels quals l'ocupació és sempre precària, temporal, a mercè de l'arbitrarietat patronal i de les fluctuacions del mercat. Si es vol restablir la cohesió social com a ciutadà de ple dret, cal començar reconeixent que la societat salarial ha mort i que és l'*activitat* i no solament el *treball-ocupació* el que haurà de fonamentar l'estatut, els drets i el valor social reconegut dels individus.” (Els subratllats són de l'autor.) Segurament són moltes idees juntes, però expressen clarament la pèrdua del valor social del treball assalariat.

productivitat. En part perquè la reducció de jornada actua de la mateixa forma que els augments de salaris (...): obliguen les empreses a racionalitzar la seva organització o simplement les animen a forçar els ritmes de treball. També perquè els treballadors responen a la reducció de la jornada amb una major intensitat d'esforç. Per tal que hi hagi creació d'ocupació cal que la reducció de jornada sigui suficientment substancial per que l'augment subsegüent de productivitat no elimini les possibilitats de crear ocupació”²³⁷.

La reducció de jornada és perfectament compatible amb el SUG²³⁸. Pot ser interessant abordar breument una equivalència acceptada per bastants economistes i que té greus problemes.

---

²³⁷ (Recio, 1997a). Segueix l'autor: “Existeix també el perill segons el qual la reducció de jornada sigui absorbida a través de les hores extraordinàries, més fàcils d'acceptar després d'una reducció de la jornada normal.”

²³⁸ El SUG, en canvi, no és compatible amb la mesura coneguda com “segon xec” que més endavant s'especifica. Hi ha algun autor (Bihr, 1993), però, que ha vist una continuïtat entre el “segon xec” o “segona nòmina”, com també és coneguda aquesta mesura, i el SUG: “Aquest ‘segon xec’ constituiria, a la vegada, una socialització d'un augment dels salaris i un pas cap endavant en el camí d'assolir un ‘salari social garantit’, la introducció del qual seria imprescindible una vegada que la reducció del temps de treball fos disminuint i fent discontinua la contribució de cada individu a la producció.”

Aquesta equivalència problemàtica pot ser resumida així: guanyar el mateix salari treballant menys hores equival a treballar les mateixes hores cobrant més²³⁹. En un exemple numèric podem observar que treballar 10 hores diàries a 8.000 pessetes surt l'hora a 800 pessetes. Treballar 5 hores diàries a 4.000 pessetes, surt també a 800 pessetes l'hora²⁴⁰. No tothom, emperò, escolliria la mateixa opció. Hi ha una gamma molt àmplia de condicionants que invitarien a escollir una o altra opció. A manera d'enumeració ni molt menys exhaustiva: altres fonts de renda, edat, tipus de treball, salut, preferències per altres tipus d'activitat.

4.5. El segon xec

Aquesta és una mesura que ha estat tractada per alguns autors francesos. És una mesura molt més recent que les anteriors per contrarestar l'atur. Qui segurament més ha contribuït a formalitzar-la ha estat l'economista i ecologista francès Guy

---

²³⁹ “Si algú ens pregunta si voldríem tenir més temps lliure, i alhora guanyar el mateix sou, la resposta és prou clara. A això gairebé tothom s’hi apuntaria. Cal tenir clar, però, que una pregunta equivalent seria: ¿vol guanyar més, treballant el mateix?” (Gual, 1997).

²⁴⁰ Es prescindeix òbviament de tot altre cost, sigui de la treballadora o de l'empresari, que no sigui la quantitat neta percebuda.

Aznar²⁴¹. Aquest autor parteix de les següents premisses: 1) no hi ha treball assalariat per a tothom, 2) el creixement és insuficient (a més de no recomanable, segons els estàndards actuals), 3) la reducció de la jornada de treball no pot fer front a la magnitud del problema (“o bé és lenta i no crea llocs de treball; o bé és sobtada i improbable”), 4) els costos no els ha de suportar l’empresa ni les finances públiques, i 5) sense imposició de pèrdua d’ingressos per als assalariats. Surt llavors el concepte, el segon xec²⁴². S’aclareix que el segon xec no és una prestació social com les ajudes a la família, les prestacions per desocupació o les ajudes per lloguer. “S’apropa més, ens diu l’autor, al salari, excepte que constitueix una remuneració indirecta, no abonada per l’empresa.”

Tot i que hi ha diverses modalitats, la proposta del segon xec pot exposar-se fàcilment. En aquelles empreses en què (voluntàriament o forçadament, llavors això donaria lloc a diverses variants del segon xec) el personal acceptés reduir a 50% la seva jornada laboral, es contractaria personal que treballés també el 50% de la jornada. Per exemple, l’empresa CIA té 100 treballadors treballant a 40 hores setmanals, si la plantilla accepta la reducció de la seva jornada a 20 hores, es contractarien 100 treballadors més treballant també 20 hores setmanals. L’empresa pagaria el mateix

---

²⁴¹ (Aznar, 1981 i 1994).

²⁴² O “indemnització per la redistribució de l’ocupació” (*Ibid*, 120).

volum de salari, els treballadors cobrarien igual que abans i la diferència entre el que ara paga l'empresa a cada treballador i el que estava cobrant abans de la reducció de jornada la pagaria l'estat. D'aquí el nom de segon xec o segona nòmina²⁴³.

Més detingudament, les característiques del segon xec són les següents:

Mai és abonat a una persona que no treballa.

Mai és abonat a una persona que treballi a jornada completa.

No és finançat directament per l'empresa.

És proporcional al salari.

És un concepte. No és un rectangle de paper. (Això requereix una explicació. L'autor ofereix aquesta: "Si l'empresa segueix pagant el salari complet d'un assalariat a temps parcial i l'estat reemborsa a l'empresa l'import de la diferència, l'assalariat cobra de fet un segon xec; si l'assalariat a temps parcial és parcialment exonerat d'impostos sobre la renda, cobra un segon xec no materialitzat; si l'empresa manté el salari però és exonerada d'algunes càrregues socials el finançament de les quals és assegurat

---

²⁴³ Ja s'ha dit que hi ha moltes modalitats i variants del segon xec, també moltes formes diferents de finançament. Moltes estan exposades en el citat (Aznar, 1994).

mitjançant altres vies, és un segon xec.” I afegeix: “L’important és el concepte i no la seva materialització, tot i que, si aquesta fora possible en alguns casos, tindria una virtut simbòlica i pedagògica molt apreciable.”)²⁴⁴.

Les grans diferències de la proposta del segon xec respecte al SUG poden ser resumides d’aquesta manera: 1) El segon xec es dóna solament a les persones que treballen assalariadament, i dins d’aquestes no a totes com ha quedat clar més amunt; el SUG es percep independentment que hom treballi assalariadament o no. 2) El segon xec tampoc s’abona a les persones que treballin assalariadament a jornada completa; no és aquest, com ja és evident a aquestes alçades, el cas del SUG. 3) El SUG no és proporcional al salari, i sí que ho és la proposta del segon xec. 4) La proposta del segon xec dóna més incentius a l’opció del treball assalariat; el SUG, no²⁴⁵. 5) El segon xec, tot i disposar d’un bon nombre de virtuts com a mesura contra l’atur, té alguns dels defectes dels subsidis o pagaments condicionats que s’analitzaran en el sisè capítol. Els costos d’administració, especialment, del segon xec (pel control administratiu que s’hauria d’establir) serien molt més elevats que els que caldrien per la implantació del SUG.

---

²⁴⁴ (*Ibid.* 125).

²⁴⁵ Això és especialment cert en la teoria de la justícia justificativa del SUG de la “llibertat real” àmpliament tractada més amunt en l’epígraf 2.1.4.

5. TREBALL I SUG

El concepte de treball no és que estigui lliure de diferents interpretacions. En els estudis sobre diferents aspectes del treball podem trobar conceptes com: treball assalariat, treball domèstic, treball voluntari, treball familiar, treball remunerat, ocupació, etc. També es pot trobar conceptes de treball relacionats amb els anteriors però abastant una altra perspectiva: treball socialment útil, treball productiu, treball improductiu... El concepte de treball presenta força ambigüitats a finals del mil·lenni²⁴⁶. El treball ha estat considerat fins aproximadament els anys 60 equivalent a treball assalariat o remunerat. En altres paraules, treball relatiu a la producció de mercaderies.

Es parteix aquí de la definició de treball realitzada en el capítol tercer: activitat que produeix un benefici el qual és extern a l'execució de la mateixa activitat, benefici que pot ser gaudit per uns altres. No totes les activitats poden, segons aquesta definició, ser catalogades de treball. Tampoc és una necessitat de la definició el fet que hagin de ser treballs penosos. Pot tractar-se de treballs autotèlics, és a dir, treballs que compensen per si mateixos qui els

---

²⁴⁶ Alguns llibres recents i d'èxit en vendes que aborden el tema porten significatius títols com "La fi del treball" (Rifkin, 1996).

realitza i que “proporcionen inestimables retribucions internes”²⁴⁷. Segons la definició, els treballs poden ser activitats realitzades per interès propi (puc tenir una veïna que s’ho pot passar la mar de bé anant a comprar productes que li demano, però aquest fet no deixa de representar un benefici per a mi). És coherent amb la definició inferir que el benefici de l’activitat no hagi de ser necessàriament un objecte material. Bona part, per exemple, de la producció de beneficis del treball domèstic no consisteix en objectes materials. Cal subratllar que la definició anterior no menciona la utilitat social dels treballs. En unes altres paraules: es fa el supòsit segons el qual tot treball és útil socialment. El component subjectiu (en el sentit bastant precís segons la definició que cadascú faci de treball socialment útil) del que pugui significar aquest terme és força gran. El treball de molts funcionaris, dels militars, de bona part de les policies, entre d’altres, hi ha qui pot considerar que és socialment inútil i costós per al conjunt dels contribuents. El contrari és també

---

²⁴⁷ (Domènech, 1989). Els treballs autotèlics són minoritaris, segurament numèricament ínfims. “Preguntades sobre el «factor principal de realització personal» i «el principal mitjà de donar sentit a la vida», només el 9 i el 10% respectivament de les persones interrogades citen «el treball», «l’èxit professional». Entre els joves de 18 a 25 anys la proporció cau fins i tot al 7%. [...] Així, mentre que la por de perdre el lloc de treball o de no trobar-lo condueix a la idealització del treball en el discurs social dominant, per al 80% aproximadament de les persones interrogades el treball ja no és un valor o una font de valors i de sentit, sinó solament «un mitjà per tal de guanyar-se la vida», fins i tot «una necessitat que cal patir».

cert, o si més no defensable amb raons: hi ha qui pot considerar aquests treballs perfectament útils (cal recordar que un exemple molt repetit de bé públic²⁴⁸ és, justament, el de la defensa nacional). I, per suposat, pot encara trobar-se fàcilment qui pensi que tots els treballs dels funcionaris (menys els dels militars) són socialment útils, etc. La subjectivitat d'allò que hom considera socialment útil és tan gran que cal concloure que el fet segons el qual la definició de treball que s'ha ofert més amunt obviï aquest problema és francament una virtut.

---

²⁴⁸ Un bé públic gaudeix de dues propietats: és d'oferta conjunta i del seu consum no pot excloure's ningú. L'oferta conjunta es refereix al fet segons el qual el bé està a disposició dels consumidors en quantitats iguals (els fanals del carrer fan la mateixa llum quan estan encesos per a tota la gent que passa per l'indret). Les emissions de les ones televisives de lliure accés són captades per qualsevol aparell de televisió (que sí que és un bé privat) i no pot excloure's ningú. Cal fer una distinció addicional amb els béns públics anomenats "mixtos" o "ambigus", el benefici individual dels quals pot disminuir quan el nombre de persones que els consumeixen excedeix determinada quantitat o límit. Són béns públics que pateixen de "col·lapse" o "rivalitat". Els béns públics purs són estranys. Així, les característiques que definirien la majoria de béns públics (és a dir, els no purs) són: oferta conjunta, impossibilitat d'exclusió i col·lapse. Juntament amb els béns públics tenim els mals públics. La contaminació en seria un cas prototípic. Vegeu per exemple (Roemer, 1995: capítol 7).

5.1. Tipologia del treball

Segons la definició emprada, el treball assalariat és una forma, però només una forma de treball. Importantíssima forma, ben cert, però considerar que és l'única forma de treball significa estipular que altres activitats com ara el treball domèstic o el treball voluntari no remunerat no són treball²⁴⁹.

---

²⁴⁹ En realitat, si el treball assalariat per compte propi o d'altri fos l'única activitat que restés inclosa de forma exclusiva en la definició de treball, comportaria la constatació segons la qual en l'espai econòmic espanyol hi hauria actualment entre un 35 i un 40% de persones "treballant". D'aquí es podria inferir sense gaire pudor que el restant 60 o 65% no "treballa". La valoració social dels treballs no remunerats al mercat està incrementant en els darrers anys. Una mostra significativa pot ser el fet que la Mesa del Parlament de Catalunya va admetre a tràmit el març de 1997 una Proposició no de llei sobre el mesurament i la valoració quantitativa del treball no assalariat de les dones i els homes de Catalunya (*Butlletí Oficial del Parlament de Catalunya*, 10-3-1997). Aquesta proposició no de llei va ser adoptada per la Comissió de Política Social del Parlament de Catalunya el 14 d'abril de 1997, la qual va resoldre que el Parlament de Catalunya instés al Govern a:

“Continuar la participació en els fòrums i les institucions permanents per tal de prosseguir l'adopció de metodologies específiques de mesurament quantitatiu i de valoració econòmica del treball no assalariat a Catalunya.

Continuar efectuant la producció i el seguiment periòdic de la informació i promoure l'elaboració d'estudis per a la valoració efectiva del treball no assalariat a partir de les dades resultants de l'aplicació de les metodologies ja existents i de les que es puguin adoptar, per tal de tenir-les en compte en la planificació de polítiques generals orientades a la consecució de la

A continuació s'ampliaran i precisaran els conceptes relacionats amb el treball més amunt apuntats, amb un biaix ben clar: el que interessi per la seva relació amb el SUG.

El treball (la definició del qual estic fent servir, com es recordarà, és la següent: activitat que produeix un benefici el qual és extern a l'execució de la mateixa activitat, benefici que pot ser gaudit per uns altres) ha estat l'activitat humana que ha garantit la supervivència de l'espècie²⁵⁰. La tipologia que aquí es farà servir és la següent. 1) Treball amb remuneració de mercat. 2) Treball domèstic. 3) Treball voluntari²⁵¹.

---

igualtat d'oportunitats entre els homes i les dones." (*Butlletí Oficial del Parlament de Catalunya*, 28-4-1997).

²⁵⁰ El treball ha experimentat molts canvis al llarg de la història. Els "dos factors claus" d'aquests canvis han estat, segons (Recio, 1997a: 20), "el nivell de necessitats considerat satisfactori, i el grau de desenvolupament tecnològic assolit."

²⁵¹ Un treball voluntari no té remuneració monetària o en espècie, però pot tenir moltes i gratificants retribucions internes. El treball voluntari ha rebut algun altre nom com ara "tercer sector" (Rifkin, 1996).

5.1.1 Treball amb remuneració

El treball amb remuneració al mercat rep en alguna ocasió la denominació d'ocupació. Més enllà de les paraules, es vol apuntar aquí una activitat que permet accedir a una font de renda. Aquesta font de renda serà un salari segons el perceptor sigui una persona amb ocupació dependent d'una altra, un benefici si la rep una persona propietària de mitjans de producció, un subsidi si la font és l'Estat i el motiu assistència social o una pensió si la persona ja s'ha retirat de l'activitat laboral remunerada. Els possibles impactes del SUG en aquest tipus de treball són tractats en aquest mateix treball en els epígrafs 4.1, 5.2 i 6.3, especialment, i a aquests ens remetem.

5.1.2 Treball domèstic

El treball domèstic²⁵² té moltes definicions. Malgrat tot, hi ha unes constants en totes les definicions que al·ludeixen a l'activitat realitzada a la llar, a tasques desenvolupades en relació

---

²⁵² També treball reproductiu. Més recentment també s'ha encunyat el concepte de treball "de cura dels altres". Aquest darrer inclouria algunes activitats necessàries per al manteniment de la família fora de la llar. En el nostre context, aquesta diferenciació no té gaire interès i per això, feta aquesta distinció, l'obviarem.

amb la cura dels menors i més grans de la casa, etc. De totes aquestes és possible sintetitzar una definició com la següent. Treball domèstic és el desenvolupat en la llar per a la cura dels altres i la pròpia. Comprèn activitats com ara la neteja, la preparació d'aliments, la compra, la cura dels menors i els més grans, així com la dels malalts de la família o unitat de convivència. Alguna autora²⁵³ emfasitza la vessant reproductiva del treball domèstic, i afirma que “es tracta d’un treball orientat a garantir la reproducció biològica, social i ideològica de la força de treball present, futura i passada, i en un sentit més ampli, de la reproducció de les persones en la triple dimensió esmentada.” Malauradament aquesta és una definició una mica vaporosa, en especial la “reproducció ideològica”.

La definició més clàssica de producció domèstica —té més de 60 anys— i sobre la qual s’han realitzat moltes altres definicions és la de Margaret Reid. Segons aquesta definició, la producció domèstica inclou “les activitats no remunerades exercides per i per als membres de la família, activitats que poden ser reemplaçades per productes mercantils o serveis remunerats quan circumstàncies com ara els ingressos, la situació del mercat i les preferències permeten delegar serveis en una persona aliena a la

---

²⁵³ (Carrasquer, 1993).

família”²⁵⁴. Com fa notar Cristina Carrasco²⁵⁵, aquesta concepció de Reid mira la producció domèstica des de la perspectiva d’una possible substitució dels béns domèstics per béns que estan produïts en el mercat.

Més detingudament, és interessant apuntar les següents característiques del treball domèstic. *A)* Utilitza mercaderies, adquirides en el mercat o en els serveis oferts per les administracions públiques, per tal de produir uns béns i uns serveis destinats al consum (autoconsum) de la llar, no a l’intercanvi. *B)* No hi ha retribució monetària²⁵⁶. *C)* L’objectiu fonamental és la reproducció de la força de treball (una conseqüència immediata és la reducció dels costos de subsistència). *D)* Es produeix en condicions segons les quals la persona que el realitza estableix el propi control sobre ritme i horaris²⁵⁷.

---

²⁵⁴ (Reid, 1934: 11).

²⁵⁵ (Carrasco, 1991: 248 i seg.).

²⁵⁶ (Carrasco, 1992: 99). L’autora afegeix: “No hi ha negociació explícita ni retribució salarial. La retribució es realitza en béns i no guarda cap relació amb la ‘productivitat’ de la ‘mestressa de casa’, sinó que depèn de l’estatus, de l’escenari que garanteix la reproducció del modus de vida de les diferents unitats familiars.”

²⁵⁷ (Ovejero *et al.*, 1991).

El treball domèstic estava fins fa aproximadament un quart de segle sistemàticament ignorat pel que fa a la consideració de treball en les elaboracions acadèmiques. Aproximacions històriques, sociològiques i econòmiques descartaven la consideració del treball domèstic com a treball. Des d'aquella data, fa aproximadament 25 anys, hi ha treballs en clara contraposició amb la visió estadísticament majoritària²⁵⁸. La mateixa activitat pot ser inclosa en diferents modalitats de treball. Imaginem que algú està observant com estic planxant en una casa²⁵⁹. Podria tractar-se de diferents modalitats de treball. Efectivament, podria tractar-se de treball assalariat, de treball d'autoocupació, de treball voluntari, de treball domèstic, segons estigués cobrant un salari per fer-ho, si pensés vendre la peça de roba que hagués confeccionat jo mateix, si estigués planxant la peça de roba per a una parròquia del barri que aporta roba a no sé quin lloc del Tercer Món o si ho estigués fent per a mi mateix a casa meva, respectivament.

---

²⁵⁸ Per a una panoràmica força extensa en els camps de l'economia, de la sociologia i de la historiografia des dels anys 70 fins a l'actualitat vegeu (Borderías *et al.*, 1994).

²⁵⁹ L'exemple, poc modificat, està tret de (Phal, 1991 i Rodríguez *et al.*, 1996).

Si bé l'acord d'incloure el treball domèstic en el concepte de treball comença a estendre's en la producció acadèmica dels darrers anys, la seva valoració és més problemàtica. Valoració en un sentit prou acotat: l'assignació d'un preu a les diferents tasques domèstiques que resten fora del mercat. La valoració del treball domèstic té problemes de mesura. Els mètodes d'estimació desenvolupats²⁶⁰ poden ser agrupats en dos grans blocs: A) els basats en la quantitat i la qualitat del treball emprat en l'obtenció dels béns i serveis (per tant, els basats en la referència als inputs), i B) els que empren el valor del producte obtingut (per tant, els basats en la referència a l'output).

Pel que fa als basats en la referència a l'input, pot fer-se la següent divisió segons el mètode emprat: 1) cost de reemplaçament, 2) cost de serveis, i 3) cost d'oportunitat. Els mètodes que empren la seva anàlisi a partir de l'output es poden dividir en: 1) producte total, i 2) valor afegit. Ara es veuran una mica detingudament, només fent-ne la descripció sense entrar en les crítiques de cada mètode, fet que ens apartaria del nostre fil²⁶¹.

---

²⁶⁰ Se segueix parcialment l'extensa introducció de (Borderías *et al.*, 1994) i (Carrasco, 1991: capítols 8 i 9).

²⁶¹ Per a una crítica detinguda a cadascun dels diversos mètodes de valoració especificats, vegeu (Carrasco, 1991).

Pel que fa a A.1) aquest mètode d'estimació està basat en el valor que el mercat assigna a l'input treball. Més específicament: els treballs de la llar són "avaluats a la taxa salarial del servent contractat a temps complet"²⁶². El supòsit és immediat: el cost mitjà que s'estima per la persona que fa el servei domèstic reflecteix exactament el valor d'aquests serveis quan es realitzen en situacions no mercantils.

El mètode del cost de serveis pot ser descrit de la següent manera. Suposa substituir per separat cadascuna de les funcions realitzades en la llar per un servei de mercat. I, pas decisiu, el temps que s'utilitza en cada tasca domèstica segons la divisió anterior és avaluat segons els salari que es paga en el mercat a un especialista d'aquests serveis.

Pel que fa a A.3), el mètode del cost d'oportunitat, hom suposa que els individus racionals distribueixen el seu temps de tal manera que, en el marge, els guanys nets s'igualen. "En l'equilibri, el valor marginal d'una hora de treball domèstic iguala els ingressos nets no percebuts d'una hora marginal de treball assalariat, és a dir, el cost d'oportunitat del salari"²⁶³.

---

²⁶² (*Ibid.* 257).

²⁶³ S'ha d'apuntar que aquest mètode és el que probablement més crítiques hagi rebut. I és ràpid de captar el sentit de moltes crítiques. Suposem dues dones amb una qualificació laboral de mercat mínima en el primer cas i alta

Passant als mètodes d'estimació amb referència a l'output només direm que *B.1*, el mètode del producte total, pretén, d'una part, mesurar la productivitat domèstica i analitzar els factors que l'afecten, i en segon lloc, mesurar l'output total de la família. I que *B.2*, el mètode del valor afegit, consisteix a aplicar aquesta idea bàsica: obtenir el valor afegit en la producció domèstica per diferència entre el valor de l'output i el valor dels inputs emprats en el procés productiu.

A partir d'aquests cinc mètodes de quantificació del treball i la producció domèstiques breument descrits, s'han realitzat diverses estimacions empíriques de la participació percentual del treball domèstic respecte al Producte Interior Brut de diversos països. No és el lloc de fer un repàs detallat, només d'apuntar-ne els resultats²⁶⁴. El treball que menys valor percentual del PNB atribueix al treball domèstic és el de Lindhal per al cas de Suècia l'any 1929. Hi assignava un 20,8%. El màxim és el cas de Nordhaus-Tobin per al cas dels Estats Units l'any 1929. Hi

---

en el segon. Si ambdues tenen una estructura familiar idèntica i realitzen el mateix treball domèstic, ens trobem amb aquesta situació paradoxal: el valor de les seves hores de treball domèstic és força diferent (perquè els seus salaris potencials de mercat també són molt diferents), però el producte d'ambdues dones seria igual.

²⁶⁴ (Carrasco, 1991: capítol 10). Vegeu també les referències.

assignava el 45,4%. La gran diferència de valoració pot ser deguda als diferents mètodes emprats, la població inclosa i la frontera que cada autor posa entre activitats econòmiques i no econòmiques. En general, els treballs van d'una cinquena a una tercera part del treball domèstic en relació amb el PNB. Ens trobem, doncs, davant d'un treball, el domèstic, que, siguin les que siguin les diferències de mètode i de resultat empíric final, representa de mitjana una tercera part del PNB.

Posteriorment a aquests treballs citats per Cristina Carrasco, uns altres autors²⁶⁵ afirmen que el treball domèstic equivaldria també a una tercera part dels PIB d'alguns Estats. En el cas de l'espai econòmic espanyol, el treball domèstic equivaldria a un 126% del PIB espanyol²⁶⁶. Al marge de l'exactitud d'aquestes dades, el que interessa subratllar aquí és la importància d'un treball, el domèstic, ocult a la comptabilitat econòmica estàndard.

Com podria afectar la implantació el SUG al treball domèstic? S'ha de començar amb una afirmació que, en d'altres punts d'aquesta tesi s'ha dit o es dirà, i és: el SUG, per si sol, no donarà solució a tots els problemes socials (a més, per cert, seria

---

²⁶⁵ (Ekins *et al.*, 1992)

²⁶⁶ (Durán, 1995).

inconsistent: donar solució a determinats problemes comporta abandonar-ne uns altres, de la mateixa manera que apostar per la igualtat en un àmbit a partir d'un criteri vol dir apostar per la desigualtat en uns altres àmbits, vegeu més amunt l'epígraf 2.1). Pel que fa al treball domèstic i al seu repartiment dins de les unitats de convivència i entre les dones i els homes, el SUG pot afectar en diversos aspectes que tot seguit s'intentarà detallar. Però, és evident que les desigualtats de gènere, els repartiments interns del treball domèstic, o més genèricament les desigualtats social entre homes i dones, són grans grups de problemes socials la solució dels quals (suposant que tinguem identificada "la" solució) vindrà donada per un paquet de mesures molt més ampli que el que pugui representar el SUG. Però no és d'aquest possible paquet addicional de mesures que aquí s'ha de parlar, sinó de com afectaria només el SUG al treball domèstic.

En primer lloc, la implantació del SUG permetria un més gran desenvolupament en "termes d'oportunitats de vida de les dones —en qualsevol etapa del seu cicle vital—"²⁶⁷. Efectivament, hi ha dones (i també homes, és clar, però menys: estic parlant de treball domèstic i les dones el realitzen en extensió i intensió de

---

²⁶⁷ (Pautassi, 1995: 267). L'autora agafa de (Sen, 1985b) el concepte d'"oportunitats de vida", és a dir, la capacitat per desenvolupar-se (o funcionar) dins del sistema social en què ha tocat viure a determinada persona. Es tracta del que una persona pot fer o pot ser.

forma molt més elevada que els homes) que actualment no tenen aquesta elecció. Aconseguir una mínima independència econòmica²⁶⁸ amplia el conjunt d'oportunitat. És cert que la decisió final dependrà de més factors que el del SUG.

En segon lloc, moltes dones que es troben atrapades en la trampa de la pobresa (vegeu l'epígraf 6.3) amb l'actual sistema de subsidis condicionats podrien sortir-ne. La feminització de la pobresa (vegeu l'epígraf 7.1) es temperaria. L'acceptació de feines molt mal pagades per part de moltes dones (que ara es veuen obligades a acceptar-les) no ho seria tan extensament.

En tercer lloc, pot canviar-se la distribució de les taques domèstiques realitzades entre homes i dones²⁶⁹. Recordem que el SUG és un ingrés universal, per tant el rep tot ciutadà i tota ciutadana, i almenys s'evitarien problemes "derivats d'atorgar assignacions al 'cap' per compte dels 'dependents'. (...) on hi ha

---

²⁶⁸ La distinció entre independència econòmica absoluta i independència econòmica relativa que fa (Robeyns, 1998) no crec que aportï cap informació addicional al que es vol subratllar aquí en el text principal.

²⁶⁹ En el cas que es pugui aplicar. *Il va de soi* que la convivència d'homosexuals masculins, d'homosexuals femenines, persones que viuen soles o altres casos on no hi hagi convivència d'homes i dones, queden descartats. Per a una anàlisi empírica dels temps respectius dedicats al treball domèstic entre homes i dones, vegeu (Picchio, 1994).

implícit que serà el cap el qui decideixi què fer amb aquest diner”²⁷⁰. No s’ha de demanar més al SUG d’allò que pot donar i, pel que fa a la divisió sexual del treball, el repartiment dels treball entre homes i dones a la llar, pot facilitar les coses a algunes dones, no gaire més. Calen un bon grapat de canvis addicionals de tipus cultural i social²⁷¹ per assolir una veritable igualtat de tracte i de repartiment del treball domèstic.²⁷²

5.1.3 Treball voluntari

---

²⁷⁰ (Pautassi, 1995: 270). (Alabart *et al.*, 1997) també esmenten aquest fet, tot i que només referit a la pobresa.

²⁷¹ La llei pot anar davant de la consciència social d’una determinada qüestió. Les lleis relatives a la discriminació per raó de sexe “ja estan bé” (i que no s’interpreti que aquesta afirmació significa una oposició cap a qualsevol canvi legal que encara pugui millorar més la penalització de la discriminació per raons de sexe) actualment a la Unió Europea, el tracte real en canvi no està al mateix nivell de pulcritud. Les discriminacions laborals, per exemple, són contra la llei, no gràcies a la llei (com podia ser el cas evident de la legislació laboral clarament discriminatòria de les dones durant la dictadura franquista).

²⁷² Vegeu, per a un exhaustiu repàs bibliogràfic de les diferents contribucions i posicionaments sobre els avantatges i desavantatges del SUG sobre el que l’autora qualifica de “emancipació de les dones i benestar”, (Robeyns, 1998). És també un dels pocs textos que intenta distingir els efectes d’una implantació del SUG segons es tracti dels homes o de les dones.

Per treball voluntari s'ha d'entendre l'ocupació del temps propi en activitats dedicades als altres sense remuneració i que no forma part del treball domèstic, més amunt definit. El treball voluntari abasta camps tan diversos com els serveis socials, l'assistència sanitària, l'educació, etc. Les persones que fan treball voluntari el dediquen a malalts mentals, gent gran, discapacitats, infectats de SIDA, dones violades, etcètera²⁷³. Pel seu tipus de participació, per la seva dedicació, podrien fer-se tres grans grups de voluntaris que es repeteixen en les diverses organitzacions que donen cabuda a aquest tipus de treball²⁷⁴. A) El grup format per aquelles persones que hi treballen permanentment; B) El grup format per les persones que només hi participen esporàdicament, i C) els socis de l'entitat que són membres passius.

Els moviments o les associacions de voluntaris poden ser formats per diverses vies: a) relacions d'amistat o de família i que pressuposen una sensibilitat cap a algun aspecte determinat, b) captació directa per part d'algunes entitats, i c) captació programada del sector públic²⁷⁵.

---

²⁷³ Són dades d'una enquesta Gallup de 1992. (Rifkin, 1996: 282).

²⁷⁴ (Montagut, 1993: 141).

²⁷⁵ (*Ibid.* 144).

Les dades disponibles de treball voluntari en un país on té una gran importància quantitativa, EUA, són espectaculars. L'any 1991 més de 94 milions d'adults, el 51% de la població, van dedicar-se al treball voluntari, evidentment en diferents intensitats. La mitjana va ser de 4,2 hores a la setmana. Això equival a 20.500 milions d'hores de treball voluntari. En llocs de treball (només a efectes comparatius, és clar) seria equivalent a 9 milions a temps complet. En termes monetaris, aquesta quantitat d'hores representaria uns 176.000 milions de dòlars.

La implantació del SUG podria pressuposar per raons evidents un impuls del treball voluntari. El treball voluntari, donades les característiques pròpies, requereix temps que moltes vegades no està disponible. No es poden fer comparacions de treball remunerat a canvi de treball voluntari justament perquè el primer és, si no es disposa d'altres fonts de renda, imprescindible per viure. Alliberada ni que sigui parcialment aquesta constricció, el ventall de l'elecció s'amplia. Molta gent que actualment no fa treball voluntari i que desitjaria fer-ne, tindria l'ocasió més a l'abast. No cal dir que el tipus de canvis socials que això podria comportar no escapa a les ments, fins i tot, menys especulatives. El grau d'especulació que tota anàlisi d'aquests canvis suposa és gran, per tant, un cop ho hem deixat apuntat, prosseguim.

5.2 SUG i mercat laboral

Un dels temes més polèmics pel que fa a la relació entre treball (assalariat) i SUG és com impactaria la seva implantació en el mercat de treball²⁷⁶. L'efecte de la implantació del SUG (i la seva

---

²⁷⁶ Tot i que té una relació marginal no puc estar de mencionar el següent problema. A vegades ens formulem preguntes que requereixen una quantitat tal d'informació que la solució de les quals no pot ser altra cosa que aproximada, fins i tot encara que apliquem el millor coneixement disponible amb la tecnologia més desenvolupada. Existeix un límit físic a la capacitat per processar informació. Aquest límit és la llei de Bremermann que diu: la capacitat màxima de processament d'informació per unitat de massa (gram) i de temps (un segon) és igual a 2×10^{47} bits d'informació. Si calculem la massa del nostre planeta en grams i traduïm a segons el temps de la seva existència, que és aproximadament de 5.000 milions d'anys, llavors podem calcular la quantitat total d'informació que hauria pogut processar el nostre planeta en la hipòtesi (completament exagerada) segons la qual tota la seva massa hagués servit per construir un computador màximament eficient durant tota la vida del planeta. Aquesta quantitat és de 10^{93} bits d'informació. Podem estar físicament segurs que mai construirem un ordinador capaç de processar una quantitat d'informació més gran que aquesta i, per tant, podem fixar aquest nombre com un límit, el *límit de transcomputabilitat*: qualsevol problema la solució del qual requereixi processament d'un nombre de bits més gran de 10^{93} és transcomputable, no pot resoldre's. (Domènech, 1994). L'impacte del SUG en el mercat de treball crec que requereix més bits d'informació que el límit que imposa la citada llei. Una idea similar, però menys precisa, és la sustentada per (Elster, 1988b: 114) quan diu "És difícil calcular quines seran les conseqüències d'una gran reforma general abans que es produeixi. Les ramificacions directes i indirectes seran interminables i s'influenciaran mútuament de forma que aviat es farà massa complicat comprendre-les. Potser es puguin

quantia no és independent dels efectes) sobre el mercat de treball hauria de tenir en compte aquests apartats: 1) incentius des del punt de vista de l'oferta i de la demanda de treball assalariat, 2) autoocupació, 3) treball assalariat a temps parcial, i 4) increments salarials de determinades professions i decrements salarials d'altres professions.

1) Pel que fa al tema dels incentius, el model neoclàssic estàndard poca cosa hi pot dir. Recordem el que ja s'ha apuntat més amunt. El model neoclàssic ens informa que, quan els salaris creixen, apareixen dos famosos efectes: l'efecte renda i l'efecte substitució. Aquest segon inclinaria la persona esmentada a treballar més perquè el cost d'oportunitat del seu lleure és ara superior (a més hores de treball, segons el model neoclàssic, menys lleure, i viceversa). L'efecte renda, en canvi, inclina la persona justament en sentit contrari pel fet que en augmentar el salari real tendeix també a augmentar el seu temps de lleure pel fet que una

---

calcular les conseqüències de l'aplicació d'una petita reforma o de l'aplicació parcial d'una gran reforma, però en general no hi ha raons per creure que en el cas d'una reforma general a gran escala les conseqüències seran les mateixes o semblants." Ara bé, certes aproximacions raonables sí que es poden fer. Actualment hi ha en marxa un ambiciós projecte econòmic (que segurament tindrà finalitzats els seus treballs pels volts de l'any 2.000) dirigit pel professor Koen Rademaek de la Universitat Lliure de Brussel·les que té per principal objectiu estudiar l'impacte de la implantació en el mercat laboral d'un SUG en la Unió Europea.

quantitat de treball igual requereix menys temps. Així doncs, només combinant els dos efectes podrem saber la decisió final de la persona pel que fa al lleure i al treball. Si l'efecte substitució és més gran que l'efecte renda, l'augment del salari real efectivament es traduirà en un increment de l'oferta de treball. De poca cosa ens pot informar aquesta anàlisi de la implantació d'un SUG. En realitat les anàlisis de l'efecte sobre l'oferta de treball d'una prestació monetària parteixen de la hipòtesi segons la qual cada individu pot variar lliurement el nombre d'hores treballades. Així el resultat final seria el resultat de les seves preferències per un més gran nivell de renda o de lleure. Dit més ràpidament: cada persona maximitzarà la seva utilitat donada una restricció pressupostària que vindrà determinada pel nivell salarial.

En el cas de la implantació d'un SUG, i atesa la seva característica de ser una renda a partir de la qual poden acumular-se altres rendes provinents de diverses fonts, a igualtat d'altres factors s'ha d'entendre que la gent tindria menys incentius per treballar assalariadament (en les mateixes condicions d'abans de la implantació). Cal explicar-ho més. Z rep normalment un salari de 120.000 pessetes netes per treballar de cambrer 8 hores al dia. És a dir, que Z rep 750 pessetes netes per hora (posem 160 hores de treball mensuals). Un bon dia s'implanta un SUG de 70.000

pessetes²⁷⁷. Si el seu salari no varia (cosa també discutible perquè en realitat probablement pagaria més quantitat d'impostos perquè ara els seus ingressos serien de 190.000 pessetes), el càlcul de Z segurament variarà. Efectivament, les 70.000 pessetes li permeten poder buscar una feina a temps parcial, per exemple, a canvi de 60.000 pessetes al mes. Posem per cas que hagi de treballar 5 hores al dia de mitjana, és a dir, 100 al mes. L'hora d'aquesta nova feina només és de 600 pessetes, però a canvi Z té 3 hores més al dia lliures de treball dependent i amb un poder adquisitiu que s'ha incrementat globalment més d'un 8%. Evidentment, en la decisió de Z intervindran molts factors com la seva estructura de preferències, els seus projectes de futur, etcètera, encara que se suposi que actua segons les constriccions ben delimitades de la teoria de la racionalitat²⁷⁸.

---

²⁷⁷ Aquesta quantitat apuntada no és completament arbitrària. 70.000 pessetes és una quantitat que està per sobre del llindar de la pobresa (vegeu més endavant) al conjunt de l'espai econòmic espanyol. Cal recordar el que ja s'ha apuntat més amunt: l'impacte del SUG sobre el mercat de treball cal pensar raonablement que no seria el mateix segons les quantitats.

²⁷⁸ I com que s'ha citat més d'un cop al llarg de la tesi la teoria formal de la racionalitat, bo serà dir què entenem per aital teoria. Des d'un punt de vista empíric, la teoria de la racionalitat s'interpreta de la següent manera: donats uns desitjos de l'agent econòmic (representats en una funció d'utilitat, i deixarem al marge les polèmiques sobre el sentit que pugui tenir exactament una funció d'utilitat), donats un conjunt factible d'accions o estratègies disponibles (conjunt que està restringit pels recursos, pel temps, per la informació i per la tecnologia conjuntural); donades unes creences de

Els estudis empírics més propers del que podria significar una implantació del SUG per al mercat de treball (des del punt de vista de l'oferta) són els relatius a l'experiència d'aplicació de l'Impost Negatiu sobre la Renda (*Negative Income Tax, NIT*). Va haver-hi, entre 1968 i 1982, quatre experiències d'aplicació del NIT als Estats Units d'Amèrica. El conegut com SIME/DIME (*Seattle-Denver Income Maintenance Experiment*) és segurament el que permet extraure alguna conclusió perquè és el més llarg i el més generós²⁷⁹. Tot i així les poques i controvertides conclusions que es poden extraure (que posen en qüestionament els resultats alarmistes dels estudis no experimentals sobre els desincentius per al treball assalariat²⁸⁰ que suposen la implantació de determinats subsidis) no crec que siguin d'aplicació a un SUG per les raons que seran

---

l'agent econòmic (que representen, entre 0 i 1, la probabilitat segons la qual el món tingui un estat futur com a resultat d'emprendre una o altra acció per part de l'agent); donats doncs aquest conjunt de desitjos, estratègies disponibles i de creences, l'agent escull el curs d'acció que té els millors resultats d'acord amb la seva funció d'utilitat, és a dir, que maximitza aquesta funció d'utilitat que promou òptimament els seus desitjos.

²⁷⁹ (Pittet, 1996), (Keely *et al.*, 1978) i (Keely/ Robins, 1979). Vegeu també algunes comparances del NIT amb el SUG en (Salinas/ Van Parijs, 1998).

²⁸⁰ Afecten uns grups més que d'altres. (El desincentiu va ser més gran entre les dones blanques casades i els homes hispans que en d'altres grups).

tractades més endavant en comparar subsidis condicionats i SUG (i el NIT és comparable a un subsidi condicionat a tots els efectes). Ara només s'apunta esquemàticament: un subsidi condicionat té unes característiques ben diferents d'un subsidi de tipus incondicional, això és justament el que fa que determinades conclusions respecte a les repercussions en el mercat de treball segurament correctes en el cas de subsidis condicionats no siguin pertinents pel que fa als universals.

Des del punt de vista de la demanda de treball, és molt difícil poder afirmar alguna cosa sense estudis empírics. En aquest cas depèn de les mesures que acompanyessin el SUG. Si aquesta implantació va acompanyada d'una gran flexibilització del mercat de treball, les respostes dels propietaris dels mitjans de producció serien ben diferents que si el mercat de treball estigués altament intervingut.

2) Pel que fa a l'autoocupació, podria afavorir-la. "El SUG alliberaria psicològicament (...) el *gust* del risc"²⁸¹. La implantació d'un SUG reduiria notablement el risc d'iniciar determinades tasques d'autoocupació. Tornem al nostre cambrer que cobra 120.000, i resulta que s'implanta un SUG de 70.000 pessetes.

---

²⁸¹ (Ferry, 1995). L'autor empra l'expressió *allocation universelle* i el subratllat és d'ell.

Concedim que Z prefereix arriscar-se i muntar un bar per compte propi associant-se amb tres socis més en una situació relativament semblant a la seva. Z i els seus socis demanaran un crèdit de 5 milions per muntar el bar (un crèdit de 1.250.000 cadascú a 5 anys se'l poden permetre). Tenir la seguretat de rebre 70.000 pessetes al mes i disposar de totes les hores del dia és per a Z i els seus socis un bon punt de partida per provar de tirar endavant el negoci propi²⁸². En els inicis de tot petit negoci un SUG podria interpretar-se com una subvenció per vèncer determinades aversions al risc que pot representar el començament²⁸³.

3) Sembla raonable suposar que la implantació d'un SUG podria afavorir l'elecció de determinats treballs parcials que actualment no s'escullen perquè no aporten la compensació econòmica suficient. "El treball a temps parcial hauria de ser una opció voluntària de reducció de la jornada laboral diària, però també d'alternar, al llarg de la vida, períodes d'activitat laboral amb altres d'allunyament del mercat de treball, dedicats a realitzar

---

²⁸² I no és gens necessari que Z i els seus socis tinguin una alta propensió al risc. En cas que fos més elevada, el projecte d'aquest grup podria ser bastant més ambiciós.

²⁸³ Això ho assenyalen, per exemple, (Walter, 1989), (Atkinson, 1991) i (Ayala, 1996).

altres activitats, des de la formació personal a la cura de la família o al voluntariat”²⁸⁴.

Sense el SUG el treball a temps parcial està subjecte a més condicionants. En primer lloc, segons les estadístiques oficials, bona part de la gent que està treballant a temps parcial ho fa perquè no té l’opció de fer-ho a temps complet. No estem davant d’una elecció autònoma, estem davant d’una elecció per necessitat. Si no es disposa de cap alternativa en una elecció no es pot parlar d’elecció lliure²⁸⁵. Com deia Ortega y Gasset: “Si en tot moment no tinguéssim davant més que una sola possibilitat, no tindria sentit anomenar-la així. Seria més aviat pura necessitat”²⁸⁶.

En segon lloc, el treball a temps parcial està majoritàriament ocupat per dones²⁸⁷. Això fa que, segons el parer

---

²⁸⁴ (Diversos autors, 1996).

²⁸⁵ Una elecció forçada pot coincidir amb el que s’hauria escollit tenint eleccions diferents i llibertat per escollir-les, però serà producte de l’atzar. Vegeu, per exemple, (Van der Veen/ Van Parijs, 1988: nota 8).

²⁸⁶ (Ortega, 1983: 61).

²⁸⁷ El 1991, el 4% dels homes i més del 28% de les dones treballaven a temps parcial en el conjunt de la Unió europea. “La taxa de feminització del treball a temps parcial se situa, en els dotze països de la CEE, entre el 76% i el 90%”. La feminització del treball a temps parcial és general, però està força desigualment distribuït. A l’Europa del nord, el treball a temps parcial

d'alguns autors, el creixement de l'activitat laboral assalariada femenina s'hagi de matisar. Aquesta constatació ha fet que alguns autors i autores hagin criticat la conveniència mateixa del treball a temps parcial. Altres, sense arribar a aquest extrem, han apuntat: "si en termes generals la creació d'un segment separat de llocs de treball femenins a temps parcial pot tenir efectes regressius per a la igualtat laboral entre homes i dones (en els espais del treball assalariat i el treball reproductiu), els seus efectes poden encara resultar més perversos en termes de pauperisme per a les dones que no viuen en famílies estàndards: si una part de l'ocupació femenina es configura com a ocupació a temps parcial i per a moltes dones es converteix en l'única oportunitat d'ocupació, la situació econòmica de solteres, vídues o separades pot ser realment difícil"²⁸⁸.

En els darrers anys hi ha un tipus de treball, no necessàriament desenvolupat dins de la gran categoria de "temps parcial", que està destinat a tenir molta més importància quantitativa que fins ara. Rep el nom, segurament no gaire

---

és un fet per a les dones, a l'Europa del sud es recorre al treball a temps parcial de forma marginal. Països Baixos: 60%, Regne Unit: 43%, Dinamarca: 38%, Alemanya: 34%. Les dades contrasten amb el 7%, 11%, 10% i 11% per a Grècia, Espanya, Itàlia i Portugal, respectivament (dades de 1991). (Diversos autors, 1996).

²⁸⁸ (Recio, 1997a: 237).

afortunat, de “teletreball”²⁸⁹. Com la paraula indica, són feines realitzades des de casa mitjançant ordinadors personals a una empresa. Les dues possibles característiques positives d’aquesta particular forma de treball poden ser: horaris autoregulats segons el tipus de situacions personals²⁹⁰ i eliminació de costos de desplaçament i de temps als llocs de treball²⁹¹. En canvi, una primera i clara dificultat està en la inversió que cada possible “teletreballador” hauria de fer en els seus equips informàtics i també en la formació necessària (no excessiva, en la majoria de feines). Amb la implantació del SUG, aquesta inversió (al cap i a la fi estem parlant de tecnologia amb un cost de 200.000 a 400.000 pessetes, i d’una formació amb costos limitats) podria realitzar-se amb més seguretat.

---

²⁸⁹ Dir que és un tipus de treball remunerat que a la Unió Europea creixerà, no és fer una afirmació massa arriscada. En el conjunt de la UE, hi ha un total de “teletreballadors” de quasi 1,5 milions (un 0,10 del total de la força de treball), mentre que als Estats Units i al Canadà, són més de 5,5 milions i 0,5 milions, respectivament (és a dir, un 4,5% i un 3,5% de les respectives forces de treball). Són dades d’un estudi de Bertin i Gerard citades per *El País (ciberp@is, 9)*, 2-7-1998.

²⁹⁰ Podria ser una feina atractiva per a determinades minusvalideses, per exemple.

²⁹¹ Amb la corresponent descongestió de trànsit en àrees especialment castigades per aquest mal.

4) Finalment, una implantació del SUG tindria una altra possible conseqüència en el mercat laboral: el possible increment salarial de determinades professions o activitats laborals i el possible decrement salarial d'altres professions. Crec que aquesta part, davant la impossibilitat de disposar d'estudis empírics que permetessin alguna indicació per parcial que fos, és altament especulativa. "(...) El dret incondicional dels treballadors a un subsidi universal substancial elevaria simultàniament els salaris dels treballs poc atractius i poc gratificants (que ara ningú es veuria obligat a acceptar per sobreviure) i reduiria els salaris *mitjans* dels treballs atractius, intrínsecament gratificants (donat que les necessitats fonamentals estarien cobertes de totes formes, la gent ara podria acceptar un treball d'alta qualitat remunerada molt per sota del nivell de la renda garantida.)"²⁹². La possibilitat de no poder-se realitzar determinades tasques necessàries per la societat pel fet que amb un SUG substancial ningú les voldria fer té un parell de respostes. La primera fa directament referència al punt que estem seguint sobre les possibles modificacions salarials, ja que uns increments salarials substancials per a determinades tasques podria fer-les atractives (instrumentalment, és clar) per a alguns individus, ni que fos temporalment. La segona, suposant que empíricament no s'aconseguís el que la primera resposta suposava,

---

²⁹² (Van der Veen/ Van Parijs, 1988: 35 i 36).

podria ser fer uns sorteigs entre la població per tal de cobrir aquestes tasques vacants²⁹³.

La redistribució de la renda estaria afectada per la introducció del SUG, de forma indirecta pels canvis salarials al·ludits. Efectivament, les evidències disponibles fins a aquests moments són mínimes i s'ha de ser especialment cautelós a l'hora de fer determinades afirmacions. En poques paraules: fugir de les grans seguretats per no caure en el ridícul. Es disposen d'algunes temptatives parcials²⁹⁴ referides a l'impacte sobre la redistribució de la renda en espais econòmics determinats. En el cas irlandès, i segons les quantitats i proporcions de la proposta del CORI (*Conference of Religious of Ireland*) que s'especifiquen en el capítol 8, els 7 inferiors decils incrementarien la seva renda, els 3 superiors la reduirien. Més concretament, el decil inferior incrementaria la seva renda en un 30%, i el superior la disminuiria

---

²⁹³ Oferir sorteigs per determinades eleccions socials no té res de nou. Determinats càrrecs públics s'escollien per sorteig en l'Atenes clàssica. Vegeu (Elster, 1994) per l'aplicació dels sorteigs en el cas dels trasplantaments d'òrgans humans. Elster arriba a mencionar la proposta de John Harris segons la qual es maximitzaria el benestar total si es matessin algunes persones a l'atzar per sorteig i s'utilitzessin els seus òrgans per tal de salvar la vida d'altres persones amb òrgans defectuosos. El mateix Elster comenta: "Per a un teòric moderat, això semblaria com un *reductio ad absurdum* de l'utilitarisme." (*Ibid.* 209).

²⁹⁴ Significativament (Clarke/ Kavanagh, 1995).

en un 10%. En termes absoluts, el decil inferior guanyaria unes 20 lliures irlandeses a la setmana i el decil superior en perdria unes 80²⁹⁵. Com els mateixos autors afirmen: “Els efectes distributius del pla del CORI²⁹⁶ podrien ser vistos positivament, especialment pel fet que Irlanda té un nivell de desigualtat més gran que altres països de la OCDE, i pel fet que l’evidència internacional suggereix un moviment general cap a una més gran desigualtat”²⁹⁷.

5.3 SUG i dret al treball

Una de les objeccions més grans que ha tingut el SUG per part d’alguns autors ha estat que “el SUG s’oposa al dret al treball”. O, en una versió menys forta, que “el SUG no afavoreix el dret al treball”²⁹⁸. Tot i que al llarg de les pàgines anteriors (i també en bona part de les que han de venir a continuació) ja es discuteix aquesta objecció, serà útil especificar els arguments principals segons els quals les dues afirmacions entre cometes estan mal

---

²⁹⁵ *Ibid.* 109.

²⁹⁶ Més endavant, com ja s’ha dit, en el capítol 8, s’explica en què consisteix aquest pla d’implantació del SUG a Irlanda.

²⁹⁷ *Ibid.* 110.

²⁹⁸ No cal insistir que aquí és clarament “treball assalariat”.

basades. Primer citaré els arguments, després els discutiré breument.

1) La inserció mitjançant el treball ha de ser la pedra angular de tota lluita contra l'exclusió social²⁹⁹. 2) Més enllà d'un dret a la renda hi ha un dret a la utilitat social. 3) El dret a viure del propi treball és irrenunciable. 4) El treball és part indissociable del reconeixement social.

Sobre 1), hi ha alguna cosa incongruent en l'afirmació. Per fer-ho breu podem descompondre l'afirmació en aquestes altres: *a)* s'ha de lluitar contra l'exclusió social, *b)* el treball (assalariat) és l'instrument principal per assolir *a)*. Per tant, *b)* és un instrument per assolir la pràctica inexistència de l'exclusió social. Estar d'acord amb *a)* no significa haver d'estar-ho amb *b)*. Perquè justament si el treball no està disponible per a tothom, mai, essent fidels a l'argumentació apuntada, s'assolirà l'objectiu de lluitar contra l'exclusió social. La discussió s'ha de desplaçar a la contrastació empírica: hi ha o no treball assalariat per a tothom que en vulgui? És pregunta fàcil de respondre i no de forma conjuntural. Malgrat tot, encara hi ha autors que afirmen proposicions com aquesta: “aquesta solució [universalitzar uns ingressos mínims]

---

²⁹⁹ Aquesta idea i alguna de les properes, defensades, poden trobar-se en (Rosanvallon, 1995) i, discutides, en (Leleux, 1998).

transformaria els ciutadans en assistits, en socialment inadaptats i podria donar peu que el sector competitiu de la societat es desenvolupi desenfrenadament”³⁰⁰. Tot i que aquí hi ha massa conceptes junts, ens interessa destacar només aquesta qüestió. Un SUG realment faria que els ciutadans fossin socialment inadaptats? Sembla molt més raonable buscar les causes o les explicacions en altres mecanismes que justament aquell que permetria accedir a determinat consum en un grup de ciutadans i ciutadanes que ara no ho poden fer. Criticar el SUG pels objectius que no pretén resoldre no afecta per res la solidesa de la proposta.

El segon argument, més enllà d'un dret a la renda hi ha un dret a la utilitat social, simplement és una estipulació no gaire ben assentada. La utilitat social, i aquesta és una de les discrepàncies més grans amb els defensors del “dret al treball” contra el “dret a una renda”, no necessàriament ha de venir del treball assalariat. X pot sentir-se molt més útil treballant per enviar diners a la resistència kosovar que no estant en unes oficines de la Caixa de Pensions. Si treu temps de la primera activitat degut a la seva dedicació a la segona, és perquè està obligat a treballar assalariadament per viure³⁰¹. Però fer afirmacions sobre la utilitat

---

³⁰⁰ (Méda, 1998: 243).

³⁰¹ Sobre estar obligat o forçat a vendre la força de treball vegeu el capítol 2 d'aquesta tesi.

social del treball d'X és francament molt agosarat. Seria difícil establir una ordinalitat, però una cardinalitat seria ja pura fantasia. Quants cops és més útil socialment el treball d'X a la Caixa de Pensions que recaptar diners per a la resistència kosovar, o al revés?³⁰²

El tercer argument, segons el qual el dret a viure del propi treball és irrenunciable, fa sospitar que ens trobem segurament amb un problema mal plantejat. La proposta del SUG no s'oposa en cap cas al fet que la gent que vulgui treballar assalariadament ho pugui fer. El plantejament del SUG³⁰³ no prioritza un concepte de bona vida determinat. Més específicament, no dóna cap tipus d'avantatge a aquells que tenen una preferència pel treball assalariat (tot i que sigui de forma indirecta, perquè, per exemple, tinguin uns gustos de consum força més cars que d'altres persones) respecte a d'altres concepcions de bona vida. L'argument que emprava un autor alemany s'ha de tenir en compte. "Si tots els ciutadans adults no tenen 'dret al treball' però sí, efectivament, dret a participar com a aspirants a obtenir-lo en la concurrència per a l'ocupació, llavors tots aquells que renunciïn *voluntàriament* a la participació en aquesta

---

³⁰² Per a una discussió més àmplia sobre aquest problema vegeu (Raventós/ Gisbert, 1997).

³⁰³ Almenys, però de forma notable, el basat en la concepció de la llibertat real especificada més amunt.

concurrència faran un favor als qui vulguin seguir-hi participant, en unes condicions millors degut precisament a la renúncia dels primers. Conseqüentment, els qui es retiren tenen un dret a una compensació per aquest favor”³⁰⁴.

El quart argument, segons el qual el treball és part indissociable del reconeixement social, perd progressivament, almenys en les societats més desenvolupades, força. Dit d’una altra manera: el treball assalariat és percebut cada cop menys com a part importantíssima de la vida. L’esfera del treball, com diuen alguns autors³⁰⁵, cada cop és menys tinguda en compte subjectivament pels treballadors assalariats com “el fet vital central, la dada dominant de la qual deriven interessos, conflictes i relacions de comunicació socials.” (Aquesta afirmació, escrita l’any 1981, seria encara molt més certa a finals de segle.) En unes enquestes als treballadors

---

³⁰⁴ (Offe, 1997: 69). Els subratllats són de l’autor. I Offe segueix apuntant: “Aquesta compensació hauria de concebre’s com un *dret ciutadà a una renda bàsica*, desvinculada de qualsevol requisit previ (la necessitat, obligacions familiars, etc.), finançada a través d’impostos i d’una quantitat, durant el període de no-participació en el mercat de treball, suficient per portar una vida modesta.” La proposta d’Offe, no cal dir-ho, no és una proposta de SUG tal com es desprèn de la frase “durant el període de no-participació en el mercat de treball”. La proposta d’Offe seria més semblant a la Iniciativa Legislativa Popular sobre la Carta dels Drets Socials comentada més endavant en el capítol del finançament.

³⁰⁵ (Heinze *et al.*, 1992 :140).

assalariats francesos de l'any 1991, “un 50% considerava que és molt millor no fes res si hom disposa del capital suficient”. I en una altra als treballadors belgues³⁰⁶ de 1997, el 48% preferien més el temps lliure que no pas més diner.” Si l'argument “el treball és part indissociable del reconeixement social” es transformés en “la pèrdua del lloc de treball i les conseqüències que se'n deriven repercuteixen en una pèrdua del reconeixement social”, podria acceptar-se sense problemes. Però llavors, no és la pèrdua del treball sinó les pèrdues associades el problema principal. La implantació del SUG combatria bona part d'aquestes “pèrdues associades” a la pèrdua del lloc de treball. En canvi, hi ha autors³⁰⁷ que segueixen afirmant: “El treball és també una forma de realització personal, de reafirmació de la pròpia personalitat i fins i tot el mecanisme d'interrelació amb altres persones.” Aquí hi ha almenys tres afirmacions. La tercera, és a dir, que el treball és un mecanisme d'interrelació amb altres persones (també ho és, per cert, practicar gimnàstica en un centre del barri o apuntar-se al club de futbol en què hi juga un amic teu) no té gaire discussió i un interès secundari en la nostra argumentació fonamental. Però les altres dues sí. Agafem-les juntes. Realment el treball és una forma de realització personal, de reafirmació de la pròpia personalitat? Si

---

³⁰⁶ Citades ambdues en (Leleux, 1998: 60).

³⁰⁷ Per exemple (Recio, 1997b: 24).

ens referim al treball assalariat, un cop més això no és cert almenys de forma tan generalitzada com sembla que suggereix l'afirmació. La majoria de treballs assalariats són poc interessants i poc "realitzadors", per emprar una expressió que va fer fortuna en el seu moment. Ja he tingut ocasió d'esmentar els treballs assalariats autotèlics, aquests treballs que compensen per si mateixos qui els realitza i que proporcionen inestimables retribucions internes; però són uns treballs realment rars. La majoria de treballs assalariats no són autotèlics. És clar que hi ha treballs voluntaris altament gratificants i no precisament per pròpia definició de treball voluntari de forma monetària, però llavors no pot oposar-se "el treball" al SUG. El SUG, tal com he tingut ocasió de mostrar, afavoriria les possibilitats de dedicar un temps al treball voluntari que ara ha d'estar dedicat al treball assalariat³⁰⁸. No hi ha dubte que

---

³⁰⁸ Dedicar un temps menor al treball remunerat permetria la possibilitat de dedicar les hores alliberades, per exemple, a tasques solidàries com ara cuidar els vells del barri, o a ajudar els nens de l'escala amb problemes d'estudis, o a enviar menjar al poble kosovar... Ara bé, ha de quedar molt remarcat que l'afirmació escrita en el text principal segons la qual "el SUG afavoriria les possibilitats de dedicar un temps al treball voluntari" no equival a afirmar que necessàriament hauria de ser així. També la gent podria dedicar més el nou temps disponible a veure la televisió. Que s'inclinés per unes activitats o d'altres ja depèn d'altres consideracions. De la mateixa manera que el SUG no acabarà, per si sol, amb la divisió sexual del treball —"una política com la de l'ingrés ciutadà no seria suficient per tal de revertir la situació actual del rol diferencial d'ambdós sexes, sinó que calen altres canvis de tipus cultural i social per assolir una veritable igualtat en l'ingrés i la seva consegüent distribució interna familiar" (Pautassi,

“aquest reconeixement social” al qual al·ludeix el quart argument va molt lligat a l’ètica del treball de les societats capitalistes desenvolupades. Les societats, siguin del tipus que siguin, inculquen normes socials i morals que impedeixen la cerca de l’interès immediat de cada individu. La manera d’inculcar aquestes normes pot ser mitjançant mecanismes informals i mecanismes formals. Violar aquestes normes no acostuma a beneficiar l’individu³⁰⁹. Ara bé, la major part de persones han interioritzat aquestes normes com a correctes o adequades i no solen tenir gaire temptacions de violar-les. “Per aconseguir que les persones acceptessin el principi segons el qual la renda hauria de distribuir-se equitativament (...) caldria una transformació molt més pregona dels valors que per aconseguir que les persones acceptessin el principi segons el qual els que puguin treballar no haurien de fer-ho. Fins i tot en el capitalisme l’ètica del treball ha estat una norma poderosa”³¹⁰. Però, justament una de les grans virtuts del SUG és que actua sobre les estructures i les estructures actuen sobre les

---

1995: 266)— no acabarà amb “tots” els mals socials. Criticar el SUG pels objectius que no pretén resoldre, no afecta per res la solidesa de la proposta. Vegeu, per aprofundir més en aquesta crítica injustificada al SUG, (Gisbert/Raventós, 1997).

³⁰⁹ Tot i que per fer l’afirmació més segura hauria de concretar-se quina norma es viola i quina situació analitzem.

³¹⁰ (Carens, 1988: 85).

motivacions. Qualsevol actuació sobre les estructures produeix efectes sobre la motivació humana, però les intervencions només poden fer-se sobre les estructures³¹¹.

He analitzat breument i per separat els quatre arguments més emprats en una de les objeccions més freqüents que ha tingut el SUG per part d'alguns autors, segons els quals “el SUG s’oposa al dret al treball” o, en una versió menys forta, “el SUG no afavoreix el dret al treball”. Un comentari global a les quatre és la concepció del treball que se’n desprèn. Una concepció del treball que ve a equiparar-lo sense matisos a treball assalariat o remunerat. I com ja s’ha pogut apuntar més amunt en aquest mateix capítol, “el treball assalariat és una forma, però només una forma, de treball”.

---

³¹¹ (Ovejero/ Raventós, 1995). I segueixen els autors: “En el BOE no es pot decretar que la gent sigui solidària. El SUG, d’una part, requereix certa salut moral de la gent. Però, i això és l’important, a la vegada, contribueix al canvi motivacional.”

6. DIFERÈNCIES DEL SUG AMB ELS SUBSIDIS CONDICIONATS

Els sistemes públics de subsidis condicionats dels Estats de benestar moderns garanteixen un nivell d'ingressos a les persones que no tenen la possibilitat d'acudir al mercat laboral, ja sigui de forma transitòria o ja sigui de forma permanent. Aquesta impossibilitat pot ser deguda a diferents circumstàncies: edat, invalidesa (física o psíquica), qualificació, demanda, etc. El subsidi condicionat³¹² és el darrer recurs monetari de la persona quan no té possibilitat de treball remunerat³¹³.

---

³¹² Que inclou les pensions.

³¹³ Com oportunament apunten (Alabart *et al.*, 1997: 132 i 133) aquesta consideració del treball (remunerat només) “és una visió absolutament parcial de la realitat socio-econòmica ja que exclou altres tipus de treball necessaris per a la subsistència i la reproducció social. Ens referim bàsicament —per la seva importància i envergadura— al treball familiar domèstic. En segon lloc, qualsevol definició de “pensió” directament o indirecta al·ludeix a la “no-capacitat de treball”. Això novament és una versió masculina de l’afer, ja que sabem que la gran majoria de les dones (tot i manifestar problemes de salut) normalment continua treballant uns quants anys més enllà dels 65, edat establerta legalment per abandonar el mercat de treball.” Això que diuen les autores per al treball domèstic podria ser almenys parcialment estès al treball voluntari (vegeu més amunt).

6.1. Criteris bàsics de l'Estat de benestar, amb especial incidència en la protecció social.

Abans d'analitzar els dos grans models d'Estat de Benestar (el bismarckià i el basat en l'Informe Beveridge, que seran abordats més endavant), interessa aclarir conceptualment el concepte de "benestar social". Aquest és un concepte que té vessants filosòfiques, sociològiques i econòmiques³¹⁴. Em centraré a continuació en la seva vessant econòmica. Els elements del "benestar social" són els següents: 1) tots els membres de la societat han de disposar de mitjans suficients per tal de poder sobreviure i, fins i tot, per poder participar lliurement en la societat³¹⁵, 2) tots els membres de la societat han de disposar d'accés a un sistema sanitari i educatiu sense discriminació, 3) tots els membres de la societat han de gaudir d'un allotjament.

Així, doncs, el benestar social, des de la vessant econòmica, pressuposa el que se sol descriure com a "vida digna". El que vulgui dir digne (o similars, com ara bàsic, mínim, acceptable) és evident que canvia en el temps i dependrà de les valoracions que es facin en uns moments determinats. Per avaluar quelcom (si està millor que en moments anteriors, si està millor o

---

³¹⁴ Vegeu, per exemple, (Sen, 1985a) i (Griffin, 1986).

³¹⁵ (González, 1995).

pitjor que en comparació amb altres àrees, etc.) cal disposar d'un o de diversos indicadors, tot i que sigui atenent a aspectes parcials d'allò que es vol avaluar (simplificant, en definitiva). Aquests indicadors són molt variats i poden ser d'una gran senzillesa (guarderies per càpita, professors per població en edat d'escolarització, llindar de la pobresa, població amb addiccions, etc.) o altament complexes (les funcions de benestar no individualistes³¹⁶, per exemple).

Com es justifica, des d'un punt de vista econòmic, l'Estat de benestar? Com en la majoria de temes molt treballats, i el de l'Estat de benestar és dels que ha produït molta quantitat de literatura en els darrers anys, hi ha diverses estratègies de fonamentació. Com que aquest tema només interessa d'una forma col·lateral en el conjunt de la tesi, es farà només un resum dels fonaments econòmics més habitualment emprats: 1) falles del mercat, 2) béns preferents, 3) redistribució de la renda, i 4) estabilitat econòmica.

- 1) Les falles del mercat (*market failures*). Els mercats reals tenen falles³¹⁷. Els dos teoremes centrals de la

---

³¹⁶ (Sen, 1979: 69 i seg.).

³¹⁷ Per a les falles del mercat en general (Barr, 1992).

teoria del benestar són: a) cada òptim competitiu és un Òptim de Pareto³¹⁸, i b) cada Òptim de Pareto és un òptim competitiu. Aquests teoremes pressuposen un conjunt de condicions que són quasi impossibles de satisfer en les economies reals. Algunes d'aquestes condicions són prou conegudes: rendiments constants a escala, informació simètrica i perfecta, no hi ha problema de béns públics, etc. Justament aquestes falles

---

³¹⁸ Un Òptim de Pareto és aquella situació en la qual cap redistribució admissible dels productes o factors podria augmentar el nivell d'utilitat d'una economia sense disminuir el nivell de les altres. Més simplement encara: una situació és un Òptim de Pareto si i només si ningú pot millorar la seva utilitat sense empitjorar la de l'altre. Com diu (Domènech, 1996b: 204 i 205), "El criteri pot entendre's també com una condició d'unanimitat: no estem en un Òptim de Pareto si ningú veta un possible canvi, o, el que ve a ser el mateix, si ningú surt perjudicat amb el canvi i almenys un surt guanyant; al revés, estem en un Òptim de Pareto si almenys un veta el canvi." Mencionarem que aquest famós criteri, l'Òptim de Pareto, no compleix un *desideratum* important de les teories normatives, el d'informativitat (Domènech, 1998), (Ovejero, 1995) i (Ovejero/ Raventós, 1995). Una teoria social normativa és més informativa com més mons socials possibles exclou com a indesitjables. Per fer-nos-en una ràpida idea, suposem una societat on només hi ha dues persones, A i B. S'ha de distribuir un producte social d'1 bilió de dòlars entre els dos. La frontera paretiana d'eficiència inclou totes les distribucions del bilió de dòlars entre A i B. Si A rep mig bilió i B també, estem en un Òptim paretianà. Però també hi estem en el cas que A rep 1.000 dòlars i B 999.999.999.000 dòlars, i en el cas que A rep 2.000 dòlars i B 999.999.998.000 dòlars, etcètera.

dels mercats reals són un dels fonaments econòmics de l'Estat de benestar. Analitzem-les més detingudament.

A) Els béns públics, tal com ja s'ha apuntat en una nota d'aquest mateix text, gaudeixen de dues propietats: són d'oferta conjunta i del seu consum no pot excloure's ningú. L'oferta conjunta es refereix al fet segons el qual el bé està a disposició dels consumidors en quantitats iguals. Cal fer una distinció addicional amb els béns públics anomenats "mixtos" o "ambigus", el benefici individual dels quals pot disminuir quan el nombre de persones que els consumeixen excedeix determinada quantitat o límit. Són béns públics que pateixen de "col·lapse" o "rivalitat". Els béns públics purs són estranys. Així, les característiques que definirien la majoria de béns públics (és a dir, els no purs) són: oferta conjunta, impossibilitat d'exclusió i col·lapse.

B) Els rendiments creixents a escala (formació d'oligopolis i monopolis, els quals erigeixen barreres econòmiques d'entrada als mercats).

C) Béns posicionals, és a dir, béns el gaudiment dels quals passa perquè altres no en gaudeixin.

D) Les asimetries informatives entre els agents econòmics es donen en la realitat pel fet que els agents econòmics no solament no són omniscients sinó que no tots disposen de la mateixa informació.

- 2) Els béns preferents no són proveïts en el mercat per a tothom. No tothom, per exemple, té els recursos per finançar l'escolarització dels seus fills. Des d'un punt de vista econòmic, proveir a tothom d'aquests béns té conseqüències beneficioses, com s'ha constatat, per exemple, en el fet que "l'alfabetització ha estat un dels factors d'increment de la productivitat més important de les societats modernes"³¹⁹.

- 3) El mercat³²⁰ no acaba, deixat als seus mecanismes, amb la pobresa. L'eliminació de la pobresa (o combatre les seves manifestacions més extremes) ha estat l'objectiu que ha guiat l'establiment de programes assistencials i la introducció d'importants elements redistributius.

- 4) També el sistema de protecció social de l'Estat de benestar contribueix a l'estabilització econòmica, mantenint la demanda (tot i que això és polèmic, com s'ha pogut veure en el capítol 3 quan comparàvem dos grans models: el neoclàssic i el keynesià) .

---

³¹⁹ (González, 1995: 75).

³²⁰ Per ser precisos: el mercat realment existent, l'empíricament conegut.

L'Estat de benestar abasta tres grans camps: 1) el de la protecció social (que inclou: el sistema de pensions, de la sanitat, de l'atur, de l'assistència i alguns serveis socials); 2) el de les institucions proveïdores d'altres béns i serveis públics (com ara: educació, habitatge i serveis col·lectius); 3) el del sistema fiscal i les polítiques que permeten la intervenció en el conjunt de l'àrea econòmica que abasti l'Estat de benestar.

Dels tres camps que abasta l'Estat de benestar, ens n'interessa especialment un, el primer, per la seva relació amb el SUG. El sistema de protecció social de l'Estat de benestar inclou diferents programes que poden classificar-se en tres categories. 1) Els programes que funcionen com una assegurança, és a dir, que subministren unes prestacions perquè s'han pagat unes contribucions, i es respecta alguna proporcionalitat entre aquestes i aquelles, tot i que no ha de ser necessàriament una proporcionalitat estricta. Dins d'aquests programes cal incloure: les pensions, l'assegurança d'atur o la sanitat. 2) El segon gran grup de programes són els que inclouen les prestacions assistencials i redistributives per obtenir les quals no és condició necessària haver contribuït anteriorment. 3) El tercer i últim gran grup de programes inclou la provisió de béns i serveis públics que responen a criteris anomenats d'utilitat pública o demanda social.

Estudiar el finançament d'aquests programes té molt d'interès de cara a la posterior relació amb el SUG. No tots els

programes tenen un finançament igual o inspirat pels mateixos criteris. “La teoria tradicional de l’hisenda pública mostra que els recursos s’assignen amb més eficiència si els programes d’assegurança es financen mitjançant contribucions específiques i si els programes de tipus redistributiu, de prestacions mínimes i de provisió d’alguns béns i serveis socialment preferents —educació obligatòria, habitatge, serveis assistencials, prestacions alimentàries i altres— es financen a partir dels ingressos generals del sector públic. La teoria també apunta que els recursos s’assignen millor si l’usuari paga directament una part o el total del cost d’alguns béns i serveis públics —habitatge, educació superior, transport— tot i que després se li compensi parcialment o totalment la despesa mitjançant mecanismes redistributius específics”³²¹. Exposats els criteris, no significa que la seva aplicació no sigui motiu polèmic o que no es facin excepcions.

Tractem-ho més detingudament, especialment el camp de la protecció social amb un cert deteniment en el segon gran grup de programes que són, com ja s’ha dit, els que inclouen les prestacions

---

³²¹ (*Ibid.* 78). I segueix l’autor: “En conseqüència, en quasi totes les situacions concretes ens trobem que els criteris de finançament aplicats són el resultat de decisions polítiques que obeeixen només parcialment a raons tècniques i que no sempre gaudeixen d’un mínim consens social ni reflecteixen les preferències de la major part de la societat.”

assistencials i redistributives per obtenir les quals no és condició necessària l'haver contribuït anteriorment. Aquestes prestacions són les destinades, en general, a les persones marginades. Des de la perspectiva del finançament, aquestes prestacions assistencials poden ser-ho pel sector públic, pel sector privat o bé per una combinació d'ambdós. Tradicionalment, però, aquestes prestacions han estat finançades pel sector públic. Si ho ha de fer el sector públic, d'on han de provenir els recursos? Com en part ja s'ha mencionat anteriorment, podríem establir dos models de finançament purs: 1) el sistema contributiu (proporcional o lineal) i 2) el model universal.

- 1) El primer model estableix una relació directa entre cotitzacions socials i un destí que s'ha establert amb anterioritat. S'ha de pagar una quota la qual permet no solament el finançament d'una prestació determinada, sinó també l'obtenció d'un dret³²² per part de la treballadora. Normalment dins del model contributiu, s'han de diferenciar dues opcions, el repartiment i la capitalització. En la primera, les contribucions de la població activa serveixen per finançar les devolucions que rep un altre gran grup de la població, la població

---

³²² Dret "subjectiu": l'aportació que la treballadora realitzi li garanteix l'accés a una prestació econòmica no arbitrària perquè estarà directament relacionada amb la quota que hagi pagat i el temps que l'hagi estat pagant.

passiva amb dret a pensió³²³. L'altra opció, la de capitalització, significa que el beneficiari percebrà, quan es jubili, la quantitat que hagi acumulat durant el període de vida laboral activa. Aquesta quantitat és una acumulació que inclou les aportacions prèviament realitzades i els interessos que s'hagin pactat³²⁴.

- 2) El segon model, l'universal, varia substancialment de l'anterior. És el conjunt de la població qui té el dret a percebre (o accedir a) la prestació³²⁵. El finançament correspon al sistema tributari.

Tal com s'ha apuntat amb anterioritat, no existeix en la realitat un model pur dels dos citats, l'universal o el contributiu. Diferents combinacions d'ambdós models és el que podem trobar³²⁶.

---

³²³ Per això es parla de solidaritat intergeneracional. Vegeu, per exemple, (Diversos autors, 1995).

³²⁴ No cal dir que aquesta opció ha estat la preferida pels sistemes privats.

³²⁵ Pel fet d'ostentar la ciutadania.

³²⁶ En els diversos Estats que componen la Unió Europea, es poden trobar diverses variants, més inclinades unes al model universal i unes altres més inclinades al model contributiu, de la combinació d'ambdós models.

6.2. Els dos grans models de subsidis condicionats: l'Estat de benestar bismarckià i el basat en l'Informe Beveridge

Els dos grans models dels sistemes de subsidis condicionats són el bismarckià i el basat en l'Informe Beveridge³²⁷. El primer, també anomenat professional, està basat en la contribució, és a dir, l'import de les prestacions depèn de les aportacions monetàries realitzades per les persones mentre ha durat la seva estança en el mercat laboral. Aquestes cotitzacions han finançat els futurs subsidis condicionats. El model bismarckià busca compensar les pèrdues dels ingressos que, amb motius diversos (com diverses incapacitats o per l'edat) s'han produït en la vida d'una persona. Segons això, el model bismarckià no pretén cap redistribució de la renda. Els participants en el mercat laboral renuncien (obligatòriament) a una part de les seves remuneracions presents per tal de “constituir un fons que s'utilitzarà per cobrir —quan hom en tingui necessitat— les despeses d'atenció de la

---

³²⁷ Algun autor (Van Parijs, 1995) afegeix un tercer model, el paineà. Aquest és inspirat en Thomas Paine que va viure de 1737 a 1809 i va ser membre de la Convenció Nacional. Va ser un ideòleg radical de les revolucions francesa i americana.

salut, per subministrar-los un ingrés quan no puguin treballar, sigui per l'edat, accident, malaltia o per desocupació voluntària»³²⁸.

El segon model, el model basat en l'Informe Beveridge, permet que les persones amb necessitat econòmica aguda, tot i que no hagin realitzat contribucions al finançament, tinguin un subsidi mínim. Tots els titulars d'ingressos provinents del treball remunerat o del capital es veuen obligats a renunciar a una part dels seus ingressos per tal de proveir un fons que farà possible el subministrament a tots els membres de la societat un nivell de recursos mínims. És evident que aquest model intenta evitar situacions de pobresa més o menys extrema, fins i tot tractant-se de persones que no hagin format part del mercat laboral al llarg de la seva vida.

El que vol destacar-se d'ambdós models, de cara al que aquí interessa, fa referència al fet segons el qual, tot i les seves importants diferències de concepció, els subsidis que concedeixen són completament condicionats. Efectivament, canvia la forma de finançament, canvia la manera d'estendre els ajuts, fins i tot pot argumentar-se que un model és més generós que l'altre. El punt en comú roman: els subsidis de tot tipus que ambdós models d'Estat de benestar ofereixen són condicionats.

---

³²⁸ (*Ibid.* 56).

De subsidis condicionats n'hi ha de diversos tipus. També el seu model de finançament pot ser diferent³²⁹. Abans d'establir les diferències dels subsidis condicionats amb el SUG, cal veure a quins subsidis m'estic referint.

En el cas de l'espai econòmic espanyol, les prestacions de la Seguretat Social són moltes i, francament, molt complicades. Hi ha, tal com s'ha apuntat més amunt, dues grans modalitats: la contributiva i la no contributiva. A la primera hi poden tenir accés els treballadors espanyols i els estrangers que resideixen legalment. A la segona, els espanyols, els estrangers amb permís de residència i treball, els hispanoamericans, andorrans, brasilers i filipins.

De la modalitat contributiva, podem trobar aquestes prestacions: assistència sanitària, incapacitat temporal, maternitat, incapacitat permanent (parcial, total, absoluta, gran incapacitat), jubilació, viduïtat, orfenesa, favor familiar, auxili per defunció, prestació familiar per fills a càrrec, SOVI i prestació d'atur. De la modalitat no contributiva, trobem: assistència sanitària a persones

---

³²⁹ Segons el model universal o el model contributiu, com ja s'ha detallat més amunt.

sense recursos, incapacitat, jubilació, prestació familiar per fills a càrrec, LISMI, FAS, subsidi d'atur³³⁰.

És important establir clarament les diferències que existeixen entre el SUG i d'altres tipus de subsidis de caire condicionat. Això permetrà també aprofundir en d'altres aspectes del SUG. En les discussions escrites (no solament acadèmiques) hi ha autors que han presentat una objecció al SUG que pot ser expressada de forma molt gràfica per aquesta pregunta: cal donar a tothom, rics i pobres, un SUG? Pregunta que es complementa amb la següent: no seria més convenient donar solament el SUG (encara que ja no es podria dir de la mateixa manera) a aquelles persones situades per sota del nivell que es pretén garantir? Aquesta segona pregunta significa evidentment posar entredit la universalitat del subsidi perquè proposa una condicionalitat. Resumidament, les raons per les quals es contesta que sí a la primera pregunta i que no a la segona, respectivament, són les que més endavant es donen.

---

³³⁰ Les referències normatives sobre les prestacions de la Seguretat Social són: Reial decret legislatiu 1/1994, de 20 de juny, pel qual s'aprova el text refós de la Llei general de la Seguretat Social (BOE núm. 154, 29-6-1994); Llei 42/1994, de 30 de desembre, de mesures fiscals, administratives i de l'ordre social (BOE núm. 313, 31-12-1994); Llei 24/1997, de 15 de juliol, de consolidació i racionalització del sistema de la Seguretat Social (BOE núm. 169, 16-7-1997), i Llei 66/1997, de 30 de desembre, de mesures fiscals, administratives i de l'ordre social (BOE núm. 313, 31-12-1997).

Primer, però, es resumiran les característiques dels ingressos condicionats³³¹:

Per pagar la diferència (entre allò que es percep i la quantitat fixada a garantir) cal obligar a fer un test de recursos. Test de recursos que, segons han testimoniat molts treballadors socials que han tractat per motius laborals amb gent situada per sota del llindar de la pobresa, són francament humiliants. Val la pena, per exemplificar l'afirmació anterior, apuntar algunes de les condicions per percebre la Renda Mínima d'Inserció³³²: residència continuada i efectiva, constituir llar independent, no disposar de mitjans econòmics per atendre les necessitats bàsiques, comprometre's a participar en el pla d'inserció individual³³³, no tenir dret a altres prestacions públiques superiors a la RMI, no haver causat baixa voluntària a la feina, no tenir béns mobles o immobles que indiquin suficiència econòmica, no interposar

---

³³¹ Segueixo detingudament a (Standing, 1992; Lo Vuolo, 1995 i Van Parijs, 1992).

³³² La RMI és una renda que diverses comunitats autònomes de l'Estat espanyol han posat en pràctica per combatre la pobresa. Més endavant es parla d'algunes de les seves característiques.

³³³ Una espècie de programa particular per a la reinserció laboral.

reclamació judicial de pensió alimentària, no haver-hi altres titulars de la RMI en el nucli de convivència familiar³³⁴.

Aquesta diferència sempre es percep *ex post*, un cop s'ha pogut demostrar la falta de recursos o la quantitat de recursos inferior a la fixada a garantir.

Un cop ha arribat la quantitat fixada a garantir, els ingressos condicionats han arribat al sostre (es tracta que els ciutadans arribin a aquest nivell).

En canvi, i per contrast, el cas del SUG: 1) no cal un test de recursos perquè, tal com diu la seva definició, el percep tothom, 2) es percep *ex ante*, 3) no té sostre perquè es pot acumular qualsevol altre ingrés. No crec que sigui gaire necessari insistir aquí en aquestes tres característiques del SUG per contrast amb els subsidis condicionats. Només apuntaré que la primera representa un gran estalvi de costos d'administració, d'una part, i de l'altra evita la "vergonya" que per a molts possibles beneficiaris suposa demanar subsidis. I que la tercera (el SUG no té sostre perquè es pot

---

³³⁴ El control social dels possibles beneficiaris de la RMI, els salaris dels funcionaris o no funcionaris dedicats al control no són elements que calgui menysprear. I estem referint-nos a uns imports que, per a l'any 1998, oscil·len de les 514.584 pessetes l'any a les 955.656 segons es tracti d'un sol membre o de 9, respectivament, en la unitat de convivència.

acumular qualsevol altre ingrés) té uns efectes els quals, per la seva importància específica, dedicaré el següent epígraf.

6.3. Les trampes de la pobresa i de l'atur (*poverty trap* i *unemployment trap*) i SUG

A continuació tractaré la diferent manera com afecten el SUG i els subsidis de tipus condicionat dos coneguts problemes: la trampa de la pobresa (*poverty trap*) i la trampa de l'atur (*unemployment trap*). La primera trampa es defineix de la següent manera: l'elecció que es veu empesa a fer la persona que es troba compresa en el nivell d'ingressos dins del qual al beneficiari potencial d'aquests subsidis no li interessa augmentar-los per altres fonts. És fàcil entendre els diversos elements que cal tenir en compte i que fan caure en la trampa de la pobresa. X és una persona que rep un subsidi condicionat Y, si X té l'ocasió de desenvolupar un treball remunerat determinat haurà d'analitzar³³⁵ si és convenient o no acceptar-lo perquè, si augmenten els seus ingressos, X podrà veure reduït substancialment Y o fins i tot perdre'l completament. X només realitzarà algun treball remunerat (amb el benentès que realment tingui l'ocasió de fer-ho) sempre que suposi uns ingressos que permetin superar aquesta trampa, és a dir, que aportin uns

---

³³⁵ Hom suposa que l'anàlisi serà racional malgrat el que es diu en la nota següent.

ingressos nets superiors als que perdria. És evident que aquí hi intervindran altres factors que el de l'estricta anàlisi cost-benefici monetari: autoestima³³⁶, esforç addicional que suposa realitzar un treball remunerat, característiques d'aquest treball... Un efecte col·lateral d'aquesta trampa és el frau. Si el mateix X d'abans pot fer alguna tasca sense registrar-se (treball negre) resultarà que seguirà rebent el subsidi condicionat Y, i augmentant de forma neta els seus ingressos amb el que li reporti el treball negre. Aquest mateix treball, en cas de registrar-se (que vol dir aquí simplement

---

³³⁶ Aquest és un tema força important i va lligat a l'ètica del treball (remunerat) i a la valoració social que se'n fa. Val la pena detenir-se un moment en un exemple que és il·lustratiu. A Holanda existeix una modalitat de treball remunerat del qual no hi ha demanda econòmica però sí social. Són treballs d'aquest tipus: ajudants de jardineria, controladors del transport públic, personal addicional de les escoles bressol... Aquests treballs reben el nom de "treballs *melker*" (qui va idear-los va ser un ministre d'Afers Socials anomenat Ad Melker). Són uns treballs que tenen un màxim de 32 hores setmanals i el salari, el qual és pagat pel govern, no pot superar el 120% del mínim interprofessional. Un treballador *melker* dels 30.000 que actualment, el desembre de 1997, hi ha comptabilitzats, Mustafà Celebi, confessava que només guanyava 15.000 pessetes addicionals al mes (ara en cobra 150.000, mentre que quan estava a l'atur en cobrava 135.000), però "és molt millor això que no pas els meus fills hagin de dir als seus companys de l'escola que tenen un pare a l'atur. He guanyat en autoestima, reconeixement familiar i social (*El País*, 23-11-1997). La pel·lícula *The Full Monthly* (Peter Cattaneo, 1997) mostra un personatge que amaga durant 6 mesos, fins al moment que és descobert, a la seva cònjuge que s'ha quedat a l'atur. La realitat no és menys dramàtica.

legalitzar-se) significaria una pèrdua substancial d'ingressos. Que el subsidi condicionat pugui alenar el frau en el sentit especificat és quelcom tan evident que no calen més aclariments.

La trampa de l'atur és un cas especial de la trampa de la pobresa. Per rebre el subsidi d'atur, tot i tenir present que les modalitats i les condicions d'accés varien substancialment d'un país a l'altre, la persona beneficiària no pot fer cap tipus de treball remunerat. En general es desincentiva trobar un treball remunerat que no compensi el que s'està percebent en concepte de subsidi d'atur. Desincentiva especialment el treball a temps parcial i, de forma prou evident, incentiva el frau en forma de treball negre. Pot observar-se l'elemental i pregona diferència d'un subsidi d'atur i d'un SUG pel que fa a l'incentiu de trobar feines remunerades addicionals. Seguint amb X, si està rebent una quantitat Z de SUG, qualsevol treball remunerat que pugui desenvolupar significarà percebre uns ingressos per afegir justament a Z, mai restar-los. En el cas del subsidi d'atur ja s'ha comentat el diferent càlcul que X hauria de realitzar³³⁷.

---

³³⁷ Entre les moltes matisacions que calen fer, a més de les apuntades en la nota anterior, caldria destacar el fet segons el qual quan es troba un treball remunerat, en cas d'acceptar-lo, fa perdre el dret al subsidi d'atur (i vistos aquests efectes la distinció entre subsidi i prestació d'atur és completament irrellevant) "mentre dura aquest treball", és a dir, el subsidi es guarda en cas d'haver-lo de tornar a sol·licitar. Aquest és un component en la decisió

La trampa de l'atur té una altra dimensió poques vegades ben remarcada. Aquesta dimensió podria resumir-se de la següent manera: canviar la regularitat dels pagaments de l'atur per la incertesa dels pagaments de qui doni treball a l'aturat. També pot ser la por a la inseguretat de satisfer el demandant de treball. Efectivament, si es perd la feina hi ha la possibilitat de tornar a demanar els pagaments de l'atur, però els retards administratius són dissuasius. "El risc d'interrupció de la renda se situa principalment en el moment d'accedir a l'ocupació en el moment de l'abandonament, i aquells que no poden comptar amb reserves significatives (...) s'exposen al risc de començar una espiral d'endeutament, l'expulsió del pis, el tall del gas, etc. Fins i tot encara que la probabilitat objectiva sigui relativament feble, la perspectiva d'un procés d'aquestes característiques és suficient per reular prudentment a la trampa de l'atur"³³⁸.

I encara hi ha una tercera dimensió de la trampa de l'atur que té molta importància. Aquesta tercera dimensió està formada per l'efecte conjunt de tres processos. El primer és la pèrdua dels coneixements tècnics adquirits, almenys parcialment. El segon "és

---

que, sense restar importància al que s'ha afirmat sobre les trampes de la pobresa i de l'atur, qualsevol subjecte tindrà present a l'hora de decidir.

³³⁸ (Van Parijs, 1996a).

una transformació de les aspiracions. Ni que només sigui per sobreviure psicològicament, aquests que són agafats dins de la trampa han de reorientar la seva concepció del que importa en la vida cap a una altra cosa que el treball assalariat: de l'educació dels infants al tràfic de droga³³⁹. El tercer procés està motivat pel fet que aquesta informació dels dos anteriors la tenen evidentment aquells interessats en demanar treball i, conseqüents, no agafaran treballadors amb atur de llarga durada. Efectivament, consideraran que la pèrdua de coneixement tècnic i d'aspiracions són motius suficients per no ser ocupats en les seves empreses. Aquests tres processos transformen la trampa de l'atur en un forat d'exclusió del qual és francament difícil sortir-ne.

Hi ha una altra característica dels subsidis condicionats que els diferencia clarament del SUG. Els primers carreguen els seus possibles beneficiaris amb el que alguns autors han anomenat l'*estigma*. La vergonya que representa per molts possibles beneficiaris haver-los de demanar ha comportat que en molts de casos no siguin demandats per gent que podria perfectament rebre'ls. Ser beneficiari d'algun subsidi condicionat pot accentuar

---

³³⁹ (*Ibid.*).

el sentiment de pobresa i d'exclusió³⁴⁰. El SUG acabaria amb aquest estigma³⁴¹.

La simplicitat administrativa que suposaria el canvi de molts subsidis condicionats pel SUG parla a favor d'aquest darrer³⁴². Un subsidi condicionat comporta molts més controls administratius per tal d'evitar el possible frau de persones que no reuneixin les condicions per ser-ne beneficiaris, o que l'estiguin rebent i realitzant activitats incompatibles amb l'esmentat subsidi. Els costos d'administració poden ser molt grans. Imaginem una persona que s'ha quedat aturada. Es dirigeix a les oficines de l'administració per tal de poder cobrar l'atur. El funcionari haurà de comprovar tota la paperassa d'altres i baixes a la Seguretat

---

³⁴⁰ L'exclusió no és sinònim de pobresa tot i que la primera "apareix associada a la *pobresa absoluta o extrema*." (Gaviria *et al.*, 1995). Subratllat pels autors.

³⁴¹ La qual cosa seria "en si i per si un benefici significatiu per als pobres. Als Estats Units la majoria de la gent necessitada d'assistència social ni tan sols la sol·licita perquè es considera degradant." I més endavant afegeix: "El fet segons el qual el 'retrocés de l'assistència social' hagi estat en els darrers temps més acusat en països com els Estats Units, on els programes universals són mínims, reflecteix el fet segons el qual la redistribució basada en la comprovació de mitjans genera més divisions que els programes universals." (Wright, 1988: 64 i 65)

³⁴² Són interessants les reflexions que al respecte fa (Standing, 1998).

Social, els dies que aquest treballador ha cotitzat³⁴³, a més d'altres formalitats imprescindibles per evitar fraus o errors que poden costar molts milions a l'administració. I el control del frau. Per exemple, algunes persones durant el període en què estan cobrant l'atur, reben la comunicació anomenada *sellado intensivo* per la qual estan obligats a anar almenys durant 15 dies, en hores diferents, precisament a segellar, és a dir, a fer acte de presència. Se suposa que la persona que durant 15 dies pot estar disponible en diferents hores és que no està fent cap feina laboral, la qual cosa seria frau, que és el que es vol evitar. L'absurditat de la situació és gran. Un funcionari que segella centenars de persones que han rebut l'esmentada comunicació, centenars de persones que han d'anar només a ser controlats: feina i diners llençats. Imaginem ara que la persona que analitzem sigui una possible beneficiària de la Renda

---

³⁴³ I l'escala dependrà dels dies cotitzats. L'any 1998 aquests períodes estan força dividits, fins quasi caure en el ridícul.

Des de 360 fins a 539, 120 dies de prestació.

Des de 540 fins a 719, 180 dies de prestació.

Des de 720 fins a 899, 240 dies de prestació.

Des de 900 fins a 1.079, 300 dies de prestació.

Des de 1.080 fins a 1.259, 360 dies de prestació.

Des de 1.260 fins a 1.439, 420 dies de prestació.

Des de 1.440 fins a 1.619, 480 dies de prestació.

Des de 1.620 fins a 1.799, 540 dies de prestació.

Des de 1.800 fins a 1.979, 600 dies de prestació.

Des de 1.980 fins a 2.159, 660 dies de prestació.

Des de 2.160, 720 dies de prestació.

Mínima d'Inserció. "La RMI és una acció de solidaritat de caràcter universal envers els ciutadans i les ciutadanes destinada a cobrir aquells estats de necessitat no resolts per l'actual sistema de la Seguretat Social, l'objectiu de la qual és el desenvolupament coordinat d'accions destinades a ajudar les persones que no tenen els mitjans suficients per atendre les necessitats essencials de la vida, mentre se les prepara per a la seva inserció o reinserció social i/o laboral"³⁴⁴. Aconseguir la RMI és molt difícil³⁴⁵. S'han de complir moltes condicions. I per a l'any 1998, les quantitats són francament reduïdes: de 514.584 pessetes a 759.624 segons les unitats familiars d'1 a 5 membres, respectivament. Els costos d'administració de la RMI no han estat quantificats³⁴⁶, però han de significar unes quantitats gens menyspreables i curiosament mai mencionades en els informes oficials³⁴⁷.

---

³⁴⁴ (Departament de Treball de la Generalitat de Catalunya, 1998).

³⁴⁵ De 1990 a 1993 va haver-hi, a Catalunya, 8.011 sol·licituds, de les quals únicament van aprovar-se el 61%, 4.890. (Generalitat de Catalunya, 1994).

³⁴⁶ No han estat fets públics, per a ser exactes.

³⁴⁷ Entre comitès de seguiment, comitès interdepartamentals, òrgans tècnics administratius, equips d'assessorament tècnic, etc... han d'estudiar i acabar decidint la quantitat esmentada per al possible beneficiari. Per això hi ha qui conclou: "Bona part dels recursos econòmics dedicats globalment a las RMI són absorbits per l'aparell burocràtic públic." (Iglesias, 1992: 215).

Hi ha qui per raons pedagògiques o per “tàctica argumentativa”, com diu Van Parijs, prefereix limitar la universalitat del SUG a les persones que estiguin involuntàriament aturades³⁴⁸. Entre controladors, paperassa, intrusions en la vida familiar per tal de verificar situacions... els costos d’administració seran més elevats que la universalitat del SUG. Per exemple, val la pena transcriure els punts més importants de la ILP esmentada per fer més explícit el que es vol dir. Fer això tindrà l’avantatge posterior de permetre comparar-la amb el SUG. L’objectiu d’aquesta proposta de llei és que la ciutadania basca pugui disposar dels ingressos econòmics “per portar una vida digna, accedir a la cultura, a l’habitatge, al treball i a una renda bàsica.” Per la Carta dels Drets Socials (CDS) amb la proposta de renda bàsica³⁴⁹ es pretenia, entre d’altres objectius: el reconeixement del dret ciutadà

---

³⁴⁸ Per exemple, (Atkinson, 1993) i la Iniciativa Popular Legislativa de la Comunitat Autònoma Basca coneguda per la “carta dels drets socials”. Aquesta ILP va ser lliurada a la Mesa del Parlament Basc amb 82.054 signatures (quasi 3 vegades més de les necessàries) validades per les oficines del cens electoral de Biscaia, Àlaba i Guipúscoa. El finançament de la CDS seria mitjançant la recuperació del frau fiscal (un 6% del PIB de la Comunitat Autònoma Basca), la reducció de les despeses militars i d’ordre públic.

³⁴⁹ El nom de renda bàsica no és gens adequat al que pretén aquesta ILP, però no se’n dirà res aquí. Per a una bona crítica al nom segons els objectius cercats per la CDS vegeu (Iglesias, 1997: 33-35).

a un salari social individualitzat per a tots els demandants d'ocupació, per una quantitat equivalent al Salari Mínim Interprofessional, i pel temps que duri la condició d'aturades de les persones subjectes a dret. Els perceptors quedarien obligats per l'Administració a realitzar una activitat social. Podrien resumir-se les diferències entre SUG i renda bàsica (en la ILP de la CDS) així:

El SUG es rep independentment de qualsevol ingrés que es percebi d'altres fonts. La RB (en la ILP de la CDS) la reben condicionadament persones amb ingressos insuficients.

El SUG es rep independentment de si abans s'ha treballat o ara es vol treballar (remuneradament). La RB es rep mentre duri l'atur.

El SUG es rep sense condicionar-lo a l'acceptació de realitzar determinades contrapartides. La RB es rep condicionant-la a l'acceptació de realitzar determinades contrapartides en "benefici de la societat".

La ILP de la CDS no és cap impediment, siguin les que siguin les seves encomiables motivacions, a la trampa de l'atur a què abans m'he referit. Els costos administratius serien molt grans comparats amb els costos del SUG.

---

7. LA POBRESA

En les pàgines inicials d'aquesta tesi es diu que la proposta del Subsidi Universal Garantit intenta donar una resposta a la pobresa provocada principalment per l'atur de llarga durada. I al llarg del text s'han fet referències directes a la pobresa sense fer-ne un tractament detingut. És el moment ara de resoldre aquesta mancança.

7.1 Explicacions i enfocaments

És molt interessant i instructiva la tipologia que estableix el marxista analític que més ha estudiat les classes socials, E.O. Wright. Aquest autor fa les següents distincions d'explicació de la pobresa³⁵⁰.

- 1) La pobresa com a resultat d'atributs inherents a l'individu.
- 2) La pobresa com a producte de característiques individuals contingents.
- 3) La pobresa com a producte de causes socials.
- 4) La pobresa com a resultat inherent a les propietats del sistema social.

---

³⁵⁰ (Wright, 1995).

En el primer enfocament, els pobres ho són perquè tenen algun tipus de defecte inherent, “unit generalment a una inferioritat genètica que afecta la seva intel·ligència”³⁵¹. L’*Intelligence Quotient* acostuma a ser emprat per tal de reforçar aquest forma d’explicar la pobresa³⁵².

En el segon enfocament, la pobresa com a producte de característiques individuals contingents, descarta els atributs inherents als individus, situa la causa de la pobresa en el producte “de diversos processos socials i culturals.” És l’explicació coneguda com a “tesi de la cultura de la pobresa”³⁵³. La solució a la

---

³⁵¹ (*Ibid.* 134).

³⁵² No és un enfocament acadèmicament prestigiós, però sí popular. Com cita el mateix Wright: “El 1980 una mica més del 50% dels americans va dir que estava molt d’acord o bastant d’acord amb l’afirmació ‘Una de les principals causes de la pobresa és simplement que algunes persones no són prou intel·ligents per competir en aquest món modern’. Aquesta enquesta, repetida l’any 1991, va fer descendir quasi al 40% l’acord amb la mateixa pregunta.” Però no caldrà remarcar que un 40% representa un percentatge altíssim, una opinió força generalitzada.

³⁵³ Hi ha versions més extremes i més moderades d’aquesta tesi.

pobresa, segons aquest enfocament, caldria adreçar-la cap al canvi de les pròpies persones³⁵⁴.

El tercer enfocament, la pobresa com a producte de les causes socials, és, segons Wright, el més popular entre els teòrics socials lliberals. L'explicació és buscada en la naturalesa de l'estructura d'oportunitats que la gent ha d'afrontar. La solució a la pobresa pels partidaris d'aquesta forma d'explicació de la pobresa serà la formació i l'educació dels nens i nenes amb desavantatges per tal que puguin participar en el mercat de treball, i programes públics específics d'ocupació³⁵⁵.

Finalment, el quart enfocament afirma que la pobresa "ha de ser vista com un atribut inherent al funcionament de determinats tipus de sistemes socials. La versió més excel·lent d'aquest punt de

---

³⁵⁴ És un enfocament també que gaudeix d'ampli suport popular. En la mateixa enquesta mencionada dues notes abans van respondre el 70% (1980) i el 55% (1991) que estaven d'acord amb l'afirmació: "Una de les principals raons de la pobresa és que moltes persones pobres simplement no volen treballar."

³⁵⁵ Hi ha versions conservadores d'aquest enfocament. Els partidaris de l'explicació segons la qual gràcies a la generositat de l'Estat de benestar la gent actua irresponsablement representarien un cas clar de la versió conservadora. La solució per als autors partidaris d'aquesta explicació seria evidentment suprimir els ajuts i programes de benestar i d'aquesta manera canviar l'estructura dels incentius que han d'afrontar els pobres.

vista s'ha identificat amb la tradició marxista, i veu la pobresa en el capitalisme contemporani generada per la dinàmica central de l'explotació de classe³⁵⁶. Ho explicaré més detingudament. Hi ha pobresa pel fet que hi ha gent molt poderosa la qual té uns interessos que són afavorits si la pobresa roman. En paraules de l'autor que ara estic seguint: "els capitalistes i altres explotadors de classe es beneficien de la pobresa"³⁵⁷. Hi ha dues variants principals d'aquesta visió de la pobresa: la marxista revolucionària (per la qual l'única manera de reduir la pobresa és eliminar el capitalisme), i la socialdemòcrata (per la qual el capitalisme pot ser suavitzat parcialment i és possible una certa redistribució de la riquesa). E. O. Wright se situa en la primera variant. I les conclusions poden ser resumides així: 1) pot haver-hi gent que sigui pobre perquè té una intel·ligència molt limitada, per factors culturals transmesos per les

---

³⁵⁶ (Wright, 1995: 138 i 139). El concepte d'explotació en Wright és molt important per entendre la seva anàlisi explicativa de la pobresa. Ha estat exposada en el capítol sobre explotació i SUG. Recordem-la: L'explotació econòmica és una forma específica d'opressió econòmica [(a) El benestar material d'un grup de persones està relacionat causalment amb la privació material d'un altre grup. b) La relació causal en (a) implica exclusió amb suport coercitiu de l'accés als recursos productius. c) Aquesta exclusió és moralment condemnable] amb un mecanisme particular: el benestar material dels explotadors depèn causalment de la seva capacitat per apropiarse els fruits del treball dels explotats.

³⁵⁷ (*Ibid.* 139).

generacions anteriors; 2) però les anteriors explicacions són molt incompletes; 3) hi ha un nombre significatiu de persones amb uns avantatges materials que són explotadors o opressors (que ja s'ha esmentat que no són ni molt menys sinònims) amb un fort interès per mantenir la pobresa; 4) la reducció de la pobresa ha de tractar el problema del poder³⁵⁸, i 5) no s'han de rebutjar, però, els programes de lluita contra la pobresa³⁵⁹.

La proposta del SUG, en la lluita contra la pobresa, estaria emmarcada justament en el punt 5) independentment (no del tot, ben segur) de les opinions que es poguessin mantenir sobre els altres punts. "Programes contra la pobresa" n'hi ha de molt diversos, i el SUG parcial en seria un més (si es vol, molt particular).

Una de les formes com ha estat tractada la pobresa és subdividint-la en relativa i absoluta. L'absoluta tractaria d'identificar allò que són les anomenades necessitats bàsiques i les persones que no poguessin cobrir-les serien considerades pobres. El

---

³⁵⁸ L'autor parla del problema del poder "als Estats Units", però és perfectament generalitzable a moltes altres geografies.

³⁵⁹ "Les reformes necessàries no es poden realitzar simplement mitjançant una política d'harmonia perpètua que sempre busqui el consens entre les parts en conflicte. Només poden assolir-se a través de les victòries i derrotes en les quals hi haurà perdedors que hauran de pagar." (Wright, 1995: 150).

tractament relatiu fa referència al nivell mitjà de la població considerada, més que no pas les anteriors necessitats bàsiques o mínimes.

Definicions de pobresa n'hi ha moltes. Depèn d'allò que hom vulgui subratllar. Seguint Sen³⁶⁰ la identificació dels pobres es redueix a: 1) l'especificació de la població objecte d'estudi; 2) l'elecció de les variables que millor aproximïn la posició econòmica dels individus considerats com a pobres; i 3) l'especificació de la línia de la pobresa, per sota de la qual les persones que s'hi trobin seran considerades pobres. Més detingudament. Per identificar la pobresa s'ha d'establir la línia per sota de la qual hom considerarà justament pobre. Un cop identificada la línia es passa a comptar el nombre de persones que estan per sota. L'índex de la pobresa serà la proporció de la població que està per sota de l'esmentada línia. Mesurar la pobresa pot veure's com dos exercicis diferents: primer la identificació del pobres, segon l'agregació de les estadístiques sobre els pobres que han estat identificats d'aquesta manera per tal d'obtenir un índex global de la pobresa³⁶¹.

---

³⁶⁰ (Sen, 1976).

³⁶¹ (Sen, 1995: 119).

És difícil, segons Sen, evitar que l'atenció en els estudis de la pobresa estigui centrada en l'àmbit dels ingressos, ja que la informació estadística disponible sobre els ingressos és més gran, per exemple que la informació disponible sobre les despeses³⁶².

Pot prestar-se atenció a les despeses o als ingressos. Però, evidentment, les dificultats de mesurar les despeses fa que la majoria d'estudis sobre la pobresa hagin prestat atenció a la vessant dels ingressos. Una anàlisi detinguda permet detectar algunes mancances prou evidents en la "perspectiva dels ingressos". Imaginem que A és una persona molt propera al llindar de la pobresa, però que el supera per poc. B, en canvi, està per sota del llindar de la pobresa. Resulta, però, que el primer té una salut altament deteriorada el tractament de la qual inclou alguns costos monetaris considerables. B és una persona completament saludable³⁶³. Estadísticament, B seria la persona pobre i A no estaria

---

³⁶² I una reflexió interessant és que les mesures contra la pobresa solen anar dirigides als menys pobres dels pobres perquè és molt més fàcil que sobrepassin la línia de la pobresa prèviament identificada aquest grup que no pas els més pobres dels pobres. En paraules de Sen: "De fet, amb la ràtio de recompte com una mesura de la pobresa, qualsevol govern es veu temptat a centrar-se en els més "rics" entre els pobres, ja que aquesta és la manera de reduir més fàcilment el nombre de pobres i la ratio de recompte." (Sen, 1995: 122).

³⁶³ Suposem també que la resta de condicions són similars. L'exemple està inspirat en (Sen, 1995:124).

considerada dins de la pobresa. Però realment, B és més pobre que A?³⁶⁴ Malgrat aquesta mancança, expressada mitjançant aquest hipotètic però no irreal exemple, de la “perspectiva de l’ingrés”, les alternatives proposades (bàsicament la “perspectiva de la despesa”) són encara més problemàtiques.

Es tracta d’identificar els pobres. Identificar-los significa posar un llindar a partir del qual la persona que cau per sota és considerada pobre. El llindar de la pobresa àmpliament utilitzat és el situat per sota del 50% de la renda mitjana. Més esquemàticament:

$$H = (q/n) \times 100.$$

---

³⁶⁴ En l’obra citada en la nota anterior, Sen no té dubte d’afirmar que és la primera persona la més pobre, pel motiu que A té el seu conjunt de capacitats més restringit. El “conjunt de capacitat”, per l’autor, “en l’àmbit dels funcionaments reflecteix la llibertat de la persona per escollir entre possibles modes de vida” (Sen, 1995:54). La idea de “funcionament” és molt important en l’anàlisi de Sen. Per als actuals propòsits només caldrà tenir present que “La vida pot considerar-se com un conjunt de «funcionaments» interrelacionats, consistents en estats i accions. La realització d’una persona pot entendre’s com el vector dels seus funcionaments” (Sen, 1995:53).

On H és la taxa de recompte, q és el nombre de famílies sota la línia de la pobresa i n , el nombre total de les famílies de la població³⁶⁵.

El llindar de la pobresa serà més ajustat com més petit sigui l'àmbit territorial de la renda mitjana escollida; i serà menys informatiu com més gran sigui aquest àmbit. Per exemple, una renda mitjana de la Unió Europea és massa àmplia per identificar els pobres i només podria tenir un interès merament descriptiu; en canvi, una renda mitjana de Catalunya o d'Escòcia ja seria més informativa³⁶⁶. D'una forma lapidària: "El que és una horrible privació en una societat pot no ser-ho en una altra"³⁶⁷. Hi ha autors que, addicionalment, també afegeixen el llindar del 40 i el 60%. Dins de la pobresa hi ha també moltes diferències. Per aquest motiu, per veure els "més pobres entre els pobres", s'han establert diferenciacions suplementàries. Es tracta d'identificar "una línia

---

³⁶⁵ S'empra també freqüentment l'indicador o taxa de desviament I que representa la distància de la mitjana dels ingressos dels individus sota la línia de la pobresa respecte a l'esmentada línia. $I = 1 - (\mu_p/z)$, és l'expressió analítica d'aquest índex, on μ_p és la mitjana dels ingressos de les famílies sota la línia de pobresa i z és el valor de la línia de la pobresa. Com més gran sigui I més gran serà el grau de pobresa.

³⁶⁶ (Fuchs, 1967) i (Watts, 1967). Per a un resum de diversos indicadors de la pobresa (Escribano, 1990), (Ruiz-Castillo, 1987) i (Sen, 1979).

³⁶⁷ (Sen, 1995: 125).

divisòria entre les rendes o despeses compreses entre el 50% i el 25% de la mitjana, que definiria una situació de pobresa moderada, i un nivell de recursos per sota del 25%, que podria definir-se com a pobresa severa”³⁶⁸. Quantificadament en el cas espanyol, i amb una petita diferència respecte a la divisió anterior, podríem concretar-ho de la següent manera³⁶⁹. La pobresa extrema estaria formada per les persones que disposen de menys del 15% de la Renda Disponible Neta³⁷⁰ (13.275 pessetes al mes, l’any 1996). La pobresa greu estaria formada per les persones que disposen d’entre el 16% i el 25% de la RDN (de 13.276 a 22.125 pessetes al mes). La pobresa moderada estaria formada per les persones que disposen d’entre el 26% i el 35% de la RDN (de 22.126 a 30.975 pessetes al mes). La precarietat social estaria formada per les persones que disposen d’entre el 36% i el 50% de la RDN (de 30.976 a 44.255 pessetes al mes). El terme de “precarietat social” és segurament “el menys feliç i el menys clar per anomenar una situació de pobresa o estretor econòmica menys acusada i sempre propera al ‘llindar’

---

³⁶⁸ (Ayala/ Renes, 1998: 127).

³⁶⁹ (Alonso, 1998: 179).

³⁷⁰ La renda mitjana neta disponible era, el 1996, per persona i any de 1.062.120 pessetes. Mensualment era de 88.510. Per tant, el 50% de la RDN quedava situat en 44.255 pessetes per persona al mes.

establert del 50%”³⁷¹. És el grup que estaria, segons els moments que fossin considerats, traspasant per dalt i per baix més d’un cop el llindar de la pobresa.

Amb aquesta divisió tot just exposada, les dades serien:

P. extrema	P. greu	P. moderada	Precarietat
528.000	1.212.000	3.570.000	3.179.000

Per una població total de 38.425.000 persones, les persones incloses en alguna de les quatre divisions de pobresa representaven el 22,14%. Eren un total de 8.509.000 persones.

La pobresa afecta els gèneres de forma diferent. Els recursos financers de la família no necessàriament estan repartits de forma equitativa entre tots els seus membres. La unitat familiar no és quelcom harmònic i solidari. Això és una simplificació, un tractament de “caixa negra” i suposa “una harmonia i una solidaritat”³⁷² que no es dona sempre. Quan hi ha diverses persones que componen la família cal distingir entre qui guanya els diners, qui els controla, qui els administra i qui els consumeix. Hi ha un nom que ha fet fortuna per definir aquest fenomen: la feminització

---

³⁷¹ (Alonso, 1998: 179).

³⁷² Vegeu per exemple (Alabart *et al.*, 1997).

de la pobresa³⁷³. Per aquest concepte s'ha d'entendre l'augment del nombre o proporció de dones entre la població pobra. Que les dones fossin més pobres que abans (com altres segments de la població, per exemple) no seria una "feminització de la pobresa" sinó un "empobriment de les dones"³⁷⁴. Estudiar la pobresa específicament en la seva vessant femenina es justifica pel fet segons el qual la pobresa de les dones té unes causes ben específiques.

Vegem breument en què consisteix aquest fenomen en el cas de l'espai econòmic espanyol. Els factors explicatius de la feminització de la pobresa més freqüentment apuntats són 1) les condicions desfavorables del mercat de treball i, 2) els canvis registrats en l'estructura familiar³⁷⁵.

- 1) La taxa d'activitat femenina en l'espai econòmic espanyol és petita i presenta els valors més baixos de la Unió Europea. Les dones, emperò, tenen una taxa d'atur molt més elevada que els homes en el mateix espai econòmic. Més específicament, en l'actualitat

---

³⁷³ El terme va utilitzar-lo per primer cop (Pearce, 1978).

³⁷⁴ (Alabart *et al.*, 1997: 176).

³⁷⁵ (Ayala, 1998).

—juliol de 1998— Espanya s'ha convertit en l'espai de la Unió Europea on la diferència entre les taxes d'atur masculina i femenina és més gran³⁷⁶. Però no havia estat així en les dècades immediatament anteriors. Cal afegir, dins d'aquest primer factor explicatiu de la feminització de la pobresa, les condicions desfavorables del mercat de treball de les dones, les grans proporcions de subocupació (ja he mencionat que les dones són el grup que més treball a temps parcial ocupa, però en molts de casos per impossibilitat de poder-se ocupar a temps complet) i la discriminació salarial³⁷⁷.

2) Pel que fa al segon factor, els canvis registrats en l'estructura familiar, cal observar un important augment en els darrers anys de les famílies monoparentals. “De fet, bona part de l'atenció que ha concentrat la hipòtesi de la feminització de la pobresa en diversos països és deguda a l'augment d'aquestes darreres i, sobretot, al dràstic creixement

---

³⁷⁶ El 16% i 28% per a homes i dones, respectivament, el segon trimestre de 1997, segons dades de l'EPA.

³⁷⁷ (Ayala, 1998: 617).

de la seva vulnerabilitat”³⁷⁸. Les dades disponibles indiquen una claríssima correlació entre llars monoparentals i taxa de pobresa.

L'impacte de la implantació del SUG sobre el fenomen batejat com “feminització de la pobresa” seria força important per les característiques, justament, del problema que estic tractant. L'impacte variaria segons la quantitat de SUG (vegeu més endavant les diverses propostes de finançament, segons diferents quantitats), però el que aquí es vol destacar és que, per la naturalesa del problema, una implantació del SUG podria atacar directament la feminització de la pobresa. Algunes raons són les que tot seguit s'escriuen.

La primera, el SUG permetria que les dones tinguessin més oportunitats per escollir un pla de vida³⁷⁹. Amb el benentès que

---

³⁷⁸ (*Ibid.* 616). I afegeix l'autor: “Segons el Plafó de Llars de la Unió Europea, en quasi tots els Estats membres prop del 85% de famílies monoparentals tenia com a sustentador principal una dona.” La proporció de llars monoparentals és molt diversa dins de la Unió Europea.

³⁷⁹ Tot i que no forma part del tronc de la nostra argumentació potser no serà inútil dir alguna cosa sobre què entenem per “plans de vida”. “Vivim premeditadament quan vivim adonant-nos del que fem i sabent on anem (o almenys, on volem anar), quan tenim un “conjunt conscientment explicitat dels fins últims i metafins que ordenen, orienten i dirigeixen els nostres fins concrets, les nostres intencions i la nostra acció”. A aquest conjunt de fins

“tenir més oportunitats per escollir un pla de vida” més autònom no equival a afirmar que efectivament així s’acabés fent, però és afavorir-ne les condicions.

La segona raó és que la implantació d’un SUG atorgaria a les dones “un instrument per tal d’evitar una inserció precària en el mercat laboral, i facilitaria entre d’altres coses que les persones sol·licitants d’ocupació no accedissin qualsevol tipus de treball remunerat que estigués disponible”³⁸⁰.

Relacionant la feminització de la pobresa amb algunes de les característiques dels subsidis condicionats més amunt apuntades, “el SUG evitaria els problemes típics que es deriven dels programes focalitzats i condicionats a un test de recursos. (...) “alleugeraria la dependència de les dones no solament respecte a la

---

darrers i metafins, a aquest signifi vital, podem anomenar-lo el nostre ‘pla de vida’.” (...) “Vivim premeditadament quan tenim un pla de vida.” (Mosterín, 1987: 83). (Els subratllats són de l’autor). La racionalitat o no d’un pla de vida és una altra qüestió. Un SUG pot afavorir el planejament d’un pla de vida format en millors condicions que abans de la seva instauració.

³⁸⁰ (Pautassi, 1995: 267). Argument que també hem fet servir des d’un punt de vista més general que l’exclusiu sobre la feminització de la pobresa.

seva parella sinó també respecte als programes assistencials de l'Estat que les té com a principals clientes”³⁸¹.

7.2 Transferències i pobresa

Un tema molt important de cara a la implantació del SUG, per fer estudis comparatius, és veure l'impacte de les transferències existents sobre la pobresa³⁸². L'actuació respecte a la pobresa pot realitzar-se de tres formes: 1) millorant directament els ingressos de la població mitjançant transferències, 2) directament per atendre les múltiples conseqüències de la pobresa, i 3) sobre els fenòmens socials que la propicien. Pel fil argumental que interessa em centraré en la proposta 1).

Ja s'ha dit que la línia de la pobresa acostuma a situar-se en la línia del 50% de la renda mitjana del país que es tracti. En alguns casos es fa servir la renda familiar. Per veure l'impacte de

---

³⁸¹ (*Ibid.* 268). L'autora afegeix un comentari interessant tot i que no és exclusiu de la relació SUG i feminització de la pobresa. És el següent: “també podria acabar amb els problemes que es deriven de la situació d'estigma i de vergonya implícita en un benefici lligat a un ‘carnet’ de pobre, la qual cosa pot derivar en la falta de reclam del benefici amb els següents perjudicis per a la dona necessitada i les nenes i els nens que d'ella depenen.”

³⁸² Per aquesta part ens basarem amb cert deteniment en (García, 1998).

les transferències sobre la pobresa en el cas espanyol, se situarà la línia a 1.110.183 pessetes, que és l'ingrés familiar disponible mitjà.

Les transferències monetàries les classificaré de la següent manera³⁸³: Una primera subdivisió és entre prestacions i beques. Dins de les prestacions la gran divisió és entre atur, pensions³⁸⁴ i altres. A la vegada les pensions, i com ja s'ha apuntat més amunt, es divideixen entre contributives i no contributives. Es tracta de veure com afecta cada una d'aquestes transferències la pobresa. Les conclusions disponibles diuen que³⁸⁵:

Les transferències monetàries en conjunt contribueixen a reduir l'extensió i la intensitat de la pobresa. Analitzades individualment, les diferències entre les transferències pel que fa a la seva incidència sobre la pobresa varien de forma molt marcada.

---

³⁸³ (*Ibid.* 656).

³⁸⁴ L'import de les pensions varia segons les tendències demogràfiques, l'esperança de vida i evidentment l'import de les pensions. Per a l'espai econòmic espanyol, les projeccions demogràfiques presenten una situació en la qual la població més gran de 65 anys augmentarà proporcionalment en el conjunt de la població. Hom calcula un pes del 32% l'any 2040, i és en l'actualitat del 14%. L'esperança de vida també té una clara tendència a pujar en els darrers anys, amb la tendència a continuar creixent (86 anys d'esperança de vida el 2041, mentre que el 1991 era de 77,3 anys).

³⁸⁵ (*Ibid.* 662).

N'hi ha algunes la incidència de les quals sobre la pobresa és escassa. Són: les beques, "altres prestacions socials regulars", pensions no contributives. Les pensions contributives, especialment les de jubilació, són, en canvi, les més impactants favorablement sobre la pobresa.

Segons la fórmula $Q = N_p z - N_p Y_p = N_p(z - Y_p)$, que ara explicarem, es tindrà la quantitat necessària Q per eliminar la pobresa. z és la línia de la pobresa, N_p és el nombre de famílies amb ingressos inferior a z , Y_p és la renda mitjana de les famílies qualificades com a pobres. Tenint present la definició dels indicadors feta més amunt H ($H = (q/n) \times 100$) i I ($I = 1 - (\mu_p/z)$), que són les taxes de recompte i de desviament respectivament, obtenim l'expressió següent per a Q :

$Q = NH Iz$, on N representa el nombre total de famílies i H i I venen expressades en tant per u.

En el cas de l'espai econòmic espanyol, se situa en 791.104,2 milions de pessetes (1996), la quantitat necessària per situar les llars pobres sobre la línia de la pobresa³⁸⁶. Aquesta quantitat representa l'1,08 del Producte Interior Brut.

---

³⁸⁶ (*Ibid.* 673).

La implantació del SUG seria un instrument d'eradicació de la pobresa de primer ordre. En el capítol següent, el del finançament, es fa, entre d'altres, la descripció d'un projecte d'implantació del SUG per fases a l'espai econòmic espanyol justament a partir del llindar de la pobresa. Però, més enllà d'aquest projecte, si alguna virtut merament instrumental té el SUG és justament aquesta, la lluita contra la pobresa. Recordem que en la introducció s'ha fet referència al fet segons el qual la proposta del SUG intentava donar una resposta a la pobresa provocada principalment per l'atur de llarga durada. El que allà es batejava com a "SUG instrumental" pretendria ser una mesura de resposta a la pobresa. Seria per tant una mesura de política social comparable a una política selectiva de subsidis socials o una política de foment de l'ocupació. Partiria de la constatació d'un problema social molt greu, la pobresa, i seria una mesura per fer-hi front. Es tractaria d'aportar raons d'ordre tècnic per justificar que la mesura del SUG és millor que qualsevol altra de les esmentades o de similars. Les diverses propostes de finançament intenten fer veure, en diferents graus, aquesta virtut del SUG. No resta, doncs, més que entrar-hi tot seguit.

8. EL FINANÇAMENT

Abordar el finançament del SUG és força complicat i està directament relacionat amb la seva viabilitat econòmica. I si és possible el finançament, cal veure en les condicions en què ho és. Uns costos molt elevats poden constreynir moltíssim l'eficiència del SUG. En canvi, un increment de l'activitat econòmica provocada per la implantació del SUG³⁸⁷ genera un increment de recaptació impositiva, sense menysprear l'efecte que raonablement una implantació del SUG tindria sobre l'economia submergida, pel fet de reduir el frau en les cotitzacions socials i en el cobrament de les prestacions d'atur. El SUG, efectivament, no afavoreix el frau pel fet que, com ja s'ha tingut ocasió de detallar, les altres rendes que es puguin rebre són acumulables.

La complexitat del finançament del SUG no és una característica només d'aquesta mesura (encara més, en alguns aspectes seria molt més simple que d'altres mesures). Només cal recordar els grans debats acadèmics i polítics que hi ha hagut especialment en els darrers tres o quatre anys sobre el finançament i la viabilitat de la Seguretat Social espanyola, sobre quins són els factors que més incideixen en el finançament de la Seguretat Social.

---

³⁸⁷ Ja s'ha mencionat amb anterioritat que, per exemple, la implantació del SUG pot afavorir l'autoocupació, determinats treballs a temps parcial, la inversió en petits negocis, etcètera.

Són diversos, alguns relativament previsibles, d'altres difícils de preveure; concretament: 1) factors demogràfics, 2) ocupació i cotització, 3) taxa d'activitat, 4) transformacions socials, i 5) les circumstàncies pròpies de la Seguretat Social³⁸⁸. Breument les podem resumir així: 1) La població de l'espai econòmic espanyol està envellint-se bàsicament per la reducció de la taxa de natalitat i per l'augment de l'esperança de vida. L'envelliment de la població comporta més despesa directament relacionada: prestacions econòmiques, assistència sanitària i serveis socials. La caiguda de la taxa de natalitat implica, en el seu moment, la disminució del nombre de persones potencialment actives. 2) A més ocupació més cotització, i menys prestacions d'atur. 3) Espanya té la taxa d'activitat més baixa de la Unió Europea. 4) En els darrers anys, més exactament des de finals dels 70, s'han donat una sèrie de transformacions socials (familiars bàsicament: famílies monoparentals, unions de fet, etc.) que tenen una evident incidència en el sistema de la Seguretat Social. 5) Els quatre temes apuntats són factors externs al propi sistema de la Seguretat Social, però n'hi ha d'interns que cal avaluar en tot procés o reforma de finançament. Doncs bé, partint de les mateixes dades, s'arriben a

---

³⁸⁸ Amb poques variacions s'agafa la terminologia del *Proyecto de informe elaborado por la ponencia para el análisis de los problemas estructurales del sistema de la Seguridad Social y de las principales reformas que deberán acometerse* (Congrés dels Diputats).

conclusions molt diferents segons es retalli la despesa o s'augmentin els ingressos, o totes dues. I dins del retall de la despesa, quines partides concretes queden afectades; i dins de l'augment dels ingressos, quins són els que més incrementen³⁸⁹. Si un finançament d'una Seguretat Social, l'espanyola, és objecte de tantes discussions, punts de vista diferents i propostes tan alternatives, és raonable pensar que el finançament d'un SUG, quelcom completament nou (a diferència de l'"entrenament" que es té en el vell sistema), ha de ser més difícil de preveure.

Segons l'àmbit d'aplicació (en un sol país europeu o en el conjunt de la Unió Europea, per exemple), la proposta del SUG pot ser vista com a posseïdora de diversos problemes o defectes. En el primer cas, la implantació del SUG en un sol país europeu, l'objecció pot ser que aquesta mesura farà perillar la competitivitat d'aquell país (ja sigui mitjançant l'impacte de l'ingrés universal

---

³⁸⁹ Per a una anàlisi i projeccions segons diferents supòsits, vegeu (González, 1997), la conclusió del qual és: "el sistema de protecció social no està en fallida i els retalls no tenen cap justificació tècnica ni econòmica sinó que són tan sols una opció política: l'opció de transferir l'important negoci dels fons de pensions al sistema financer; l'opció d'augmentar els beneficis de les empreses sense exigir una millora en la seva eficiència sinó mitjançant l'artifici de retallar els costos laborals amb rebaixes en les prestacions i, per tant, en les cotitzacions; en resum, l'opció de disminuir a qualsevol preu la remuneració dels treballadors, amb independència del seu esforç productiu."

sobre l'oferta de treball o mitjançant l'impacte del seu finançament sobre la fiscalitat del capital). En el segon cas, la implantació d'un SUG al nivell de la Unió Europea, les objeccions poden ser d'un altre tipus. Les diferències entre els sistemes de la seguretat social dels diversos Estats que componen la Unió Europea són molt grans i "tan sensibles pel que fa a l'estructura de les transferències, els seus nivells, la seva forma de finançament i l'articulació amb la fiscalitat que tota temptativa d'harmonitzar-los de forma substancial, i *a fortiori* d'integrar-los en un sistema únic, està des del començament condemnada al fracàs"³⁹⁰. A la primera objecció, es pot respondre que un SUG "no suficient per viure" (però complementat amb el manteniment dels subsidis condicionals) no és tan difícil d'implantar. Cal recordar que només he tractat les diferències entre el SUG i els subsidis condicionats, però encara no s'ha dit res de la relació de l'existència d'un SUG contemporani amb altres subsidis condicionats, com a transició cap a situacions on el SUG pogués ser suficient per viure. Un SUG per a tothom (posem de 30.000 pessetes) significaria que s'ha de reduir aquesta xifra dels subsidis superiors a aquest valor, i suprimir tot subsidi inferior o igual a 30.000 pessetes. I fer això, té molts avantatges? Segons alguns autors, sí. El raonament³⁹¹ és el següent. X i Z són una parella que rep 26.000 francs belgues (el minimex, una espècie

---

³⁹⁰ (Gilain/ Van Parijs, 1996: 34).

³⁹¹ (*Ibid.* 35 i 36).

de RMI d'aquí) als quals no poden afegir més de 6.000 francs mensuals sense que disminueixi el minimex. Ara hi ha la implantació d'un SUG a Bèlgica de 8.000 francs belgues. Per tant, ara X i Z reben 16.000 francs belgues de SUG, més un minimex de 10.000, però podran acceptar feines superiors a 6.000 francs (sense passar dels 10.000 francs), sense que els seus ingressos disminueixin. Evidentment, aquest exemple té una relació directa amb la "trampa de la pobresa" analitzada en l'epígraf 6.3.

Més detalladament, el projecte d'un SUG de 8.000 francs belgues pot ser resumit així (preus i canvis de 1992): Cada persona resident de forma permanent a Bèlgica de 18 anys o més rep un SUG de 8.000 francs belgues al mes lliure completament d'impostos. Els subsidis de la seguretat social per sota dels 8.000 FB són abolits i els que estan per sobre d'aquesta quantitat són reduïts pel mateix import. Les subvencions i els ajuts familiars per als dependents de 18 anys o més són abolides. Els ajuts per a parelles casades són abolits. Altres taxes i subvencions propis de la seguretat social belga són canviats.

A la segona objecció, la dels problemes per una implantació en el conjunt de la Unió Europea, es respon que la instauració d'un SUG no exigeix la igualació de tots els sistemes de la seguretat social. Es tractaria més aviat d'introduir una base

---

comuna a la qual tothom s'ajustaria a la seva manera. La forma de finançament sí que hauria de ser comuna. Analitzem breument una possibilitat: un impost sobre l'energia³⁹². La base fiscal seria tota utilització del petroli, del gas, del carbó i de l'electricitat amb finalitats energètiques. Les fiscalitats nacionals actuals graven de mitjana amb un impost de més o menys 100 ecus cada tona equivalent en petroli (TEP)³⁹³. Les estimacions més rigoroses del cost social que comporta el consum dels diferents tipus d'energia esmentats van dels 950 ecus per TEP per a la gasolina fins als 144 per al gas³⁹⁴. Emprant aquestes estimacions s'arriba a un impost mitjà que va més enllà dels 400 ecus per TEP. Això permetria finançar un SUG de 4.000 francs belgues per persona i mes³⁹⁵.

---

³⁹² (Genet, 1991).

³⁹³ Cal recordar que l'estudi és de 1991, i per això es parla d'ecus i no d'euros. Les xifres són de 1988. Un TEP és una mesura estandaritzada que equival a un valor calorífic de 41.860 kilojulis.

³⁹⁴ 920 per al dièsel, 320 per al gas oil de calefacció, 239 per al fuel pesant, 233 per al carbó i 413 per a l'electricitat.

³⁹⁵ És interessant el comentari que, al respecte, podem trobar a (Genet/ Van Parijs, 1996). "La quantitat de 4.000 francs belgues al mes (...) pot semblar escassa en les regions més riques de la Comunitat. Però està lluny de ser insignificant en les regions més pobres. Certament, els països que es beneficiarien de forma neta d'un sistema d'ingrés europeu finançat d'aquesta manera serien els mateixos que avui són els beneficiaris nets dels fons estructurals de la Comunitat (FEDER i FSE). Però resulta interessant constatar que fins i tot amb un ingrés europeu tan dèbil, el volum de

Algun autor³⁹⁶ ha afirmat que “el cost financer net d’un SUG³⁹⁷ (...) serà inferior al seu cost brut aparent. I és fins i tot possible que el SUG representi un estalvi, i no un sobrecost per a les finances públiques i la seguretat social.” Per “cost brut aparent” Ferry entén el cost que resulta de multiplicar el SUG pels qui tinguin dret a percebre’l³⁹⁸. Per “cost financer net” l’autor entén el saldo resultant de restar el que costi el SUG de la supressió dels subsidis condicionats³⁹⁹. I, de molta importància, “es tractaria

---

transferències dels països contribuents cap als països beneficiaris seria uns catorze cops més elevat que en l’actualitat. Això és magnífic per als qui estimen que transferències interregionals sistemàtiques i massives han de compensar urgentment la vulnerabilitat creixent que es desprèn, per a les regions europees més dèbils, de la instauració d’un mercat únic.”

³⁹⁶ (Ferry, 1995).

³⁹⁷ *Allocation universelle*, en la terminologia de l’autor.

³⁹⁸ Aquest tenir dret a percebre’l es refereix a una polèmica de l’autor sobre si els estrangers tenen o no el dret a rebre el SUG. Aquest tema, de força importància, en altres aspectes, no en té gaire en l’apartat del finançament.

³⁹⁹ Concretament l’autor cita com a candidats a suprimir-se (a l’espai econòmic francès): les borses d’estudis ordinàries, les indemnitzacions d’atur de llarga durada, la Renda Mínima d’Inserció, una part de les prestacions familiars, una part dels ajuts directes als agricultors, el mínim de vellesa.

d'afegir economies probables, però molt difícil de quantificar". L'autor s'està referint a la reducció dels costos socials induïts per l'atur ("el SUG reduiria l'atur perquè 'flexibilitzaria' l'ocupació"⁴⁰⁰), com ara la delinqüència i altres patologies "lligades a la pobresa". Quantifica en el 15% del PNB francès el cost del SUG.

Les preguntes clau del cost financer d'una implantació del SUG són: 1) si és sostenible l'increment immediat dels tipus impositius, i 2) la conveniència o no de reorientar la pressió fiscal⁴⁰¹ cap a impostos diferents al personal sobre la renda⁴⁰². L'increment dels tipus impositius, segons diverses estimacions⁴⁰³, és molt important. Per exemple, H. Parker fixa per Gran Bretanya en un 70% el tipus impositiu de la base imposable. Sembla una taxació prou forta que invita a buscar altres fonts de finançament. La vista s'ha dirigit a algunes propostes a les rendes del capital i als

---

⁴⁰⁰ (*Ibid.* 71).

⁴⁰¹ La pressió fiscal o proporció del PIB que els contribuents dediquen al pagament dels impostos pot presentar diferències molt importants entre països.

⁴⁰² (Ayala, 1996: 54 i 55).

⁴⁰³ Per exemple, (Brittan/ Webb, 1990) i (Parker, 1989).

beneficis empresarials. Però aquests augments impositius sobre aquestes fonts tenen uns efectes bastant coneguts: desincentius a la inversió. Per aquest motiu, altres autors⁴⁰⁴ han dirigit les seves investigacions cap a nous impostos, com ara a partir de la imposició sobre el consum energètic, com ja s'ha vist.

La part de la “despesa” no ofereix dubtes. Només cal fixar el criteri i la quantitat. El criteri pot ser: tothom igual, o bé segons l'edat més o menys. La quantitat pot ser: segons algun llindar (el de la pobresa, com ja es veurà més endavant en un cas concret), o segons una quantitat fixada segons consideracions més o menys subjectives. Les quantitats que actualment (mitjan 1998) es proposen varien de 1.500 francs francesos a 2.000 per mes⁴⁰⁵. Sense incloure la proposta per a l'espai econòmic espanyol i la del CORI a Irlanda, que més endavant es descriurà. Un cop la quantitat està obtinguda, només es tracta de multiplicar el nombre de persones afectades per cada interval (si és el cas) o per la quantitat única (si és el cas). El problema està en el costat de les deduccions. És a dir, amb la implantació d'un SUG hi hauria moltíssimes partides que

---

⁴⁰⁴ Per exemple, (Robertson, 1994) i (Van Parijs/ Genet, 1992).

⁴⁰⁵ (Euzeby, 1998). El franc francès té una estabilitat de canvi amb la pesseta molt gran durant els darrers anys. El setembre de 1998, el canvi està situat aproximadament en 25 pessetes. Per tant, les propostes oscil·len entre 37.500 i 50.000 pessetes. S'ha d'afegir que alguns autors fan també algunes addicions segons l'edat.

serien redundants. És cert que no hi ha unanimitat pel que fa al criteri del que s'hauria de suprimir en cas de la implantació del SUG. Hi ha autors més inclinats a conservar gran part de les prestacions socials actuals, n'hi ha de més inclinats a abolir-ne el màxim. Crec que moltes de les virtuts del SUG quedarien anorreades en gran part si es mantinguessin bona part dels subsidis condicionats. Amb un SUG contemporani de subsidis condicionats, segurament ens veuríem abocats als defectes d'aquells subsidis sense les possibles virtuts del SUG. És clar, però, que per mantenir aquesta postura s'ha de tenir la proposta d'un SUG substanciós⁴⁰⁶. El càlcul de finançament, doncs, dependrà de les quantitats que s'hagin de restar. Per exemple, la factura de l'atur, què comprèn? No solament forneix aquesta quantitat el subsidi d'atur, les subvencions a les empreses en les mesures de foment de l'ocupació... També cal afegir: els impostos que no pagarien els aturats en cas que poguessin treballar remuneradament, els salaris dels funcionaris que es dediquen a gestionar els subsidis d'atur, les infraestructures, etcètera. Per exemple, en el cas francès (any 1991), la factura de l'atur era:

Prestacions d'atur:	101 milions de FF
Incentius a la jubilació:	33 milions de FF

---

⁴⁰⁶ Amb totes les transicions necessàries per no fer els canvis traumàtics per a determinats grups de la població.

Formació prof. per a joves i demandants d'ocup.:	32 milions de FF
Promoció d'ocupació (exempció de cotitzacions):	18,2 milions de FF
Manteniment de l'ocupació (atur parcial):	3,4 milions de FF
Incentius a l'activitat (joves agricultors i discap.):	4,3 milions de FF
Funcionament del mercat de treball (pressup. ANPE ⁴⁰⁷):	4,2 milions de FF
RMI:	19 milions de FF
Aportacions de la Seguretat Social:	115 milions de FF
Aportacions de la recaptació fiscal:	35 milions de FF
TOTAL	365,1 milions de FF

El finançament del SUG pot fer-se de moltes formes. No de "totes". Hi ha viabilitats diferents. No crec que es pugui mantenir amb rigor que les polítiques econòmiques només poden fer-se d'una sola manera. Massa sovint es desqualifica per inviable alguna opció que, en realitat, divergeix de la practicada en aquell moment ("Per poc que s'indagui què és el que es vol dir amb inviable, no es troben sòlides lleis econòmiques o matisats principis morals, sinó 'impossibilitats polítiques': no resulta acceptable per als qui estan millor. Però això és qualsevol cosa menys un argument.")⁴⁰⁸.

Abans s'ha apuntat que es descriurién dues propostes a dos espais econòmics determinats: l'irlandès i l'espanyol. Ara ens

---

⁴⁰⁷ L'ANPE francès ve a ser un Instituto Nacional de Empleo espanyol.

⁴⁰⁸ (Ovejero, 1998).

n'ocupem, començant per l'irlandès⁴⁰⁹. S'ha de dir que aquest és un projecte realitzat per la Comissió de Justícia de la *Conference of Religious of Ireland* (CORI) i ha estat discutit per diversos partits irlandesos⁴¹⁰.

La proposta del CORI està basada en aquests principis: 1) la natura i els seus recursos són per al profit de tothom, 2) la societat ha de proveir una renda garantida per assegurar a cadascú que pugui viure amb dignitat, 3) la societat ha d'assegurar que la renda bàsica està garantida per la llei, 4) les decisions econòmiques han de ser equitatives i haurien de reduir el forat entre rics i pobres, 5) les trampes de la pobresa i de l'atur han de ser eliminades, 6) els impostos i el sistema d'assistència ha de ser simple i amb els mínims costos d'administració, 7) els homes i les dones han de

---

⁴⁰⁹ (Clark/ Healy, 1997), (Reynolds/ Healy, 1995), (O'Toole, 1995) i (Clarke/ Kavanagh, 1995).

⁴¹⁰ Exactament: Fianna Fail, Fine Gael, Labour Party, Progressive Democrats, Democratic Left i The Green Party. La resposta de cadascun d'aquests partits es troba en (Reynolds/ Healy, 1995). L'opinió és bastant diferenciada, però en general força favorable. Concretament, el darrer partit, The Green Party/Comhaontas Glas, acaba la seva resposta així: "Els Verds proposen un ordre de les coses més racional, i donen suport al Guaranteed Basic Income i al marge de les reserves que hem apuntat, donem la benvinguda a les contribucions del CORI." Cal afegir que la proposta del CORI ha entrat, a hores d'ara, en una comissió parlamentària irlandesa.

rebre un tracte igual, 8) la societat ha de ser jutjada per la cura que dóna als més dèbils i vulnerables.

I la proposta concreta de SUG⁴¹¹ per a 1998 és la següent:

<u>Edat</u>	<u>Lliures irlandeses⁴¹² per setmana</u>
(1) Més de 80 anys	82
(2) 65-79	77
(3) 21-64	60
(4) 20	45
(5) 19	35
(6) 18	25
(7) 0-17	21

El cost per (1) seria de 399, 3 milions de lliures irlandeses; el cost de (2), de 1.291 milions; el de (3), 6.066; el de

---

⁴¹¹ *Basic Income* en la terminologia del CORI.

⁴¹² La lliura irlandesa té un canvi actual (setembre de 1998) de 213 pessetes aproximadament. És a dir, que per a una edat de més de 80 anys, el SUG del CORI representaria unes 17.500 pessetes a la setmana, unes 75.000 pessetes al mes. Per a una persona de 21 a 64 anys, 12.800 setmanals i 55.000 mensuals.

(4), 153; el de (5), 119; el de (6), 85; i el de (7), 1.173. El total⁴¹³ pujaria a 9.287,1 milions de lliures.

No cal dir que l'assignació de quantitats segons les edats, i concretament aquestes és perfectament discutible. Però aquesta és la proposta del CORI i ens hi atenim en l'explicació.

El finançament de la proposta del CORI depèn de la forma d'aplicació del SUG (hi ha tres propostes: gradual⁴¹⁴, per grups i immediata, amb resultats òbviament diferents), però en totes les variants el finançament consistiria en una combinació d'una modificació de l'impost sobre la renda i la supressió de determinades partides assistencials de l'Estat irlandès. Més concretament, s'introduiria un impost únic del 50% sobre les rendes. El SUG estaria completament exempt d'impostos. Molts subsidis existents fins ara serien suprimits. Segons els seus creadors fins i tot podria significar un estalvi per a l'actual Estat assistencial d'Irlanda. Posem només un exemple de com afectaria la creació d'un SUG l'any 1997 per a la renda neta segons els diferents nivells de renda i la situació familiar (en lliures irlandeses i només en alguns trams de renda):

---

⁴¹³ (Clark/ Healy, 1997: 24).

⁴¹⁴ La gradual és per la que s'inclinen (Clark/ Healy, 1997: 24).

Persona sola:

<u>Salari</u>		<u>Renda neta amb</u>
<u>Anual Brut</u>	<u>Renda neta actual setmanal</u>	<u>el SUG</u>
4.000	76,66	109,86
10.000	155,22	169,66
20.000	252,8	269,31
30.000	344,57	368,97

Parella amb tres fills:

<u>Salari</u>		<u>Renda neta amb</u>
<u>Anual Brut</u>	<u>Renda neta actual setmanal</u>	<u>el SUG</u>
4.000	200,39	242,86
10.000	240,93	302,66
20.000	317,00	402,31
30.000	435,75	501,97

Passem ara a l'únic estudi de finançament del SUG en el territori de l'Estat espanyol. És una proposta que, al marge de moltes altres objeccions que puguin fer-s'hi, és l'únic intent de

sistematitzar un finançament de SUG (per etapes, en aquest cas) en l'espai econòmic espanyol⁴¹⁵.

Es parteix de l'estructura de la població espanyola de l'any 1993. Aquest és un programa d'implantació per fases. Les fases d'implantació obeeixen a la intenció de fer realitat el SUG de la forma menys pertorbadora possible per l'economia tal com "està ara". Recordem el que s'apuntava al principi sobre els models econòmics possibles ("fins i tot en el cas del SUG substancial se suposa un capitalisme tal com el coneixem"). Evidentment, els criteris per definir els primers col·lectius que han de ser els beneficiaris en les primeres fases d'implantació haurien de basar-se també amb el criteri *maximin*⁴¹⁶. Per tant, s'opta per començar amb els col·lectius de ciutadans i ciutadanes menys afavorits pel que fa als recursos monetaris. En una primera fase, que abastaria 7,9 milions de persones, quedarien incloses dins d'aquest primer col·lectiu: les persones aturades sense subsidi (1,5 milions), les dones considerades laboralment "mestresses de casa" (5,9 milions) més un petit grup de situacions especials (0,5 milions). La quantitat

---

⁴¹⁵ (Iglesias, 1995).

⁴¹⁶ Recordem el que ja s'ha dit amb anterioritat. El criteri *maximin* deriva, pel que fa al nom, de *maximització* del que està al *minimum*. Aquest criteri indica que són tolerables les desigualtats de riquesa que beneficien els més desfavorits. Aquest benefici pot ser degut al fet que les desigualtats econòmiques contribueixin a l'eficàcia econòmica.

de SUG a percebre pot estar fixada per diversos criteris. Una manera pot ser establir com a SUG una quantitat equivalent a: pensió mitjana, salari mínim, subsidi d'atur mitjà o llindar de la pobresa. Segons això, el percentatge que suposaria del PIB la primera fase d'implantació del SUG (a 7,9 milions de persones segons els criteris especificats) seria el 9,55% (SUG equivalent al subsidi d'atur mitjà), el 9,42% (SUG equivalent al salari mínim), el 8,82% (SUG equivalent al llindar de la pobresa) i el 8,68% (SUG equivalent a la pensió mitjana). La segona fase inclouria a 10,7 milions de persones més que en la primera: els menors de 16 anys no inclosos en la primera fase i els estudiants. Seguint amb el mateix ordre d'abans, aquest nombre de persones beneficiàries del SUG suposaria els següents percentatges del PIB segons l'equivalència: 12,91% (SUG equivalent al subsidi mitjà d'atur), 12,74% (SUG equivalent al salari mínim), 11,93% (SUG equivalent al llindar de pobresa) i 11,73% (SUG equivalent a la pensió mitjana).

Aquests importants percentatges del PIB⁴¹⁷ podrien finançar-se de diverses formes. Una política econòmica és

---

⁴¹⁷ Percentatges que impliquen (en pessetes de 1993 i, des de llavors, la inflació ha estat certament bastant reduïda) aquestes quantitats incloent les dues fases, és a dir, un total de 18,57 milions de persones:

Per a un SUG equivalent al llindar de pobresa (56.700 pessetes mensuals): 12,7 bilions de pessetes.

bàsicament assignació de prioritats econòmiques i socials a partir dels recursos disponibles. Les prioritats d'un determinat govern faran que una política econòmica sigui més o menys expansiva en despesa social, més o menys reguladora del mercat de treball, més o menys intervencionista, etcètera. El que tot seguit s'apunta és simplement una possibilitat entre moltes d'altres, en què s'ha optat per, recordem-ho un cop més, "tocar les mínimes coses possibles". Dit d'una altra manera, la implantació d'un SUG tindria repercussions importantíssimes en una economia algunes de les quals són completament impossibles de predir ⁴¹⁸. Com resta ja dit

---

Per a un SUG equivalent al subsidi d'atur mitjà (61.400 pessetes mensuals): 13,75 bilions de pessetes.

Per a un SUG equivalent al salari mínim (60.600 pessetes mensuals): 13,6 bilions de pessetes.

Per a un SUG equivalent a la pensió mitjana (55.800 pessetes mensuals): 12,5 bilions de pessetes.

⁴¹⁸ Com tota mesura social de certa importància. Per limitacions teòriques resulta difícil saber per anticipat totes les conseqüències de l'aplicació d'una mesura social, constatació que inclou una mesura com el SUG. La tensió inevitable entre conseqüències no conegudes i la necessitat d'actuar per intentar solucionar determinades situacions socials indesitjades s'ha d'escollir a partir de la informació disponible. "Saber que quelcom pot passar i no tenir coneixement d'altres conseqüències és una raó suficient per actuar si aquest quelcom ens interessa. Una redistribució de la renda a favor dels més pobres té una certesa: molta gent milloraria de forma immediata la seva situació" (Ovejero/ Raventós, 1995). Cal recordar també la llei de transcomputabilitat de Bremermann, més amunt apuntada.

aquí s'opta per no fer moltes combinacions diferents de les que ja actuen en els Pressupostos Generals de l'Estat (PGE). “[...] es tracta d’explorar les possibilitats que ofereixen els PGE de cara a finançar la RB⁴¹⁹, utilitzant dos eixos d’intervenció: a través de la reassignació de certes partides de la despesa pública i la creació d’alguns tributs.” Concretament, la proposta de finançament del SUG (a un nivell del llindar de la pobresa: 680.800 pessetes anuals), segons l’autor que ara seguim, afecta quatre grans apartats: 1) la despesa pública, 2) els impostos directes del capital, 3) la inspecció fiscal i 4) altres fonts de finançament. Pel que fa al primer gran apartat, polítiques de despesa pública (recordem que són dades del 93), cal destacar:

- 1) La inclusió dels recursos relacionats amb les polítiques de Promoció de l’Ocupació i Protecció Social.

- 2) Només se selecciona una partida del pressupost dedicat a la Seguretat ciutadana, la dedicada a Forces i Cossos en Reserva.

---

⁴¹⁹ L’autor citat emprà el concepte de Renda Bàsica (RB) per referir-se exactament al mateix que al SUG. “Dividend social”, “salari ciutadà”, “ingrés social”, “renda bàsica”, “subsidi universal garantit” són algunes de les maneres de referir-se bàsicament al mateix, tal com s’ha especificat al començament d’aquesta tesi. (Lo Vuolo, 1995; Gisbert/ Raventós, 1997).

- 3) La despesa en transferències a Organismes Autònoms seria absorbida pel SUG. O sigui, el SUG substituiria aquesta despesa social.

La despesa pública, segons la redistribució anterior, aportaria un 5,03% del PIB.

Pel que fa als ingressos tributaris, pot observar-se que:

- 1) Pel que fa a l'estructura, "el 98,4% de la recaptació tributària directa recau sobre la renda, i són especialment les persones físiques les que hi contribueixen amb el 79,3% dels impostos, mentre que les societats només aporten un 19,1%."
- 2) Evolutivament, "l'impost directe sobre la renda s'ha anat desplaçant de les societats cap a les persones físiques, de forma que el 67,2% de l'IRPF que es contribuïa el 1990 ha passat a ser el 84,7% al 1994". L'Impost de Societats, en canvi, va abaixar la seva participació en el mateix lapse de temps del 30,6% al 13,6%.

Basant-se amb aquestes dades anteriors, Iglesias proposa "que als impostos directes sobre el capital se'ls apliqui com a

contribució a la RB el que resulti de calcular l'1% del PIB. Per a 1993, aquest tribut hauria suposat una aportació de 609.041 milions de pessetes.”

Es tractarà ara el tercer dels quatre grans apartat de finançament del SUG: la inspecció fiscal. Entre el frau fiscal estimat (per l'Institut d'Estudis Fiscals) i el deute d'impostos pendent de cobrament de les empreses i sense comptar les quotes de la Seguretat Social pendents de cobrament es calcula una quantitat equivalent (1993) a més de 5 bilions de pessetes, és a dir, el 8,58% del PIB.

Finalment, pel que fa al que s'ha anomenat “altres formes de finançament”, s'inclou: els finançaments dedicats a les petites empreses, el PER, els plans de defensa i seguretat, la construcció de búnquers, les subvencions a organismes religiosos... No són quantitats excessivament importants, però totes justes aportarien un 0,9% del PIB, és a dir, 564.884 milions de pessetes.

Tot queda resumit en el quadre (annex). L'autor conclou: “... es fa palès que els recursos possibles enumerats sumarien fins a 9.461.073 milions de pessetes, que en termes de PIB suposaria un 15,53%. Evidentment que les partides a reassignar podrien ser diferents i el reajustament més o menys gran”⁴²⁰.

---

⁴²⁰ (Iglesias, 1995: 12).

Fins aquí s'han esbossat algunes propostes de finançament que tenen, tot i les seves gran diferències en altres aspectes, quelcom en comú: són propostes per a diversos països de la Unió Europea o per al seu conjunt. També hi ha propostes fora d'aquest àmbit i fins i tot del continent europeu. Una és per a Nova Zelanda⁴²¹ i l'altre per a l'Argentina. Només faré una breu explicació d'aquesta darrera proposta⁴²², la qual es basa en dos grans principis. Són els següents:

- 1) Integració fiscal. Es tractaria d'unificar el tractament de la totalitat dels ingressos propis i els beneficis fiscals percebuts per cada persona .

- 2) Integració social mitjançant un SUG⁴²³ que implica “garantir un cert llinar de ciutadania”⁴²⁴.

---

⁴²¹ Vegeu tots els exemplars de la *UBI Newsletter*.

⁴²² (Barbeito, 1995).

⁴²³ Barbeito es refereix a *Ingreso Ciudadano (IC)*.

⁴²⁴ (*Ibid.* 225).

L'autor ens avisa que l'exercici és merament il·lustratiu i sense la més mínima intencionalitat propositiva. Feta aquesta ineludible reserva, passem molt resumidament a veure la seva proposta. En primer lloc exposaré un quadre que ens estalviarà haver de donar molts explicacions. Després el comentarem.

<u>1</u>	<u>2</u>	<u>3</u>	<u>4</u>	<u>5</u>	<u>6</u>	<u>7</u>
0	0	150	+150	150	0	0
200	100	150	+50	250	50	0
300	150	150	0	300	50	0
1.000	500	150	-350	650	50	35
5.000	2.500	150	-2.350	2.650	50	47

La columna (1) representa l'ingrés brut; la (2) representa l'impost; la (3), el SUG (en dòlars); la (4), el benefici net (+) o l'impost (-); la (5), l'ingrés net; la (6), la taxa tributària marginal, i la (7), la taxa tributària efectiva. Explicaré aquestes dues taxes abans de prosseguir. La taxa tributària marginal indica la proporció que s'ha de tributar per a cada unitat addicional d'ingressos propis. La taxa tributària efectiva indica la proporció de la modificació o

ingrés brut de cadascú com a resultat de l'efecte net del conjunt de transferències fiscals⁴²⁵.

Agafem com a exemple dos extrems, el qui rep la primera quantitat (res) i el qui rep la darrera (5.000 dòlars). El primer, com que no rep res i té un SUG de 150 dòlars⁴²⁶, té un benefici net (columna 4) de 150 dòlars, un ingrés net de la mateixa quantitat i unes taxes marginals i efectives de 0. El qui rep 5.000 dòlars i té un impost (estipulat per Barbeito del 50%) de 2.500 dòlars i un SUG de 150, té una deducció per impostos de 2.350 dòlars, un ingrés net de 2.650 amb unes taxes marginals i efectives del 50% i del 47%, respectivament. Si haguéssim agafat el qui rep 300 dòlars, ens trobaríem davant d'un cas particular, l'anomenat "punt d'indiferència tributària" [*break-even point*], que és el punt que defineix el nivell d'ingrés pel qual les unitats es troben en una situació indiferent o de neutralitat respecte del sistema integrat de

---

⁴²⁵ "La taxa tributària marginal expressa un nivell nominal de pressió tributària i, com a resultat del crèdit fiscal representat per l'IC, la pressió tributària efectiva és variable i creixent en funció de l'ingrés. En conseqüència, l'evolució de la taxa tributària efectiva expressa el grau de progressivitat assumit pel sistema. La taxa tributària efectiva tendirà a convergir amb la taxa tributària marginal pels nivells més alts d'ingrés." (Barbeito, 1995: 212).

⁴²⁶ Per tenir una certa referència, el salari mínim legal era de 200 dòlars a Argentina, l'any 1993, que és l'any per al qual està fet aquest quadre.

transferències fiscals. Podem observar que la columna (4), en realitat aquesta columna és la diferència entre la (3) i la (2), és igual a 0, és a dir, que la persona que rebés 300 dòlars (que, vegeu la nota corresponent, significa un 50% més del salari mínim legal de l'Argentina l'any 1993), a partir dels supòsits del quadre, no guanyaria ni perdria res.

Vegem per acabar el suggeriment de Barbeito, el cas del sistema integrat d'impostos que ell proposa en l'exemple d'una parella amb dos fills. (Els supòsits són: un SUG d'adult de 150 dòlars i de menors de 60, amb una taxa tributària marginal del 50%). Imaginem que dels dos adults la dona guanya un ingrés brut de 700 i l'home, un de 300. Als 1.000 dòlars d'ingressos bruts conjunts s'han de deduir 350 i 150 dòlars, respectivament (recordem que la taxa tributària marginal és del 50%), i sumar 150 cadascú del seu SUG i 120 dels dos menors. Tot sumat i restat fa una quantitat de 920 dòlars, i resulta doncs una taxa tributària efectiva (que recordem que indica la proporció de la modificació o ingrés brut de cadascun com a resultat de l'efecte net del conjunt de transferències fiscals) del 8%.

8.1. La proposta de J. Tobin

Per la importància d'aquesta proposta se li dedicarà un epígraf específic. El 1972, James Tobin, premi Nobel d'Economia⁴²⁷ l'any 1981, va proposar en una conferència a Princeton la taxació de les transaccions de canvi de cara a permetre als governs recuperar la seva autonomia en matèria de política econòmica⁴²⁸. Molts anys després, al 1996, es va publicar un llibre⁴²⁹ que analitzava tenint en compte els nous coneixements la “taxa Tobin”⁴³⁰. No es considerava una proposta gaire “irrealista”.

---

⁴²⁷ Hi ha almenys dos premis Nobel d'Economia, el citat J. Tobin i H. A. Simon —que ho va ser l'any 1978—, que amb matisos serien favorables a un SUG, vegeu el núm 29 de la *Newsletter of Basic Income European Network* de la primavera de 1998.

⁴²⁸ Citat per (Warde, 1997).

⁴²⁹ (Ul Haq, *et al.*, 1996).

⁴³⁰ A mitjans de 1998 ha quedat constituïda a França l'associació ATTAC (Associació per una Taxa Tobin d'Ajut als ciutadans i ciutadanes), a partir d'una crida que va fer el director de *Le Monde Diplomatique* el juny de 1997. Tot i que les recaptacions assolides per la hipotètica implantació de la taxa Tobin podrien ser emprades per molts objectius diferents (per exemple, ATTAC proposa que sigui per a la promoció de la salut i l'educació públiques dels ciutadans dels països pobres) una part també podria ser per al finançament del SUG.

Aquesta proposta de Tobin consisteix en un impost sobre les transaccions monetàries internacionals. La seva argumentació val la pena citar-la extensament⁴³¹. “Els corrents de capitals necessaris per aconseguir una assignació eficient dels estalvis mundials constitueixen actualment una fracció minúscula de les transaccions fetes a escala mundial en els mercats de canvi, que s’estima que arriben a 1 bilió de dòlars diaris... La major part d’aquests bilions d’intercanvis monetaris són el resultat d’especulacions i intermediacions que tenen com a propòsit l’obtenció de beneficis ràpidament amb les fluctuacions cambiàries i amb les diferències internacionals del tipus d’interès. Aquestes transaccions contribueixen poc o gens a les assignacions nacionals d’inversió a llarg termini. Els tipus de canvi estan a mercè d’especuladors particulars que manegen quantitats enormes de diners. Les seves activitats distorsionen els senyals que els mercats de canvi donen a les inversions a llarg termini i al comerç... Les recents crisis del mecanisme borsari europeu demostraren que els bancs no tenen suficients reserves, ni individualment ni col·lectiva per suportar pressions concertades d’especuladors que aposten per la devaluació de les divises més febles...”⁴³². La proposta de J. Tobin al respecte

---

⁴³¹ (Tobin, 1978).

⁴³² No cal dir que des que, ara ja fa vint anys, J. Meade va escriure aquestes paraules, han augmentat les quantitats que ell aporta i, sobretot, han ocorregut alguns dels esdeveniments que ell suggereix.

és que “es gravin amb un impost internacional uniforme les transaccions al comptat de divises (inclosos els lliuraments corresponents a contractes i opcions de futur)... Un impost del 0,5% sobre les transaccions de canvi és l'equivalent d'una diferència del 4% en el tipus d'interès anual dels pagarés a tres mesos, un considerable factor dissuasori per a les persones que es proposin fer un curt viatge d'anada i tornada d'una moneda a l'altra. El propòsit d'un impost com aquest és fer més lents els moviments de capital especulatiu; la seva magnitud seria massa petita per descoratjar el comerç de productes o els compromisos seriosos del capital internacional. L'ingrés en potència és d'enorme magnitud: més d'1,5 bilions de dòlars anuals amb un impost del 0,5%”⁴³³. Les transaccions de canvi han arribat al nivell d'1,3 bilions de dòlars per dia el 1995 (0,018 bilions els anys 70, en contrast)⁴³⁴.

---

⁴³³ (Tobin, 1978). Però aquesta proporció és simplement una possibilitat entre d'altres com es veurà tot seguit.

⁴³⁴ Citat per (Warde, 1997). Per tenir una certa proporció del que representa aquesta quantitat, cal dir que la quantitat anual del comerç internacional de béns i serveis és d'aproximadament, 4,3 bilions de dòlars. I els 1,3 bilions de les transaccions de canvi a les quals es refereix el text principal, recordem-ho, són diaris. El 1992 una operació especulativa contra la lliure esterlina d'un dia sol va permetre guanyar al conegut financer G. Soros 1.000 milions de dòlars (uns 160.000 milions de pessetes).

Actualment s'han fet propostes de la taxa de Tobin que van del 0,1% al 0,25% i s'imposaria tant a les transaccions simples com als productes derivats⁴³⁵. A una taxa del 0,25% s'aconseguirien recaptacions de l'ordre de 0,29 bilions de dòlars per any.

Per poder fer-se una idea en pessetes del que representa la proposta de Tobin a l'espai econòmic espanyol, un 0,5% sobre les transaccions de canvi, si s'hagués aplicat "només al volum de contractació dels Mercats Secundaris, i a les Emissions Brutes dels Mercats Primaris, la quantitat recaptada per aquest concepte l'any 93 hagués pujat a 1.149.090 milions de pessetes, és a dir, l'1,89% del PIB"⁴³⁶.

Aquest percentatge seria una bona font addicional de recursos de finançament del SUG. De possibilitats addicionals de finançament segueixen havent-n'hi moltes sense fer reformes que suposin un canvi de mans dels mitjans de producció o una

---

⁴³⁵ Com ara les transaccions a termini o els *swaps*, que són operacions entre dues grans empreses, per les quals cadascuna es compromet a atendre el pagament dels interessos d'un deute de l'altra.

⁴³⁶ (Iglesias, 1995: 13). Des de 1993 a finals de 1998 el mercat borsari espanyol ha tingut un creixement exponencial. Proporcionalment, molt més que el PIB. Les quantitats citades en el text resten, justament per aquest motiu, molt curtes respecte a les que sortirien el 1997 o el 1998.

apropiació per part del govern de l'Estat⁴³⁷. Es recorda que s'ha optat per “tocar les mínimes coses possibles”, segons s'ha afirmat més amunt.

---

⁴³⁷ (Standing, 1998).

9. CONCLUSIONS

L'objectiu d'aquesta tesi era ambiciós: una valoració global del Subsidi Universal Garantit. S'ha analitzat la proposta del SUG des de diverses vessants: des d'algunes teories de la justícia, com a mesura contra la pobresa, en comparació amb cinc grans estratègies contra l'atur, en relació amb l'impacte en els tres tipus de treball que s'han tingut presents (el remunerat, el domèstic i el voluntari), i en relació amb les diferències amb els subsidis o prestacions condicionades pròpies de l'Estat de benestar. També s'ha fet una incursió sobre algunes propostes de finançament en diferents àrees geogràfiques. Crec que la proposta del SUG ha passat tan dura prova. En la introducció esmentava dues importants constatacions que s'han produït mentre he anat desenvolupant la tesi: 1) algunes de les aquí anomenades vessants del SUG m'han conduït a alguna conclusió diferent de la que en començar tenia al cap, 2) hi ha altres vessants per les quals o no dispo del coneixement adequat o les investigacions fins ara existents no són concloents; les afirmacions en aquests punts han de ser força prudents. Sempre hi ha la tendència, quan hom està fermament convençut d'alguna cosa, de fer-ho quadrar amb tot. He hagut de vigilar constantment per no caure en aquest comprensible error, però error malgrat tot. Tenint present aquesta vigilància i resumint els resultats de la tesi, es poden extraure les conclusions que, després d'uns previs aclariments, s'apunten. Finalment, escriuré una relació de les objeccions més freqüents i de les més sòlides al

SUG que he anat recollint al llarg dels cinc anys aproximadament que ha durat la preparació d'aquesta tesi. Contestar-les també serà una bona manera d'ajudar a fer més clares les conclusions.

Independentment de les paraules o conjunt de paraules que s'han anat emprant com a sinònims al llarg d'aquests darrers anys i sobre la qual cosa ja s'ha fet esment al llarg del text, Subsidi Universal Garantit vol dir un ingrés pagat pel govern a cada membre de ple dret de la societat *a)* fins i tot si no vol treballar remuneradament, *b)* sense tenir en compte si és ric o pobre, *c)* sense importar amb qui viu, i, *d)* amb independència de la part del país on visqui. En la definició, tal com es pot constatar, no entra la quantitat, o una indicació de quantitat que sigui capaç d'afrontar necessàriament, per exemple, la satisfacció d'uns mínims vitals. La quantitat pot ser molt petita, insignificant; pot ser pels volts del llindar de la pobresa; pot ser més elevada. Que sigui una o altra quantitat dependrà d'opcions polítiques, d'opcions econòmiques, de possibilitats de finançament, entre d'altres. D'aquí ve que, tal com s'ha vist, uns autors especifiquin unes quantitats d'entrada molt minses i d'altres, unes quantitats considerablement més elevades. Una de les propostes que s'han vist, per exemple, en el capítol vuitè sobre finançament, proposava 1.500 francs francesos, unes 37.000 pessetes mensuals, per al conjunt de la Unió Europea. Altres arribaven a unes 75.000 pessetes mensuals. La definició tampoc no impedeix que persones en situació molt especial (sigui per l'edat o per greus discapacitats) puguin rebre una quantitat superior a la

fixada. El que sí que prohibeix la concepció del SUG és que algun ciutadà en quedi exclòs per tenir una renda molt alta, per ser propietari de mitjans de producció o pel fet de negar-se a treballar remuneradament. La concepció del SUG no afavoreix una concepció de la bona vida en detriment d'unes altres.

Les concepcions de les prestacions o subsidis condicionats com les que coneixem o les que es podrien proposar (per exemple, la ja esmentada Iniciativa Legislativa Popular de la Comunitat Autònoma Basca sobre la *Carta dels Drets Socials* que pretenia el reconeixement del dret ciutadà a un salari social individualitzat per a tots els demandants d'ocupació, en una quantitat equivalent al Salari Mínim Interprofessional, i pel temps que duri la condició d'aturades de les persones subjectes a dret) exigeixen o unes contrapartides o estar compresos en una determinada situació. El SUG, sigui quina sigui la seva quantitat, no exigeix cap contrapartida ni estar inclòs en una situació determinada.

Fet aquest aclariment, anem a les conclusions. En la primera part, els capítols segons i tercer, s'ha tractat de veure les diferents teories de la justícia que poden donar justificació al SUG. Se n'han tractat quatre: la llibertariana, la igualitària del treball (la de John Baker, per ser exactes), la rawlsiana i la de la llibertat real. Tot i ser teories de la justícia prou diferents i ben conegudes (especialment la llibertariana i la rawlsiana), totes ofereixen una justificació normativa a la implantació del SUG. Personalment, crec

que l'intent més reeixit és el de la llibertat real de Van Parijs. També és l'autor que més esforços específics ha dedicat a la fonamentació del SUG a partir d'una teoria de la justícia. Per això és la justificació que més espai ha ocupat d'aquesta tesi. És una justificació liberal igualitària. Les quatre teories presentades són totes lliberals. Com s'ha apuntat, quasi totes les teories de la justícia lliberals són neutres respecte a les diverses concepcions de la bona vida que hi pugui haver. Una de les divisions tradicionals de les teories lliberals és entre propietaristes i igualitàries. Les primeres defineixen una societat justa com una societat que no permet treure a cap individu allò que li pertoca en un sentit predefinit. Per les teories lliberals igualitàries una societat justa és una societat organitzada de manera que no tracta els seus membres només amb igual respecte sinó amb igual sol·licitud. Les teories lliberals igualitàries difereixen unes de les altres per l'elecció del *distribuendum* (per exemple, els resultats o les oportunitats) i del criteri. Tres de les teories tractades, la de Baker, la de Rawls i la de Van Parijs, són lliberals igualitàries, la llibertariana és liberal propietarista. Totes quatre aporten una justificació normativa del SUG. La teoria liberal llibertariana, a partir del dret igual de tothom a la propietat comuna original de la terra. La teoria de l'equitat de John Rawls, a partir especialment de l'autorespecte, un bé primari de gran importància. La teoria de John Baker aporta la justificació a partir del reconeixement de la compensació del treball. Finalment, la teoria de Van Parijs justifica normativament el SUG a partir de la seva concepció de la llibertat real, segons la

qual existeix alguna estructura de drets ben garantida, i en aquesta estructura cada persona és propietària de si mateixa i cada persona té la més gran oportunitat possible per fer qualsevol cosa que pogués voler fer. Una de les conclusions importants, segons la concepció de la justícia d'aquest autor, és que la proposta del SUG no prohibeix cap idea definida sobre la bona vida. Es tracta d'una teoria de la justícia liberal igualitària.

Les teories lliberals igualitàries són compatibles amb una concepció de la ciutadania passiva i també amb una concepció de la ciutadania activa. Una concepció liberal igualitària pressuposa que les decisions col·lectives han de prendre's a partir de diverses concepcions o conjunt de preferències, però sense que aquestes preferències hagin de canviar durant el procés de discussió i elaboració de les decisions col·lectives. Aquesta característica de les teories lliberals de la justícia les diferencia de les concepcions republicanes. I en aquest terreny ha fet una incursió aquesta tesi. Una breu incursió en un terreny inexplorat (potser per ser més prudent: molt poc explorat), la relació entre SUG i republicanisme. La concepció republicana pressuposa que, malgrat la diversitat d'idees polítiques i socials és molt gran, aquesta diversitat no és irreductible; el procés de deliberació pública significa argumentar, exposar raons, canviar les preferències dels altres, canviar les pròpies. La implantació del SUG interessa veure-la, en la seva relació amb el republicanisme, almenys en tres vessants que són precisament les condicions de funcionament de la ciutadania

republicana: 1) l'autonomia de judici, 2) la responsabilitat, i 3) el desenvolupament de la vida pública. Crec haver mostrat com el SUG n'afavoriria les tres. Un SUG que alliberi, encara que només sigui parcialment, la gent del "xantatge de l'existència" afavoriria les condicions per a l'autonomia de judici, la responsabilitat i la vida pública. S'ha afirmat amb molta prudència, que aquí vol dir el següent. Que el SUG afavorís l'autonomia de judici, la responsabilitat i la vida pública no equival a afirmar que necessàriament haurien de quedar millorades. Recordem que el republicanisme clàssic atorgava a la propietat la qualitat de garantir la independència econòmica la qual calia per poder gaudir d'autonomia de judici. Un SUG substancial podria complir el paper de la propietat, almenys de forma aproximada i per molta gent que ara no s'acosta a la situació descrita.

El SUG també crec que ha superat algunes objeccions que podríem incloure en el gran apartat de la explotació. Tot el capítol tercer ha estat dedicat a discutir les objeccions "explotadores" que podien fer-se al SUG. A partir dels criteris que s'han assumit com a definidors de la concepció de la llibertat real, el SUG pot ser implantat sense por a ser qualificat d'explotador per part d'uns col·lectius d'individus respecte a uns altres. La definició d'explotació que s'ha emprat ha estat la següent: l'extracció (per part d'algú) d'un avantatge injust del treball aliè. A partir de l'anàlisi d'aquesta definició s'ha anat veient com una implantació del SUG podia salvar acusacions possibles d'explotació.

Les cinc grans estratègies aquí exposades per fer front a l'atur i a les conseqüències perverses, especialment la pobresa, que se'n deriven, tot i tenir virtuts, o bé resten per sota de les del SUG o bé són insuficients. Aquestes cinc estratègies contra l'atur que han estat tractades són: la flexibilització del mercat de treball, el creixement econòmic, la reducció de jornada, el progrés tècnic i el segon xec. La combinació de la implantació del SUG amb alguna d'aquestes grans estratègies contra l'atur pot ser, en canvi, altament favorable. Per exemple, ja s'ha fet esment de la relació positiva segons alguns autors entre la implantació del SUG i el progrés tècnic. També la flexibilització (i he dedicat una part de la tesi a veure els diferents tipus de flexibilitat laboral que pot incloure's sota aquesta paraula, però per economia d'espai aquí em referiré a les facilitats administratives d'entrada i sortida als llocs de treball dels treballadors assalariats, inclosos els funcionaris) del mercat de treball podria ser una bona combinació amb el SUG, però immediatament s'ha de fer un matís important. Amb un SUG com la proposta ja esmentada en el capítol sobre el finançament de 1.500 francs francesos pel conjunt de la Unió Europea, una flexibilització molt gran seria ben segur força contraproductent per a la part més dèbil, la població assalariada. Però en el cas d'una quantitat substancial, posem del doble, una flexibilització de certa magnitud no necessàriament hauria de ser tan contraproductent (el "poder contractual" dels individus seria bastant més gran, la llibertat real

d'acceptar determinades feines seria molt més gran que en l'actualitat).

Una implantació del SUG podria tenir algunes virtuts per afavorir un repartiment del treball domèstic més equitatiu entre els dos sexes (en cas d'unitats de convivència heterosexuals). Ara bé, i s'hi ha insistit suficientment al llarg de la tesi, aquest repartiment dependrà d'altres canvis culturals i socials. El SUG podria afavorir aquest repartiment, que no significa afirmar que resoldria tots els problemes derivats de l'anomenada divisió sexual del treball. Moltes dones que en les nostres societats depenen econòmicament dels seus marits podrien tenir una possibilitat d'elecció (un augment de la seva llibertat real, per dir-ho amb conceptes repetidament emprats) que ara no tenen. El seu conjunt d'oportunitat es veuria eixamplat. L'afirmació anterior no equival a assegurar que una implantació del SUG acabaria amb la divisió sexual del treball. Aquesta supressió, si es produeix, dependrà d'altres factors tal com s'ha estat apuntat en el capítol cinquè.

El treball voluntari, que també ha estat breument tractat en el capítol cinquè, quedaria enormement afavorit per una implantació del SUG. El treball voluntari requereix temps que moltes vegades no està disponible. Alliberada ni que sigui parcialment aquesta constricció, el ventall de l'elecció s'amplia. Molta gent que actualment no fa treball voluntari i que desitjaria fer-ne, tindria l'ocasió més a l'abast.

Els subsidis de tipus condicionat pateixen de dues grans i conegudes trampes: la de l'atur i la de la pobresa. El SUG evitaria aquestes dues grans trampes dels subsidis condicionats. La primera, en realitat, és una variant, importantíssima per la seva extensió, de la segona. La trampa de la pobresa, com es recordarà, es defineix de la següent manera: l'elecció que es veu empesa a fer la persona que es troba compresa en el nivell d'ingressos dins del qual al beneficiari potencial d'aquests subsidis no li interessa augmentar-los per altres fonts. El SUG, com que és acumulable amb d'altres rendes, evita aquesta estesa trampa. Els efectes col·laterals perversos d'aquestes trampes són molts grans i prou coneguts. Evitar-los, com espero que hagi quedat mostrat en el capítol sisè, és probablement un dels havers més importants que la implantació del SUG pot assegurar. Cal mencionar també un efecte, derivat d'aquesta virtut del SUG, molt important: reduir el frau. Aquelles persones que avui, per evitar que determinats subsidis els siguin retirats, es veuen "quasi obligades" a recórrer al mercat laboral negre, amb la implantació d'un SUG (petit o gran, en aquest cas és completament indiferent) no tindrien cap incentiu per fer-ho, encara més, l'incentiu seria sortir del mercat negre pels avantatges que també té la legalització del treball remunerat. Hi ha un efecte immediat derivat d'aquesta legalització del treball remunerat: un increment de la recaptació fiscal. Realitat que augmentaria indiscutiblement la capacitat de finançament del SUG.

Una implantació del SUG al nivell del llindar de la pobresa acabaria amb la pobresa, i això és simplement una afirmació tautològica. Acabar amb la pobresa tindria una transcendència social que s'emfasitza sola i uns efectes associats força notables. Energies que avui estan ensorrades sota les condicions de vida de la pobresa podrien quedar alliberades. Fins i tot, tot i ser molt escèptic sobre les possibilitats d'alliberament d'aquestes energies (o simplement negant que existeixin en algun lloc recòndit de la població pobra), hi ha raons per intentar-ho. Els beneficis podrien ser molts i els costos no tan grans. Però posem que aquesta darrera raó, més concretada, no fos suficient. Encara queda una trinxera: treure de la pobresa estadística un 20% aproximat de la població de l'espai econòmic espanyol (per concretar en algun espai) és un bon propòsit.

La implantació del SUG estalviaria molts costos d'administració. Administrar multitud de subsidis condicionats, pensions diferents, assegurances d'atur té molts costos de personal. Molts diners destinats a programes per fer front a la pobresa es queden en personal per administrar-los. Seria difícil que, seguint amb els subsidis condicionats, pogués ser d'una altra manera. No és responsabilitat del personal dedicat a aquesta administració (tot i que pot haver-hi per suposat algun cas de responsabilitat també personal), sinó que és el previsible resultat de la concepció de la condicionalitat de molts subsidis. S'ha de controlar la identitat de

les persones, la seva història laboral, les circumstàncies familiars, amb un lloable objectiu: que no hi hagi frau. Fins i tot en el cas d'aquelles propostes de SUG que preveuen un tracte diferenciat per edats o per situacions molts especials, el control administratiu d'aquests casos seria molt menys costós. L'edat i les situacions molt especials (com gran invalidesa, per exemple) són molt fàcils de controlar.

El finançament és una de les debilitats del SUG, segurament la principal. Les diferents propostes que he anat presentant, tot i el seu diferent grau de desenvolupament i de complexitat, inviten a pensar que el finançament és materialment possible. Però no es pot concloure amb rotunditat. Segurament és un dels terrenys menys inexplorats d'una implantació del SUG. Cal recordar un cop més que la implantació d'un SUG seria una opció de política econòmica. Una política econòmica és bàsicament assignació de prioritats econòmiques i socials a partir dels recursos disponibles. Dependrà de les prioritats que una política econòmica sigui més o menys expansiva en despesa social, més o menys expansiva en despesa militar, més o menys intervencionista, etcètera. Una implantació del SUG tindria unes conseqüències socials no completament previsible (i les conseqüències del finançament només serien una fracció del total), tal com ja he tingut ocasió d'esmentar al llarg de la tesi. Imputació que comparteix amb moltes mesures de reforma social. En realitat, qualsevol proposta social, si no és molt parcial i localitzada, gaudeix d'aquesta

incertesa o la pateix. Per les limitacions teòriques de les ciències socials, és difícil anticipar les conseqüències de l'aplicació del SUG. Aquesta constatació, emperò, no ha de ser motiu de paralització. Entre les conseqüències no conegudes i la necessitat d'actuar per intentar solucionar determinades situacions hi ha una tensió prou evident. Entre dues alternatives en tensió s'ha d'escollir a partir de la informació disponible. Les nostres societats porten, unes més que altres, molts anys amb una concepció dels subsidis, la condicionalitat. La senzilla i radical proposta del SUG haurà de passar algunes etapes d'adaptació i de correcció. Com més aviat es comenci a actuar, més aviat es podrà corregir.

Al començament d'aquestes conclusions he anunciat que faria una relació de les objeccions més freqüents i de les més sòlides al SUG. Ara ha arribat el moment. Aquest recurs em servirà per acabar de resumir i aclarir diversos aspectes relacionats amb el SUG que he anat estenent al llarg de la tesi.

Aquestes objeccions, que primer enumeraré i després comentaré, són:

- 1) El SUG incentiva la peresa i el parasitisme.
- 2) El SUG permetria que els qui no contribueixen al producte social se n'emportin una part.
- 3) Alguns beneficiaris del SUG no sabran emprar el temps lliure.

4) El SUG suposa uns costos de finançament que el fan impossible.

5) El SUG consolidaria la dualització de la població laboral.

6) Si la quantitat del SUG fos molt minsa moltes de les virtuts que se li atribueixen (com ara increment del poder contractual dels individus enfront de l'empresari, dedicació d'una part més gran de temps que ara als treballs no remunerats, millors condicions per a la formació autònoma de les preferències, responsabilitat, vida pública, etc.) no serien assolides.

7) El SUG provocaria que alguns treballs remunerats no volguessin ser fets per ningú. Només el recurs a la mà d'obra barata provinent de la immigració dels països pobres podria cobrir-los.

8) El SUG només està pensat per als països rics o zones riques, com la Unió Europea.

9) El SUG generarà situacions imprevisibles.

Aquestes objeccions al SUG poden ser classificades segons aquesta divisió: les que consideren que el SUG pot ser èticament desitjable però inviable, i les que consideren que és èticament indesitjable. Les objeccions 4, 6 i 9 podrien ser englobades dins de la primera divisió; les objeccions 1, 2, 3, 5, 7 i 8, dins de la segona. Comencem per aquestes sis darreres.

La primera, que el SUG incentiva la peresa, pot ser desglossada entre aquells que fan equivalent la peresa a no voler

treballar remuneradament i aquells que, tot i reconèixer que el treball és un concepte més ampli que el de treball remunerat, consideren que la peresa s'estendria a tots els àmbits del treball (a més del remunerat, el domèstic i el voluntari). Sobre el primer desglossament, com que fa una identificació força discutible, està greument mutilat d'entrada. Tot i així, el SUG, per fet d'evitar les trampes de la pobresa i de l'atur, a les quals ja m'he referit repetidament, no solament no incentivaria la peresa, sinó que no hi hauria motius per no voler treballar remuneradament perquè aquesta decisió comportés la pèrdua d'un subsidi condicionat. La segona part en què he dividit la crítica és encara més feble que l'anterior. Alliberar temps d'un tipus de treball, el remunerat, pot fer possible invertir-lo en els altres (el voluntari i el domèstic). I sobre aquest extrem ja he dit prou al llarg del text i d'aquestes mateixes conclusions. S'ha d'admetre, un cop afirmat l'anterior, que el SUG obre la possibilitat al parasitisme i a la peresa, afirmació més feble que la discutida (que el SUG incentiva la peresa i el parasitisme). I per parasitisme faig servir la definició que he emprat en el text, la de D. Gauthier (cau en el parasitisme aquella persona que, en obtenir un benefici, deriva el cost o part del cost cap a una altra persona). És una porta oberta, efectivament, però una porta oberta a qualsevol. D'un altre costat, seria força difícil provar que X és un paràsit perquè opta per no treballar remuneradament pel fet de dedicar moltes hores de la seva vida a l'ajut al Tercer Món o als vells del seu barri. També l'assegurança d'atur atorga oportunitats de parasitisme o de frau. El SUG és una elecció social a favor dels

individus que, pel fet de formar part de la comunitat, tinguin garantida la seva supervivència.

L'objecció 2, el SUG permetria que els qui no contribueixen al producte social se n'emportin una part (una versió més directa, que té partidaris des d'angles normatius molt diferents, seria: "qui no treballa no menja"), pateix d'algunes confusions. La primera rau a confondre treball amb treball assalariat, i com que ja se n'ha dit bastant, no hi afegiré res més. La segona confusió està motivada per no partir de l'evidència segons la qual hi ha molta gent que voldria (i per qualificació podria) ocupar els llocs que ocupen altres individus, però simplement no pot. No sembla molt afortunat exigir que "qui no treballi no mengi" quan aquesta situació descrita no és ni molt menys hipotètica. Però aquí no s'esgota el problema. Si els llocs de treball assalariat que estan ocupats per individus menys qualificats que altres es permetés que realment fossin ara ocupats per les persones més qualificades (difícilment poden aduir-se arguments consistents en contra), els primers restarien sense feina i l'existència del SUG podria minvar els efectes de la pèrdua del lloc de treball. Finalment, difícilment pot criticar-se a algú haver escollit una opció diferent, quan tothom podria escollir estar en la situació de l'altre (en un sentit molt definit: allò que permetés fer el SUG, per la seva condició d'universal permetria fer-ho a tothom).

La crítica 3 és molt similar a la primera. Aquesta objecció recorda les ja esmentades, al llarg del text, crítiques conservadores a l'Estat de benestar (crea una ciutadania irresponsable, passiva, dependent). Les raons del SUG són també positives i tenen a veure amb —la possibilitat— d'una vida més autònoma, amb la desitjabilitat moral segons la qual la gent pugui decidir en millors condicions la distribució del seu temps.

L'objecció 5, segons la qual la implantació del SUG consolidaria la dualització de la població laboral és francament sorprenent. La dualització laboral té causes determinades, alienes completament a una implantació del SUG. Afirmar que el SUG consolidaria aquesta situació és arriscat. És raonable pensar, tal com ho he desenvolupat al llarg del text, que podria fomentar l'autoocupació, la formació, la reducció salarial de determinades ocupacions i l'augment d'altres, i determinats treballs a temps parcial. Això pel que fa al treball remunerat. Sobre els altres treballs em remeto al que ja s'ha dit en els apartats anteriors. El SUG, resumint, podria tenir com a efecte col·lateral una disminució de la dualització.

L'objecció 7, segons la qual els treballs remunerats que no volguessin ser realitzats per ningú serien realitzats per la mà d'obra barata provinent de la immigració, no és correcta. Per diverses raons. 1) Si es considera que el SUG és una reforma social que val la pena intentar posar en pràctica, s'ha d'intentar assolir-la

sense esperar que els habitants dels països pobres es posin al nivell dels rics. Seria tan absurd fer el contrari com ara no estar d'acord amb la igualtat legal de les dones a la Unió Europea perquè a l'Afganistan no la tenen. Desitjar, i portar a terme les accions públiques que hom consideri oportú per afavorir les situacions dels habitants dels països pobres, no significa no fer les reformes als països rics que es considerin oportunes. 2) La legislació o legislacions sobre la immigració que té el seu origen en els països pobres, se'n tingui una opinió favorable o desfavorable, depèn d'altres mecanismes que el de la implantació d'un SUG. Per cert, poques limitacions podrien afegir-se a les ja molt estrictes lleis sobre immigració dels països rics.

La darrera objecció del grup que he agrupat sota la característica de criticar el SUG per ser èticament indesitjable, la 8, segons la qual el SUG només està pensat per als països rics, com la Unió Europea, és falsa. Hi ha propostes de SUG en països no considerats rics, com és el cas d'Argentina, explicada en el capítol sobre el finançament, i potser en una situació intermèdia, Nova Zelanda. Al Brasil també hi ha una proposta que no ens atrevim a qualificar de SUG, però amb similituds considerables (es pot trobar a les *Bases do programa de governo* de 1994 del Partido dos Trabalhadores). Clarament: el SUG no és una proposta només per als països rics.

Ens falta, finalment, veure les tres crítiques que he englobat sota la característica comuna d'acceptar la desitjabilitat ètica del SUG, però consideren que és inviable. Recordem que són les numerades en els llocs 4 (el SUG suposa uns costos de finançament que el fan impossible), 6 (depenent de la quantitat de SUG moltes de les virtuts que se li atribueixen no serien assolides), i 9 (el SUG generarà situacions imprevisibles). La 4 ha estat àmpliament comentada i només ens queda reconèixer parcialment la seva crítica. No hi ha evidències empíriques (raonablement, donat el cas) ni seguretats incontrovertibles en un sentit completament negatiu ni positiu. Són moltes les variables que cal tenir en compte en el finançament del SUG. Ja he esmentat el fet segons el qual a vegades ens formulem preguntes la resposta de les quals requereix una quantitat tal d'informació que només pot ser una aproximació, fins i tot encara que apliquem el millor coneixement disponible amb la tecnologia més desenvolupada. Malgrat tot, es pot assegurar que hi ha indicis per al finançament del SUG més que raonables, segons les propostes que s'han exposat en el capítol vuitè.

La crítica 6 és completament correcta i no pot ser contestada. Amb un SUG molt minso (1.500 francs mensuals per al conjunt de la Unió Europea, per exemple, com defensa una de les propostes que ja hem visitat) el poder contractual dels individus enfront de l'empresari, la dedicació d'una part més gran de temps a treballs no remunerats, les millors condicions per a la formació

autònoma de les preferències, responsabilitat, vida pública, etc. no serien assolits. A favor d'una implantació d'un SUG reduït només pot argumentar-se que pot ser un pas cap a un SUG més substanciós. La força de l'objecció no disminueix almenys mentre duri aquesta transició.

El SUG generarà situacions imprevisibles. En el sentit més trivial de l'afirmació això és incontrovertible. Tota reforma social de certa importància, i el SUG ho és, comporta situacions imprevisibles. Però l'afirmació té un sentit menys trivial: situacions imprevisibles indesitjades. Es reconeixerà que si la situació és imprevisible, no podem saber si serà bona o dolenta (si ho sabem ja és previsible). Encara, però, pot tenir un altre sentit més prescriptiu: perquè no coneixem les situacions que pot comportar, no s'ha de practicar. Per contestar aquesta objecció em remeto al ja dit en aquestes mateixes conclusions. Entre les conseqüències no conegudes i la necessitat d'actuar per intentar solucionar determinades situacions hi ha una tensió prou evident. Entre dues alternatives en tensió s'ha d'escollir a partir de la informació disponible. La implantació del SUG té una certesa: els més pobres millorarien. A falta de més informació és una raó bona i suficient per actuar.

Annex

FINANÇAMENT DEL SUG (DADES CORRESPONENTS A 1993)

	Milions de pessetes % del PIB	
POLÍTIQUES DE DESPESA	553.000	0,91
Promoció de l'ocupació (Estat central)	328.059	0,54
Promoció de l'ocupació (Administració local)	30.705	0,05
Fons de garantia salarial (Org. Autònom)	76.166	0,13
Forces i cossos en reserva	56.419	0,09
Fons reservats	10.000	0,02
Inst. Vivenda FF.AA. (Org. Autònom)	26.111	0,04
Consell superior d'esports (Org. Autònom)	23.709	0,04
Inst. P.M. Empresa Industrial (Org. Autònom)	1.831	0,00
DESPESA EN INVERSIÓ	58.427	0,10
Seguretat i protecció social	47.994	0,08
Promoció social	10.433	0,02
DESPESA EN TRANSFERÈNCIES	2.452.036	4,03
Famílies i institucions sense finalitat lucrativa	614.036	1,01
Subvencions a empreses	1.838.000	3,02

Impost sobre el capital: 1% del PIB d'increment	609.041	1,00
II. Sobre la base dels impostos sobre el capital	609.041	1,00
Frau fiscal	3.323.685	5,46
IVA	450.000	0,74
Act. Empresariums, imp. societats, prof. lliures	2.850.000	4,68
Suposada corrupció empreses	23.685	0,04
Diversos	1.900.000	3,12
Impostos pendents de cobrament	1.900.000	3,12
Quotes S.S. pendents de cobrament	(1.245.701)	(2,05)
(No computades per estar acumulades des de 1988)		
III. Sobre la base de la inspecció fiscal	5.223.685	8,58
EMPRESA I TREBALL	125.688	0,21
Finançar modernització petit comerç	15.000	0,02
Junta Andalusia (dedicat a salvar empreses)	32.288	0,05
PER a Andalusia	78.400	0,13
DEFENSA I SEGURETAT		
Lloguer de tancs a Alemanya	15.000	0,02
Viabilitat de l'eurocaça	85.260	0,14
Armes per al "Plan del Norte"	60.000	0,10

Armes per al "Plan del Norte"	60.000	0,10
IMPOSTOS I EVASIÓ FISCAL	20.000	0,03
Govern renuncia a cobrar a "la Caixa"	20.000	0,03
ORGANISMES PÚBLICS	240.000	0,39
Els 4 bunkers de l'Estat	40.000	0,07
Els dèficits de TVE	200.000	0,33
ASSUMPTES RELIGIOSOS		
L'Estat va donar a l'església catòlica	18.936	0,03
IV, Sobre la base d'altres fonts de finançament	564.884	0,93
EL TOTAL DE RECURSOS DISPONIBLES (I+II+III+IV)	9.461.073	15,53
0,5% Impost sobre contractació efectiva	1.159.090	1,89
TOTAL DE RECURSOS + 0,5%	10.610.163	7,42
NECESSITAT FINANÇAMENT SUG (AL LLINDAR DE LA POBRESA		

Primera fase	5.734.026	8,82
Segona fase	7.265.396	11,93

Font: (Iglesias, 1995)

PUBLICACIONS PERIÒDIQUES DEDICADES EXCLUSIVAMENT AL SUG

Newsletter, editada pel *Basic Income European Network* (S'envia via Internet. <http://www.econ.ucl.ac.be./etes/bien/bien.html>). Fins al setembre de 1998 se n'han editat 29 números.

UBI Newsletter, editada pel *Universal Basic Income* de Nova Zelanda (S'envia via Internet. <http://www.iconz.nz/~iwgordon/ubinz.html>).

Citizen's Income Butletin, editada pel *Citizen's Income Trust* de Gran Bretanya. Fins al setembre de 1998 se n'han editat 25 números.

TEXTOS CITATS

ACKERMAN, B. (1993), *La justicia social en el Estado liberal*, Madrid, Centro de Estudios Constitucionales.

AGUIAR, F. (1991a), «La lógica de la cooperación», en Aguiar, F. (Comp.) *Intereses individuales y acción colectiva*, Madrid, Ed. Pablo Iglesias.

AGUIAR, F. (1991b), «Subsidio Universal y explotación», en DDAA, *Una via capitalista al comunismo: el salario social garantizado*, Madrid, FIM.

ALABART, A. et al. (1997), *Mujeres, trabajos y políticas sociales: una aproximación al caso español*, Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales. Instituto de la Mujer, núm. 51.

ALBARRACÍN, J. i MONTES, P. (1993) «El debate sobre el reparto del empleo», *Viento Sur*, núm. 12.

ALEMANY, C. *et al.* (1994) (comp.), *Las mujeres y el trabajo (rupturas conceptuales)*, Barcelona, Icaria.

ALONSO, F.J. (1998), «Distribución territorial de la pobreza económica en España hoy (1996)», en DDAA, *Las condiciones de vida de la población pobre en España. Informe general*, Madrid, Fundación Foessa.

ANISI, D. (1990), *Trabajar con red*, Madrid, Alianza.

ARISTÒTIL (1985), *Política*, Barcelona, Orbis.

ARISTÒTIL (1989), *Ètica a Nicómaco*, Madrid, CEC.

ARNESON, R.J. (1992), «Is Socialism Dead? A Comment on Market Socialism and Basic Income Capitalism», *Ethics*, núm 102.

ATKINSON, A. B. (1991), «The Social Safety Net», *STICERD, WSP*, núm. 66.

ATKINSON, A. B. (1993), «Participation Income», *Citizen's Income Bulletin*, núm. 16.

ATKINSON, J. (1991), «Flexibilidad de empleos en los mercados laborales», *Zona Abierta*, núm. 41 i 42.

AYALA, L i RENES, V. (1998), «El estudio de la pobreza en España», en DDAA *Las condiciones de vida de la población pobre en España. Informe general*, Madrid, Fundación Foessa.

AYALA, L. (1996), «¿Hacia una renta incondicional? Los fundamentos económicos», *Papeles de la FIM*, núm. 7.

AYALA, L. (1998), «Cambio demográfico y pobreza», en DDAA *Las condiciones de vida de la población pobre en España. Informe general*, Madrid, Fundación Foessa.

AZNAR, G. (1980), *Tous a mi-temps*, París, Seuil.

AZNAR, G. (1994), *Trabajar menos para trabajar todos*, Madrid, Ediciones Hoac.

BAKER, J. (?), «Your Arguments for Equality», mimeo.

BAKER, J. (1992a), «An Egalitarian Case for Basic Income», en Philippe Van Parijs (Edit.), *Arguing for Basic Income (Ethical Foundations For a Radical Reform)*, Verso, Londres.

BAKER, J. (1992b), «Arguing for Economic Equality», Center for the Study of Ethics in Society, vol. 6, núm. 1 i 2, Western Michigan University.

BAKER, J. (1997), «Studyng Equality», *Imprints*, núm. 9.

BARBEITO, A. (1995), «La integración de los sistemas de transferencias fiscales como instrumento de integración social», en Rubén Lo Vuolo (comp.), *Contra la*

exclusión (La propuesta del ingreso ciudadano), Buenos Aires, Miño y Dávila editores.

BARR, N. (1992), «Economic Theory and the Welfare State», *Journal of Economic Theory*.

BIHR, A. (1993): «Pactos por el empleo: una doble explotación de los trabajadores», *Viento Sur*, núm. 10.

BOHMAN, J. (1997), «Deliberative Democracy and Effective Social Freedom: Capabilities, Resources and Opportunities», en Bohman, J. and Rehg, W. (edit.), *Deliberative Democracy*, Cambridge (Massachusetts), The MIT Press.

BORDERÍAS, C. *et al.* (1994) (comp.), *Las mujeres y el trabajo (rupturas conceptuales)*, Barcelona, Icaria.

BRAVERMAN, H. (1983), «Trabajo y fuerza de trabajo», en Toharia, L. (comp.) *El mercado de trabajo: teorías y aplicaciones*, Madrid, Alianza.

BRITTAN, S. i WEEB, S. (1990), *Beyond the Welfare State*, Aberdeen, University Press David Hume Institute.

CAMPS, V. (1992), *Virtudes Públicas*, Madrid, Espasa Calpe.

CARENS, J. H. (1988), «Las virtudes del socialismo», *Zona Abierta*, núm. 46-47.

CARRASCO, C (1991), *El trabajo doméstico, un análisis económico*, Madrid, Ministerio de trabajo y Seguridad Social, Tesis doctorales.

CARRASCO, C (1992), «El trabajo de las mujeres: producción y reproducción», *Cuadernos de Economía*, vol. 20, núm. 57/58.

CARRASCO, C. (1996), «Presente y futuro del trabajo. Apuntes para una discusión no androcéntrica», en A. Rodríguez, B. Goñi i G. Maguregi (eds.), *El futuro del trabajo. Reorganizar y repartir desde la perspectiva de las mujeres*, Bilbao, Bakeaz i CDEM.

CARRASCO, C. *et al.* (1994) (comp.), *Las mujeres y el trabajo (rupturas conceptuales)*, Barcelona, Icaria.

CARRASQUER, P. (1993), *El trabajo de la reproducción: diferencias y desigualdades en una actividad invisible*, Memòria de doctorat, UAB.

CLARKE, C. i HEALY, J (1997), *Pathways to a Basic Income*, Dublín, CORI.

CLARKE, C. i KAVANAGH, C (1995), «Basic Income and the Irish Worker» en Healy, S. i Reynolds, B. (ed.) *An Adequate Income Guarantee for All*, Dublin, CORI.

COHEN, G. A. (1983), «More on Exploitation and the Labour Theory of Value», *Inquiry*, núm. 26.

COHEN, G. A. (1985), «Nozick on Appropriation», *New Left Review*, núm. 150.

COHEN, G. A. (1981), «Illusions about private property and freedom», *Issues in Marxist philosophy*, núm. 4.

COHEN, G. A. (1984), «Réplica a 'marxismo, funcionalismo y teoría de juegos' de Elster», *Zona Abierta*, núm. 33.

COHEN, G. A. (1986), *La teoría de la historia e Karl Marx*, Madrid, Siglo XXI y Ed. Pablo Iglesias.

COHEN, G. A. (1988), «La estructura de la explotación de los proletarios», en John E. Roemer (comp.), *El marxismo: una perspectiva analítica*, Mèxic, FCE.

COHEN, J. (1997), «Deliberation and Democratic Legitimacy», en Bohman, J. and Rehg, W. (edit.), *Deliberative Democracy*, Cambridge (Massachusetts), The MIT Press.

DDAA (1995), «La Seguridad Social en España. Prestaciones sociales y su financiación» en *El estado del bienestar*, Barcelona, Columna/CONC.

DDAA (1996), *Jornades sobre repartiment del treball i treball d'igual valor*, Secretaría confederal de la mujer de CCOO.

DE LA FUENTE, M. (1998), «Estado español: evolución del tiempo de trabajo», *Viento Sur*, núm. 37.

DOMÈNECH, A. (1989): *De la ètica a la política (de la razón erótica a la razón inerte)*, Barcelona, Crítica.

DOMÈNECH, A. (1991), «Summum ius summa iniuria», en Thiebaut, C. (comp.), *La herencia ética de la Ilustración*, Barcelona, Crítica.

- DOMÈNECH, A. (1993), «... y fraternidad», *Isegoría*, núm 7.
- DOMÈNECH, A. (1994), *De la ciencia social a la filosofía de la ciencia: un viaje de ida y vuelta*, text no publicat.
- DOMÈNECH, A. (1996a), «Desigualdad, responsabilidad, ciudadanía y polarización», en DDAA, *Perspectivas teóricas y comparadas de la igualdad*, Madrid, Fundación Argentaria-Visor.
- DOMÈNECH, A. (1996b), «Ética y economía del bienestar: una panorámica», en O. Guariglia (ed.), *Cuestiones morales*, Madrid, Ed. Trotta.
- DOMÈNECH, A. (1998), «Ocho desiderata metodológicos de las teorías sociales normativas», *Isegoría*, núm. 18.
- DOYAL, L i GOUGH, I (1991), *A Theory of Human Need*, Londres, Macmillan.
- DRÈZE, J. H. (1996), «El empleo en Europa», en J. Gual (coord.), *El reto social de crear empleo combatiendo el paro en Europa*, Barcelona, Ariel.
- DURÁN, M. A. (1995) (coord.), «Economía no monetaria», *Política y sociedad*, núm. 19.
- EKINS, P. et al. (1992), *Riquezas sin límite. El atlas Gaia de la economía verde*, Madrid, E.D.A.F.
- ELSTER, J. (1982), «Marxismo, funcionalismo y teoría de juegos. Alegato en favor del individualismo metodológico», *Zona Abierta*, núm. 33.

ELSTER, J. (1983), *Sour Grapes. Studies in the Subversion of Rationality*, Cambridge, Cambridge University Press.

ELSTER, J. (1988a), «Explotación, libertad y justicia», *Zona Abierta*, núm. 51 i 52.

ELSTER, J. (1993), *Tuercas y tornillos*, Barcelona, Gedisa (eo 1989).

ELSTER, J. (1994), *Justicia local*, Barcelona, Gedisa.

ELSTER, J. (1997), *Economics*, Barcelona, Gedisa.

ELSTER, J.(1991), *Una Introducción a Karl Marx*, Siglo XXI, Madrid, (eo 1986).

ELSTER, J.(1987), *Making Sense of Marx*, Cambridge, CUP.

ELSTER, J.(1988b), «Comentario sobre Van der Veen y Van Parijs», *Zona Abierta* núms. 46-47.

ELSTER, J.(1989a) «Social norms and economic theory», *Journal of Economic Perspectives*, 3,4.

ELSTER, J.(1989b), *Ulises y las Sirenas*, Mèxic, FCE.

ELSTER, J.(1989c), «Self-realisation in work and politics», en *Alternatives to Capitalism*, Elster J. & Moene, K.O., Cambridge, CUP.

ELSTER, J.(1991a), *El Cemento de la Sociedad*, Barcelona, Gedisa.

ELSTER, J.(1991b), *Juicios Salomónicos*, Barcelona, Gedisa.

ESCRIBANO, C. (1990), «Análisis económico de la pobreza en España, 1973-1987», *Documentación Social*, núm. 78.

ESPING-ANDERSEN, G. (1996), «¿Igualdad o empleo? La interacción de salarios, Estado de Bienestar y cambio familiar», en DDAA, *Dilemas del Estado del Bienestar*, Madrid, Fundación Argentaria-Visor.

EUZEBY, Ch. (1998), «Pistes pour une révolution tranquille du travail», *Le Monde Diplomatique*, abril.

FELDSTEIN, M. (1983), «La teoría económica del nuevo desempleo», en Toharia, L. (comp.) *El mercado de trabajo: teorías y aplicaciones*, Madrid, Alianza.

FERRY, J-M. (1995), *L'Allocaion universelle. Pour un revenu de citoyenneté*, París, Cerf.

FRANCISCO, A. de (1991), «Subsidio Universal Garantizado: ¿"una via capitalista al comunismo"?», en DDAA, *Una via capitalista al comunismo: el salario social garantizado*, Madrid, FIM.

FRANCISCO, A. de (1998), «Nuevo republicanism y modernidad», de propera publicació en *Claves de la Razón Práctica*.

FRAPPIER, M. (1994), «La pauvreté: facteurs économiques», en DDAA, *Traité des problèmes sociaux*, Quebec, Institut québécois de recherche sur la culture.

FUCHS, V. (1967), «Redefining Poverty and Redistributing Income», *Public Interest*, núm. 8.

GARCIA, A. (1998), «La política económica ante la pobreza», en DDAA, *Las condiciones de vida de la población pobre en España. Informe general*, Madrid, Fundación Foessa.

GARGARELLA, R. (1995), «El ingreso ciudadano como política igualitaria», en Rubén Lo Vuolo (comp.), *Contra la exclusión (La propuesta del ingreso ciudadano)*, Buenos Aires, Miño y Dávila editores.

GAUTHIER, D. (1994), *La moral por acuerdo*, Barcelona, Gedisa.

GAVIRIA, M. *et al.* (1995), «Aproximación teórica al concepto de exclusión», en *Desigualdad y pobreza hoy* (DD.AA.), Madrid, Talasa.

Generalitat de Catalunya (1994), «Conclusions de l'avaluació del programa interdepartamental de la renda mínima d'inserció (PIRMI)», Departament de Treball.

Generalitat de Catalunya (1998), *Manual de Prestacions*.

GENET, M. (1991), *Calcul d'un mode de financement d'une allocation universelle européenne*. Université Catholique de Louvain, Département des Sciences Economiques.

GENET, M. i VAN PARIJS, P. (1992), «Eurogrant», *BIRG*, núm. 15.

GILAIN, B. i VAN PARIJS, P. (1996): «A Partial Basic Income for Belgium», *Citizen's Income Bulletin*, núm. 21.

GINER, S. (1997), «Intenciones humanas, estructuras sociales: para una lógica situacional, en Manuel Cruz (coord.), *Acción humana*, Barcelona, Ariel.

GINER, S. (1998), «Del republicanismo», *Claves de la Razón Práctica*, núm. 81.

GISBERT, R. i RAVENTÓS, D. (1997), «El Subsidio Universal Garantizado: notas para continuar con razones (respuesta a un artículo de *mientras tanto*)», *Mientras Tanto*, núm. 67.

GÓMEZ, A. (1997), «Microfundamentos de la explicación social», en Manuel Cruz (coord.), *Acción humana*, Barcelona, Ariel.

GOÑI, B. *et al.* (1996) (ed.), *El futuro del trabajo. Reorganizar y repartir desde la perspectiva de las mujeres*, Bilbao, Bakeaz i CDEM.

GONZALEZ, J. (1995), «La financiación del estado del bienestar. Situación actual y perspectivas» en *El estado del bienestar*, Barcelona, Columna/CONC.

GONZALEZ, J. (1997), «Reforma y futuro del sistema de protección social», *Mientras Tanto*, núm. 67

GORZ, A. (1995), «Salir de la sociedad salarial», *Arcadia*, núm. 2.

GRIFFIN, J. (1986), *Well-Being. Its Meaning, Measurement and Moral Importance*, Oxford, Clarendon Press.

GRUNBERG, I. *et al.* (1996), *The Tobin Tax: Coping with Financial Volatility*, Oxford, OUP.

GUAL, J. (1997), «Reducir la jornada laboral: una idea desacreditada», *Avui*, 22-11-1997.

GUTIÉRREZ, A. (1997), «Tiempo de trabajo y creación de empleo», *El País*, 19-11-1997.

HAYEK, F.V. (1990), *Camino de servidumbre*, Madrid, Alianza Editorial.

HEILBRONER, R.L. i THURLOW, L.C. (1985), *Introducció a l'economia*, Barcelona, Empúries (eo 1982).

HEINZE, R.G. *et al.* (1992), «Diferenciación de intereses y unidad sindical», en Offe, C. (ed.) *La sociedad del trabajo. Problemas estructurales y perspectivas de futuro*, Madrid, Alianza.

HIRSCHMAN, A. O. (1991), *Retóricas de la intransigencia*, Mèxic, FCE.

HUME, D. (1981), *Tratado de la naturaleza humana*, Sant Vicenç dels Horts, Orbis.

IGLESIAS, J. (1992), «Renta Mínima de Inserción: un caso de beneficiencia pública», *Cuadernos de Economía*, núm. 20.

IGLESIAS, J. (1995), «La renda bàsica: un programa d'implantació», *Papers d'innovació social*, núm. 40.

- IGLESIAS, J. (1997), «Otro punto de vista sobre la renta básica», *HIKA*, núm. 85.
- JACKMAN, R. *et al.* (1996), *La crisi del paro*, Madrid, Alianza.
- KAUL, I. *et al.* (1996), *The Tobin Tax: Coping with Financial Volatility*, Oxford, OUP.
- KEELY, M. C. (1979), «Work Incentives and the Negative Income Tax», *Challenge*, Març-abril.
- KEELY, M. C. *et al.* (1978), «The Labor-Supply Effects and Costs of Alternative Negative Income Tax Programs», *The Journal of Human Resources*, vol. 13, núm. 1.
- KEYNES, J.M. (1992), *Teoría general de la ocupación, el interés y el dinero*, Bogotá, FCE.
- KNIGHT, J. i JOHNSON, J. (1997), «What Sort of Equality Does Deliberative Democracy Require?», en Bohman, J. and Rehg, W. (ed.) *Deliberative Democracy*, Cambridge (Massachusetts), The MIT Press.
- KOLM, S.-C. (1984), *Le libéralisme moderne*, París, Presses Universitaires de France.
- KYMLICKA, W. (1995), *Multicultural Citizenship. A Liberal Theory of Minority Rights*, Oxford, Clarendon Press.

KYMLICKA, WILL (1995), *Filosofia política contemporánea*, Barcelona, Ariel.
(eo 1990).

[DRI]

LAPARRA, M. *et al.* (1989), *El salario social sudado*, Escuela Universitaria de Trabajo Social del Gobierno de Navarra - Editorial Popular.

LAYARD, R. *et al.* (1996), *La crisi del paro*, Madrid, Alianza.

LELEUX, C. (1998), *Travail ou revenue?*, París, Cerf.

LEVINE, A. *et al.* (1987), «Marxismo e individualismo metodológico», *Zona Abierta*, núm. 33.

LO VUOLO, R. (1995), «A modo de presentación: los contenidos de la propuesta del ingreso ciudadano», en Rubén Lo Vuolo (comp.), *Contra la exclusión (La propuesta del ingreso ciudadano)*, Buenos Aires, Miño y Dávila editores.

MAGUREGI, G. *et al.* (1996) (ed.), *El futuro del trabajo. Reorganizar y repartir desde la perspectiva de las mujeres*, Bilbao, Bakeaz i CDEM.

MARSHALL, T. H. (1965), *Social Policy in the Twentieth Century*, Londres, Hutchinson University Library.

MARX, K. (1981), *Obras escogidas* (3 toms), Moscou, Progreso.

MÉDA, D. (1998), *El trabajo. Un valor en peligro de extinción*, Barcelona, Gedisa.

MONTAGUT, T. (1993), *Democràcia i serveis socials*, Tesis doctoral presentada a la Universitat de Barcelona, Facultat de Ciències Econòmiques, Departament de Sociologia i Metodologia de les Ciències Socials.

MOSTERÍN, J. (1987), *Racionalidad y acción humana*, Madrid, Alianza.

NICKELL, S. *et al.* (1996), *La crisi del paro*, Madrid, Alianza.

NOVE, A. (1988), «Una vía capitalista al comunismo: un comentario», *Zona Abierta*, núm. 46-47.

NOZICK, R. (1974), *Anarchy, State, and Utopia*, Nova York, Basic Books.

NOZICK, R. (1993), *The Nature of Rationality*, New Jersey, Princeton University Press.

O'TOOLE, F. (1995), «The Costings of A Basic Income Scheme» en Healy, S. i Reynolds, B. (ed.) *An Adequate Income Guarantee for All*, Dublín, CORI.

OFFE, C. (1992): «A Non-Productivist Design for Social Policies», en Philippe Van Parijs (ed.), *Arguing for Basic Income (Ethical Foundations For a Radical Reform)*, Verso, Londres.

OFFE, C. (1997), «¿Pleno empleo? Para la crítica de un problema mal planteado», en DDAA, *El paro y el empleo: enfoques alternativos*, València, Germania.

ORTEGA Y GASSET, J. (1993), *La rebelión de las masas*, Barcelona, Orbis.

OVEJERO *et al.* (1991), *El trabajo doméstico*, Madrid, Ministerio de Asuntos Sociales-Instituto de la Mujer.

OVEJERO, F. (1994), *Mercado, ética y economía*, Barcelona, Icaria-Fuhem.

OVEJERO, F. (1995), «El ingreso ciudadano universal y los requisitos de los proyectos emancipatorios», en Rubén Lo Vuolo (comp.), *Contra la exclusión (La propuesta del ingreso ciudadano)*, Buenos Aires, Miño y Dávila editores.

OVEJERO, F. (1996), «Teorías de la democracia y fundamentaciones de la democracia», *Doxa*, núm. 19.

OVEJERO, F. (1997), «Tres ciudadanos y el bienestar», *La Política*, núm. 3.

OVEJERO, F. (1998), «La retórica del pensamiento único», *El País*, 25 de juny.

OVEJERO, F. i RAVENTÓS, D. (1995), «El subsidio Universal Garantizado: algunas credenciales de izquierda», *Viento Sur*, núm. 24.

PARKER, H. (1989), *Instead of the Dole: An Enquiry into Integration of the Tax and Benefit Systems*, Londres, Routledge.

PARKER, S. (1982), *Work and Retirement*, Londres, Allen & Unwin.

PAUTASSI, L. (1995), «¿Primero... las damas? La situación de la mujer frente a la propuesta del ingreso ciudadano», en Rubén Lo Vuolo (comp.), *Contra la exclusión (La propuesta del ingreso ciudadano)*, Buenos Aires, Miño y Dávila editores.

PEARCE, D. (1978), «The Feminization of Poverty. Women, Work and Welfare», *Urban and Social Change Review*, núm. 11.

PICCHIO, A. (1994), «El trabajo de reproducción, tema central en el análisis del mercado laboral», en Borderías *et al.* *Las mujeres y el trabajo (rupturas conceptuales)*, Barcelona, Icaria.

PIORE, M. J. (1983), «La importancia de la teoría del capital humano para la economía del trabajo; un punto de vista disidente», en Toharia, L. (comp.) *El mercado de trabajo: teorías y aplicaciones*, Madrid, Alianza.

PITTET, D. (1996), *Basic Income Scheme: Philosophical Foundations and (some) Economic Consequences of its Application*, Dissertation The London School of Economics And Political Science.

PRZEWORSKI, A. (1988), «La viabilidad de los subsidios universales en el capitalismo democrático», *Zona Abierta*, núm. 46-47.

RAVENTÓS, D. (1996), «El Subsidi Universal Garantit: una mesura contra la pobresa», *Perspectiva Social*, núm. 38.

RAVENTÓS, D. (1998), «Teorías de la justicia de derecha y de izquierda sobre el SUG», *Hika*, núm. 89.

RAWLS, J. (1971), *A Theory of Justice*, Cambridge (Mas.), Harvard University Press.

- RAWLS, J. (1996), *El liberalismo político*, Barcelona, Crítica. (eo 1993).
- RECIO, A. (1997a), *Trabajo, personas, mercados*, Barcelona, Icaria-Fuhem.
- RECIO, A. (1997b), «Paro y mercado laboral: formas de mirar preguntas por contestar», en DDAA *El paro y el empleo: enfoques alternativos*, València, Germania.
- RECIO, A. i RIECHMANN, J. (1997), *Quien parte y reparte... (El debate sobre la reducción del tiempo de trabajo)*, Barcelona, Icaria.
- REID, M. (1934), *Economics of Household Production*, Nova York, John Wiley.
- REYNOLDS, B. i HEALY S. (1995), «An Adequate Income Guarantee for All» en Healy, S. i Reynolds, B. (ed.) *An Adequate Income Guarantee for All*, Dublín, CORI.
- RICHARDSON, H. S. (1997), «Democratic Intentions», en Bohman, J. and Rehg, W. (ed.) *Deliberative Democracy*, Cambridge (Massachusetts), The MIT Press.
- RIECHMANN, J. (1996), «Sobre trabajar, comer, holgar y liberarse: el debate acerca del subsidio universal incondicional», *mientras tanto*, núm. 64.
- RIFKIN, J. (1996), *El fin del trabajo*, Barcelona, Paidós.
- ROBERTSON, J. (1994), «The Changing Context: CI as Part of a Larger Reform Package», *BIRG*, núm. 18.

ROBEYNS, I. (1998), «An emancipation fee or hush money? The advantages and disadvantages of a basic income for women's emancipation and well-being», ponència presentada a la 7 Conferència Internacional sobre la renda bàsica, Amsterdam, 10-12 setembre de 1998.

RODRIGUEZ, A. et al. (1996) (eds.), *El futuro del trabajo. Reorganizar y repartir desde la perspectiva de las mujeres*, Bilbao, Bakeaz i CDEM.

ROEBROEK, J. M. i HOGENBOOM, E. (1990), «Basic Income Alternative Benefit or New Paradigm?», *BIRG* núm. 11.

ROEMER, J. (1995), *Un futuro para el socialismo*, Barcelona, Crítica.

ROSANVALLON, P. (1995), *La Nouvelle Question sociale. Repenser l'État-providence*, París, Seuil.

RUIZ-CASTILLO, J. (1987), «La medición de la pobreza y de la desigualdad en España», Madrid, Servicio de Estudios del Banco de España, *Estudios Económicos*, núm. 42.

SALINAS, C. i VAN PARIJS, P. (1998), «Basic Income and Its Cognates», ponència presentada a la 7 Conferència Internacional sobre la renda bàsica, Amsterdam, 10-12 setembre de 1998.

SEBASTIÁN C. (1996), «La creación de empleo en España: el papel de las imperfecciones del mercado laboral», en Gual, J. (comp.) *El reto social de crear empleo*, Barcelona, Ariel.

SEMPERE, J. (1992), *L'explosió de les necessitats*, Barcelona, Edicions 62.

SEMPERE, J. (1998), «La necesidad como dependencia. Aportación a la teoría de las necesidades», en premsa.

SEN, A. (1976), «Poverty: an ordinal approach to measurement», *Econometrica*, núm. 44.

SEN, A. (1979), *Sobre la desigualdad económica*, Barcelona, Crítica (eo 1973).

SEN, A. (1985b), *Commodities and Capabilities*, Amsterdam i Nova York, Elsevier Science Publishers.

SEN, A. (1995), *Nuevo examen de la desigualdad*, Madrid, Alianza Editorial (eo 1992).

SEN, A. (1985a), «Well-being, Agency and Freedom: The Dewey Lectures 1984», *The Journal of Philosophy*, núm. 82.

SHER, G. (1989), *Desert*, Princeton, Princeton University Press.

SLOOVER, J. (1998), «Allocation universelle: résorber le chômage sans briser la solidarité et la liberté», *Eco-Soir* (suplement econòmic de *Le Soir*), 13-2-1998.

SOBER, E. *et al.* (1987), «Marxismo e individualismo metodológico», *Zona Abierta*, núm. 33.

STANDING, G. (1987), «La flexibilidad laboral ¿causa o remedio del desempleo?», *Zona Abierta*, núm.41 i 42.

STANDING, G. (1992), «The Need for a New Social Consensus», en Van Parijs, P. (Ed.), *Arguing for Basic Income*, Verso, Londres.

STANDING, G. (1998), «Seeking Equality of Security in the Era of Globalisation», ponència presentada a la 7 Conferència Internacional sobre la renda bàsica, Amsterdam, 10-12 setembre de 1998.

STEINER, H. (1992), «Three just taxes», en Van Parijs, P. (ed.), *Arguing for Basic Income*, Verso, Londres.

THALER, R. (1980), «Toward a Positive Theory of Consumer Choice», *Journal of Economic Behavior and Organization*, núm.1.

THUROW, L. C. (1996), «Una guerra al empleo», *El País*, 23-5-1996.

TOBIN, J. (1978), «A proposal for monetary reform», *Crowles Foundation Discussion Paper*, núm. 506.

UL HAQ, M. *et al.* (1996), *The Tobin Tax: Coping with Financial Volatility*, Oxford, OUP.

VAN DER VEEN, R. (1988), «¿Puede el socialismo no ser explotador?», *Zona Abierta*, núm. 51 i 52.

VAN DER VEEN, R. i VAN PARIJS, P. (1986), «A Capitalist Road to Communism», *Theory and Society*, vol. 15. (Traduït a *Zona Abierta*, núm. 46-47 de 1988).

VAN DER VEEN, R. i VAN PARIJS, P. (1988), «Subsidios universales frente a socialismo. Respuesta a seis críticas», *Zona Abierta*, núm. 46-47.

VAN PARIJS, P. (1991), *Qu'est-ce qu'une société juste?*, París, Seuil.

VAN PARIJS, P. (1984), «El marxismo funcionalista rehabilitado. Comentario sobre Elster», *Zona Abierta*, núm. 33.

VAN PARIJS, P. (1989), «Explotación y el desafío libertario», *Zona Abierta*, núm. 51 i 52.

VAN PARIJS, P. (1990), «Peut-on justifier une allocation universelle? (Une relecture de quelques théories de la justice économique)», *Futuribles*, núm. 144.

VAN PARIJS, P. (1992), «Competing Justifications of Basic Income», en Van Parijs, P. (ed.), *Arguing for Basic Income*, Verso, Londres.

VAN PARIJS, P. (1995), «Más allá de la solidaridad. Los fundamentos éticos del Estado de Bienestar y de su superación» en Rubén Lo Vuolo (comp.), *Contra la exclusión (La propuesta del ingreso ciudadano)*, Buenos Aires, Miño y Dávila editores.

VAN PARIJS, P. (1996a), «L'allocation univreselle contre le chômage», *Revue Française des Affaires Sociales*, vol. 50, núm. 1

VAN PARIJS, P. (1996b), *Libertad real para todos (qué puede justificar al capitalismo, si hay algo que pueda hacerlo)*, Barcelona, Paidós. (eo 1995).

VAN PARIJS, P. (1996c), «¿Cuándo son justas las desigualdades?», en DDAA, *Perspectivas teóricas y comparadas de la igualdad*, Madrid, Fundación Argentaria-Visor.

VAN PARIJS, P. i GENET, M. (1996), «Ingreso universal y pleno empleo: la alianza inevitable», *Papeles de la FIM*, núm. 7.

WALTER, T. (1989), *Basic Income: Freedom for Poverty, Freedom to Work*, Londres, Marion Boyars Publishers.

WALZER, M. (1983), *Spheres of Justice. A Defense of Pluralism and Equality*, Nova York, Basic Books.

WARDE, I. (1997), «Le projet de taxe Tobin, bête noire des spéculateurs, cible des censeurs», *Le Monde Diplomatique*, febrer.

WATTS, H. (1967), «The 150 Prop Index: An Approach to the Determination of Differential Poverty Income Treshold», *Journal of Human Resources*, núm. 2.

WHITE, S. (1997), «Liberal Equality, Exploitation, and the Case for an Unconditional Basic Income», *Political Studies*, núm. XLV.

WIDERQUIST, K. (1998), «Reciprocity and the Guaranteed Income», ponència presentada a la 7 Conferència Internacional sobre la renda bàsica, Amsterdam, 10-12 setembre de 1998.

WRIGHT, E. O. *et al.* (1987), «Marxismo e individualismo metodológico», *Zona Abierta*, núm. 33.

WRIGHT, E.O. (1988), «Por qué algo como el socialismo es necesario para la transición a algo como el comunismo», *Zona Abierta* núms. 46-47.

WRIGHT, E.O. (1995), «El análisis de clase de la pobreza», en DDAA, *Desigualdad y clases sociales*, Madrid, Fundación Argenteria-Visor.